KOLEKTİF BELLEK BAĞLAMINDA ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN TÜRK VE ANZAK BELLEĞİNDEKİ YERİ

Cansu ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Tezi
Radyo Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi İrfan HIDIROĞLU
2019
Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO SİNEMA VE TELEVİZYON ANABİLİM DALI

Cansu ÖZTÜRK

KOLEKTİF BELLEK BAĞLAMINDA ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN TÜRK VE ANZAK BELLEĞİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi İrfan HIDIROĞLU

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

...../..../20....

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "KOLEKTİF BELLEK BAĞLAMINDA ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN TÜRK VE ANZAK BELLEĞİNDEKİ YERİ" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay,** patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[Tarih ve İmza]

[Öğrencinin Adı Soyadı]
Cansu ÖZTÜRK

---

* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi İrfan HIDIROĞLU danışmanlığında, Cansu ÖZTÜRK tarafından hazırlanan bu çalışma 15/02/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi İrfan HIDIROĞLU İmza: .....

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Muhsine SEKMEN İmza: .....

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Beyler YETKİNER İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. ..... / ..... / .....

Prof.Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **IV**
ABSTRACT ..... **V**
RESİMLER DİZİNİ ..... **VI**
ÖNSÖZ ..... **VII**
GİRİŞ **1**
KOLEKTİF BELLEK BAĞLAMINDA ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN TÜRK VE ANZAK BELLEĞİNDEKİ YERİ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KOLEKTİF BELLEK VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. BELLEK **7**
1.1.1. Kolektif Bellek 9
1.1.2. Kolektif Bellek Çeşitleri 12
1.1.2.1. Bireysel Bellek 12
1.1.2.2. Kültürel Bellek 13
1.1.2.3. İletişimsel Bellek 15
1.1.2.4. Mimetik Bellek 15
1.1.2.5. Nesneler Belleği 16
1.2. KOLEKTİF BELLEK VE TARİH İLİŞKİSİ **16**
1.2.1. Tarih ve Kurgu İlişkisi 17
1.2.2. Tarih ve Mit İlişkisi 19
1.3. KOLEKTİF BELLEĞİN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER **20**
1.3.1. Kolektif Bellek ve Mekân 20
1.3.2. Kolektif Bellek ve Eşya 21
1.3.3. Kolektif Bellek ve Zaman 22
1.3.4. Kolektif Bellek ve Ritüeller 23
1.3.5. Kolektif Bellek ve Kahramanlar 24
1.4. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI **25**
1.4.1. Savaşın Nedenleri 25
1.4.2. Osmanlı Devletinin Genel Durumu 27
1.4.3. Osmanlı Devletinin Savaşa Katılması 28

1.4.4. Osmanlı Devletinin Savaştığı Cepheler 30
1.5. ÇANAKKALE SAVAŞI 32
1.5.1. Deniz Savaşları 34
1.5.2. Kara Savaşları 35
1.5.2.1. Anzak Ordusu 38
1.5.2.2. Savaşa Katılma Nedenleri 39
1.5.2.3. Mısır Kampı 42
1.5.2.4. 25 Nisan Çıkartması ve Anzak Ordusu 43

İKİNCİ BÖLÜM
KOLEKTİF BELLEK VE ÇANAKKALE SAVAŞI

2.1. KOLEKTİF BELLEK VE ÇANAKKALE SAVAŞI 47
2.2. TÜRK VE ANZAK KOLEKTİF BELLEĞİNDE ÇANAKKALE SAVAŞI 47
2.3. ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN YENİDEN ÜRETİLMESİNİ SAĞLAYAN KOLEKTİF UNSURLAR 50
2.3.1. Ülkeler Arası Antlaşmalar 50
2.3.2. Anıtlar 52
2.3.2.1. Avustralya Da Bulunan Savaş Anıtları 57
2.3.2.2. Türkiye'de Bulunan Savaş Anıtları 64
2.3.3. Anma Törenleri 68
2.3.3.1. 18 Mart Anma Törenleri 69
2.3.3.2. Anzak Günü Kutlamaları 71
2.3.3.3. 11 Kasım Anma Günü 72
2.3.4. Kitaplar 73
2.3.5. Mektuplar 77
2.3.6. Filmler 80
2.3.6.1. Çanakkale Aslanları (1964) 81
2.3.6.2. Çanakkale 1915 (2012) 83
2.3.6.3. Çanakkale Çocukları (2012) 85
2.3.6.4. Çanakkale Yolun Sonu (2013) 86
2.3.6.5. Son Umut (2014) 87
2.3.6.6. Son Mektup Çanakkale (2015) 89

ÖNERİLER **93**
SONUÇ **96**
KAYNAKÇA **100**
ÖZGEÇMİŞ **104**

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KOLEKTİF BELLEK BAĞLAMINDA ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN TÜRK VE ANZAK BELLEĞİNDEKİ YERİ

Cansu ÖZTÜRK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İrfan HIDIROĞLU

2019, 104 sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi İrfan HIDIROĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Beyler YETKİNER
Dr. Öğr. Üyesi Muhsine SEKMEN

Bellek insanlığın sahip olduğu en büyük mirastır ve sürekli canlıdır. Kişinin belleği geçirdiği alışveriş süreci ile gruplara, toplumlara yayılarak kolektif bir boyut kazanmıştır. Kolektif bellek toplumların sahip olduğu, oluşturulan ortak duygu ve düşünceler etrafında şekillenen insanların temsil ettiği bir süreçtir. Yaşanılan savaşlar, soykırımlar, zaferler, vb. kolektif belleğin konusun oluşmasını ve kuşaklar arasında yayılmasını sağlamaktadır. Tez çalışmamızda 1915 yılında Çanakkale'de yaşanan ve dünya tarihini etkileyen Çanakkale Savaşı'nın Türk ve Anzak milletlerinin kolektif belleğindeki yerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bellek, Kolektif Bellek, Çanakkale Savaşı, Türkler, Anzaklar

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE PLACE OF ÇANAKKALE BATTLE IN THE CONTEXT OF COLLECTIVE MEMORY IN TURKISH AND ANZAC MEMORY

Cansu ÖZTÜRK

Advisor: Assist. Prof. Dr. İrfan HIDIROĞLU

2019, 104 pages

Advisor: Assist. Prof. Dr. İrfan HIDIROĞLU
Assist. Prof. Dr. Beyler YETKİNER
Assist. Prof. Dr. Muhsine SEKMEN

Memory is the greatest legacy of humanity and it is constantly alive. The person's memory has gained a collective dimension by spreading to groups and societies through the shopping process. Collective memory is a process that is represented by the people formed by societies and formed around common feelings and thoughts. The wars, genocides, victories, etc. it provides for the formation of the collective memory and its spread among the generations. The aim of this study is to investigate the position of the Çanakkale War in the collective memory of the Turkish and Anzac nations in Çanakkale in 1915.

Key Words: Memory, Collective Memory, Çanakkale War, Turks, Anzacs

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. Anzakları Savaşa Çağıran Afiş.....40
Resim 2. Savaşa çağrıda bulunmak için 1915 de basılan afiş. Afiş de "Gençler buraya gelin. Size gereksinim var" ifadeleri yer alıyor.....40
Resim 3. Biz sizi önde istiyoruz. Tek başvuruyla asker ol. Gel ve yardım et" ifadelerinin kullanıldığı afiş 1915.....41
Resim 4. Anzak askeri tarafından çizilmiş olan Türk askeri, Ted Colles.....45
Resim 5. Türk Büyükelçi Baha Vefa Karatay ile Avustralya Genel Valisi Lord Casey 5 Ekim 1967.....52
Resim 6. The Canberra Times 1 Ağustos 1981 yılı Frank Granston tarafından yazılan yazı.....53
Resim 7. The Canberra Times Gazetesi 3 Şubat 1984.....54
Resim 8. The Canberra Gazetesi 5 Şubat 1984.....55
Resim 9. Milliyet Gazetesi 24 Nisan 1984.....57
Resim 10. Avustralya'da Bulunan Çanakkale Savaşı'ndan Sonra Yapılan Harp Tarihi Müzesi.....58
Resim 11. Avustralya Atatürk Anıt Bahçesi Girişi.....59
Resim 12. Atatürk Anıt Bahçesi içerisinde yer alan Atatürk Anıtı.....60
Resim 13. Avustralya Gelibolu Kıyısı.....61
Resim 14. Gelibolu Kıyısı.....61
Resim 15. Avustralya Albany Limanı Atatürk Girişi Anıtı.....62
Resim 16. Yeni Zelanda Savaş Anıtı.....63
Resim 17. Çanakkale de Bulunan Şehitler Anıtı.....64
Resim 18. Çanakkale Mehmetçiğe Saygı Anıtı.....65
Resim 19. Çanakkale Anzak Koyu Anıtı.....66
Resim 20. Çanakkale de Bulunan Üzerinde Atatürk'ün Anzak Askerleri İçin Kaleme Aldıklarının Yer Aldığı Anzak Koyu Kitabesi.....67
Resim 21. Çanakkale Anzak Tören Alanı.....68
Resim 22. Martin Place de Anma Günü Sydney, NSW. 1918/11/11.....73

ÖNSÖZ

İnsanlık var oluşundan itibaren yaşadığı olayları hatırlayabilmesi için bir yapıya ihtiyaç duymuştur. İnsanların yaşadıkları süre boyunca yaptıklarını hatırlayabilmesi, anılarını taze tutabilmesi ve geçmiş ile bağ kurabilmelerini sağlayan yapı bellektir. Bellek bireyin her anının depolandığı bir birimdir. Bireyin sahip olduğu duygular, düşünceler, acılar, mutluluklar hepsi bellekte yer almakta ve tekrarlama ile tekrar tekrar canlı tutulmaktadır. Bireysel olarak var olan bellek zamanla yaşanılan ortak duygu ve düşünceler sonucu kolektif bir boyut kazanarak yaşanılan toplumları etkilemiştir. Ortak paylaşımlar insanları kolektif bellek etrafında birleştirmiş ve ortak değerlerin paylaşıldığı bir alışveriş süreci başlatmıştır.

Kolektif bellek toplumların sahip olduğu ortak duygu, düşünce, acı, mutluluk vb. ışığında bireyleri yönlendirerek bir bütünlük sağlamıştır. Ortak değerler etrafında birleşen gruplar ulusal kimlik ve aidiyet duygusu kazanmışlardır.

Bu çalışmada 1915 yılında yaşanan Çanakkale Gelibolu Yarımadasın da yaşanan ve birçok milletin katıldığı Çanakkale Savaşı'nın savaşta yer alan Türk ve Anzak milletlerinin kolektif belleğinde ki yeri araştırılmıştır. Araştırma sırasında hem Türklerin hem de Anzakların savaş tarihlerine bakılmış, Çanakkale Savaşı'nın her iki toplumu nasıl etkilediği ve günümüzde savaşın bu iki toplum tarafından kolektif bellekte nasıl canlı tutulduğu araştırılmıştır.

Tez çalışması boyunca akademik bilgisini, tecrübesini esirgemeyerek tezin oluşmasını sağlayan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İrfan HIDIROĞLU' na, her konuda bilgisini ve manevi desteğini hissettiren arkadaşım Bilal Taha KARYAĞDI'ya ve beni bugünlere getiren, okul hayatım boyunca her türlü maddi, manevi desteği sağlayan aileme teşekkür eder, saygı ve sevgilerimi sunarım.

Erzurum-2019 **Cansu ÖZTÜRK**

GİRİŞ

KOLEKTİF BELLEK BAĞLAMINDA ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN TÜRK VE ANZAK BELLEĞİNDEKİ YERİ

Bellek, geçmişten günümüze insanların var oluş süreleri boyunca hatırlamaları ve geleceğe aktarım sağlamalarını sağlayan sosyal bir süreçtir. İnsanların, toplumların ya da belli grupların yaşanan olayları, savaşları, yıkımları ya da kazandıkları zaferleri anımsamaları bellek sayesinde gerçekleşmektedir. Bellek yaşananların depolandığı ve gerekli durumlarda hatırlama ve tekrarlama unsurları ile geri çağrıldığı sosyal bir alışveriş sürecidir. Bireyin sahip olduğu bir mirastır ve bu miras geleceğe aktarılarak toplumsal bütünlük sağlanır. Hatırlama ve anımsama unsurları ile harekete geçen bellek daima canlıdır ve değişime açıktır. Yaşanılan bütün deneyimler, acılar, mutluluklar, kazanımlar, yıkımlar, savaşlar ve daha birçok olay bellekte depolanır ve gerektiğinde tekrar kullanılır.

Bellek, konularına ve temsil ettiği alanlara göre bireysel, kültürel, toplumsal, iletişimsel vb. olarak bölümlere ayrılmıştır.1920'li yıllarda Fransız sosyolog Maurıce Halbwachs tarafından kolektif bellek kavramı ortaya çıkmış ve sosyal bilimler alanına ışık tutmuştur. Halbwachs'ın ortaya attığı kolektif bellek kavramı toplumların sahip oldukları ortak bir belleğe işaret etmekte grupları ortak değerler etrafında birleştirmektedir. Halbwachs ortaya çıkardığı kolektif bellek kavramı üzerine "Etude de memorie Collective" (Ortak Anılar Üzerine Bir İnceleme), "Les Cadres Sociaux de la Memorie" (Belleğin Sosyal Çerçevesi) ve "La Memorie Collective" (Kolektif Hafıza) olmak üzere üç kitap yazmıştır.

Halbwachs'ın kolektif bellek kavramı belleğin tek başına bir anlam ifade etmediğini belleğin etkileşim sonucu anlam kazandığını ifade eder. Halbwachs bireylerin sahip oldukları belleğin ancak bir etkileşim sonucu bir anlam ifade ettiği tek başına bir anlam taşımadığını vurgulayarak toplumların etkileşim ile birlikte bir bellek oluşturduklarını belirmiştir. Bireysel bellek de bulunan anılar paylaşıldıkça grupların ve toplumların oluşmasını sağlamaktadır. Oluşan ortak değerler ve duygular kolektif belleği oluşturarak ulusal bilincin ve kimliğin oluşmasını sağlar.

Kolektif bellek bütünün belleğidir. Yaşanılan, hatırlanan ve tekrarlanan ortak anıların, değerlerin duygu ve düşüncelerin ışığında toplumsal bir kimlik ve bilinç

uyandırır. Kolektif bellek etrafında bulunan bireylerin sahip oldukları bilgileri, anıları vb. gelecek kuşaklara taşır. Toplumların sahip oldukları kolektif bellek kültürel yapının da şekillenmesini sağlayarak ortak bir gelenek görenek yapısı oluşturmaktadır.

Kolektif bellek, tarih, felsefe, sosyoloji ve birçok bilim dalı ile örüntülü olarak hareket eder. Tarihin ışığında yaşanılan olayların gelecekte hatırlama ve tekrarlama unsurları ile yeniden inşa edilmesini sağlar. Kolektif bellek genç nesillerin geçmişi öğrenmesi ve ulusal bilincin ve kültürün bir parçası olmasını sağlar. Toplumların yaşamış oldukları savaşlar, kazanımlar, yıkımlar kolektif belleğin besleyicisidir. Kolektif bellek tarihi olaylardan beslenerek toplumların geleceğinin planlamasını yapar. Bir milleti sahip olduğu gelenekler, görenekler, kütüphaneler, kitaplar, fotoğraflar, anlaşmalar, müzeler, anıtlar, konuşulan ortak dil, sokaklar caddeler, tarihi kişiler, kahramanlar kolektif belleğin taşıyıcı olan hatırlama figürleridir. Kolektif bellek bu hatırlama figürlerinden beslenerek kuşaklar arasında bir bağ kurar.

Kolektif hafıza bireyler tarafından geçmişin hatırlanması ve belli dönemlerde tekrarlanması ile yeniden inşa edilir. Anılar sürekli hatırlandıkça kolektif hafıza canlılığını korur ve geleceğe daha sağlam temeller üzerinde aktarılır. Bayramlar, anma törenleri, ritüeller, festivaller kolektif belleğin taşıyıcılarıdır. Gruplar yaşadıkları olayları anarak, tekrarlayarak kolektif belleği canlı tutmakta unutma pratiğinin önüne geçmektedirler. Toplumsal olarak etki yaratan olayların unutulması kolektif belleği öldürürken toplumsal yok oluşlarında beraberinde getir. Toplumsal hafıza bu bakımdan toplumların korunması ve varlığının devamlılığını sağlayan önemli bir kaynaktır. Geçmişin bıraktığı izlerden hareketle geleceğin kendi koşulları içerisinde inşasını sağlar.

Kolektif bellek tarihten yararlanarak geçmişi yeniden kurgular. Tarihi gerçeklik içerisinde yaşanmış ve gruplar üzerinde büyük etkiler bırakan olayları yeniden inşa ederek toplumların aidiyet duygusunu pekiştirir. Tarihte belli bir mekan da ve belli bir zamanda geçmiş olan ve olaya dahil grupların hayatlarında değişimlere neden olan her türlü olay kolektif belleğin konusudur. Grup üzerinde oluşan etki aynı mekânda belirli tarihlerde tekrarlandığı takdirde anıların tekrarlanması sonucu grubun bütünlük duygusu ve ulusal benliği tazelenerek canlılığını korumaktadır. Burada önemli olan toplumsal belleğin bireylerin ortak yaşadıkları olaylar değil ortak bilginin etrafından toplanmaları ve kültürel bir bütünlük sağlamalarıdır.

Kolektif belleğin günümüze yansıyan örneklerine bakıldığında daha çok toplumları etkileyen savaşlar, soykırımlar, tarihi kişiler, toplumsal kahramanlar vb. tarzın da örnekleri görülmektedir. Çalışmamızın da ana konusunu oluşturan Çanakkale Savaşı da kolektif bellek açısından önemli bir araştırma konusu olmuştur. Savaşın geçtiği zaman dilimi, mekan ve savaşa katılanlar düşünüldüğünde Çanakkale Savaşı kolektif bellek için büyük önem arz etmektedir. Türk, İngiliz, Fransız, Anzak ve daha birçok milleti etkileyen savaşın ardından ortaya çıkan anılar, fotoğraflar, günlükler, belgeler, silahlar, kıyafetler, kitaplar, mezarlar ve askerlere ait birçok eşya savaşın toplumsal bellek açısından önemini ortaya koymuştur.

Savaşta en çok kaybı veren Türk ve Anzak birlikleri için önemli bir yere sahip olan Çanakkale Savaşı savaş sırasında kurulan dostluk bağı ve sonrasında gerçekleşen samimi ilişkiler doğrultusunda toplumsal bir olgu olarak belleklerde yer etmiştir. Savaşın ev sahipliğini yapan Türk milletinin yaşadığı acıların, kayıpların aynılarını yaşayan ve vatanını bırakıp Türk topraklarına gelerek İngilizlere olan bağlılıklarını göstermek için savaşan Anzak birlikleri savaşın sonunda kurşun sıktığı Türk askeri ile kurduğu dostluk bağını günümüze kadar taşıyarak toplumsal belleğinde Çanakkale Savaşının izlerini sürdürmüştür.

Çanakkale Savaşı savaşın iki ana kuvveti olan Türk ve Anzak birlikleri açısından ulusal bilincin oluşması açısından da ayrı bir yere sahiptir. Türk milletinin savaşçı yapısının ve vatan toprağı için gösterdiği mücadelelerin birçok örneği bulunurken Anzaklar ilk kez bir savaşa katılmıştır. Savaşa anavatan İngiltere'ye bağlılıklarını göstermek için katılan Anzaklar savaşın sonrasında kandırıldıklarını anlayarak kendi ulusal yapılarını oluşturmuştur. Çanakkale Savaşı Anzak topluluklarının tarihinde ve toplumsal belleklerinde yer alan en önemli olaydır. Savaş Avustralya ve Yeni Zelanda milletlerinin kimlik kazanmalarını sağlayarak ulusal bilinç oluşturmuştur. Günümüzde Avustralya ve Yeni Zelanda da her yıl 25 Nisan da Anzak günü etkinlikleri adı altından Çanakkale Savaşı kutlanmakta ayrıca yine 25 Nisan da savaşın geçtiği Gelibolu'ya Anzaklar tarafından ziyaretler gerçekleştirilerek atalarının ruhları yad etmek için anma törenleri yapılmaktadır.

Bu çalışmanın öncelikli amacı kolektif bellek bağlamında Çanakkale Savaşı'nın savaşta yer alan Türk ve Anzak milletleri için savaşın öneminin, ifade ettiği anlamlarının

araştırılması ve savaşın Türk ve Anzak milletlerinin toplumsal belleğini nasıl şekillendirdiğin araştırılmasıdır. Çalışma kapsamında Çanakkale topraklarında yaşanan ve ağır kayıpların verildiği savaşın başlangıcından itibaren bütün aşamalarına bakılarak savaşın Türk ve Anzak milletlerinin toplumsal belleği üzerindeki etkileri, önemi ve katkıları belirleyici unsurlar kullanılarak araştırılmıştır.

Tez çalışmamızda yöntem olarak kolektif bellek ve bellek türlerinin listeleme ve konularına göre sınıflandırması yapılmıştır. Belleğin oluşması ve ardından konularına ve ilgi alanlarına göre çeşitleri literatür taraması yapılarak incelenmiştir. Çalışmamızın ana konusu olan kolektif bellek kavramı çeşitli kaynaklardan araştırılmış ve kolektif belleğe dair diğer örneklere da bakılmıştır. Bakılan örneklerin daha çok toplumları derinden etkileyen ve önemli izlerin oluşmasını sağlayan çalışmalar olduğu gözlemlenmiştir.

Tezin diğer bölümü olan Çanakkale Savaşı tarihi verilerden yararlanılarak betimleyici araştırma yöntemi kullanılarak ele alınmıştır. Savaşın nedenleri, hangi ulusları etkilediği, nedenleri, sonuçları nitel ve nicel veriler ışığında ele alınmıştır. Savaşın ortaya çıkışı, Türk ve Anzak milletlerinin savaştaki rolleri ve savaşın askerler üzerindeki etkileri karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır. Savaşın etkileri ve günümüze kadar kolektif olarak taşınma şekilleri ve Türk ve Anzak kolektif belleğindeki savaş olgusu ülkelerin sahip oldukları hatırlama figürleri, nesneler, semboller vb. yararlanılarak açıklanmıştır. Türk ve Anzak ülkelerinin kültürel yapılarından hareketle savaşa bakış açıları ve savaşı nasıl yorumladıkları ele alınmıştır. Türk ve Anzak askerlerinin mektupları, günlükleri, incelenerek ulusların farklılıkları üzerinden birbirleri ile kurdukları iletişim ve dostluk bağına bakılmıştır.

Öncelikli olarak denizde başlayan ve ardından kara savaşlarına dönüşerek 8 ay süren Çanakkale Savaşı'nın denizde verilen mücadelesi, Türklerin güçlü bir donanmaya sahip olan İngiltere karşısında yetersiz mühimmat ile gösterdiği mücadele farklı kaynaktan yararlanılarak incelenmiştir. Araştırmamız da yöntem olan kronolojik sıralama yöntemi kullanılarak olaylar sırası ile incelenmiştir. Bu yönteme göre öncelikli olarak kaynak taraması yapılmıştır. Çanakkale Savaşını anlatan Türk ve yabancı ulusların kaynakları araştırılmış Türk kaynakları ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Kaynaklarda öncelikli olarak savaşın sebepleri, sonuçları, ulusların emelleri ve savaşın katılan uluslar üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Daha sonra ki aşamada elde edilen veriler olayların tarihsel bütünlüğüne bakılarak sınıflandırılmıştır. Olayların oluş sıraları belirlenmiş ve kaynaklar ışığında incelenmiştir. Savaşın ilk aşaması olan Birinci Dünya Savaşı'ndan hareketle Türklerin savaşa katılmaları, deniz savaşlarının yaşanması, Türklerin denizlerde İngiliz donanmasını mağlup etmesi, sonraki aşamada nükseden ve sekiz ay süren kara savaşları tarihsel sıralamaya göre sınıflandırılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde yukarıdan özetlenen bilgilerden hareketle kolektif bellek kavramı, bellek çalışmaları ve türleri kavramsal çerçeve kapsamında açıklanmıştır. Kolektif belleğin ortaya çıkışı, sosyal bilimler açısından önemi, toplumlar üzerindeki etkileri, tarih, mit ve kurgu ile bağlantıları ortaya konulmuştur. Ayrıca kolektif belleğe etki eden mekan, zaman, kişilerle olan bağlantıları da ele alınarak kuramsal çerçeve açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci bölümün ikinci kısmında ise çalışmanın ana konusu olan Çanakkale Savaşı ele alınmıştır. Savaş öncesi Türk milletinin durumu savaşa katılma nedenleri, savaşa katılan diğer milletler, ve Anzakların savaşa dahil olması, savaştaki durumları tarihsel gerçeklik bağlamında işlenmiştir. Savaşın nedenleri, sonuçları, devletlerin çıkarları ve hedeflenen planlar, Çanakkale'de yaşanan deniz ve kara savaşları kronolojik sıraya uygun olarak açıklanmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Çanakkale Savaşı'nın Türk ve Anzak belleğindeki yerine değinilmiştir. Savaş sırasında kurulan dostluk ve arkadaşlık bağının ardından gelişen olaylar üzerinden savaşın kolektif belleği nasıl canlı tuttuğu araştırılmıştır. Türklerin ve Anzakların kolektif belleğine etki eden bireysel, kültürel ve tarihsel bellekten yararlanılmıştır. Tarihsel belleğin kolektif belleğin oluşmasındaki katkıları Çanakkale Savaşı örneği üzerinden incelenmiştir. Tarihte yaşanan ve toplumların tarihsel belleğinin oluşmasına etki eden olayların kolektif belleğin şekillenmesi üzerindeki etkileri Türk ve Anzak uluslarının tarihi yapıları ele alınarak analiz edilmiştir. Türklerin tarihsel belleğinde daha çok savaşın yer aldığı görülürken Anzakların hem tarihsel hem de kolektif belleklerinde yer eden tek savaşın Çanakkale Savaşı olduğu elde edilen verilerle görülmüştür.

Çalışmamızda kolektif belleğin tamamlayıcıları olan hatırlama figürleri kullanılmıştır. Hatırlama figürlerinin kolektif belleğin hatırlama ve tekrarlamasını sağlayan yapısı öne çıkarılmış ve bu sayede toplumsal belleğin hangi figürler ile

canlılığının sağlandığı ele alınmıştır. Savaşa katılan Türk ve Anzakların uluslarına ait hatırlama figürlerini oluşturan ülkeler arası antlaşmalar, anıtlar, müzeler, ana törenleri, kitaplar, mektuplar ve savaşa dair filmlerden hareketle savaşın Türk ve Anzak milletleri üzerindeki karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

Avustralya ve Yeni Zelanda milletlerinin savaşa dair hatırlama figürleri ile Türk milletinin hatırlama figürleri karşılaştırılmıştır. Anıtlar, müzeler, mektuplar, kitaplar, anma törenleri ve filmler üzerinden bakılarak savaşın iki millet için taşıdığı önem ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Türk ve Anzak milletlerinin savaşa dair ülkelerinde bulunan anıtları ve tarihteki yerleri ve önemleri ortaya konmuştur. Yine ülkelerde bulunan savaş müzeleri karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır. Türk ve Anzak milletlerinin savaşın ardından yazdığı kitaplar incelenerek toplumların savaşı kendi ülkelerinde nasıl anlatıldığına, milli duygulara ve ulusal benliğe olan katkıları açısından önemi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Savaşta yer alan Türk ve Anzak askerlerinden kalan mektuplara ulaşılarak savaşın gerçek yüzü, askerlerin durumu, savaşın genel gidişatı ve birliklerin birbirleri hakkında düşündükleri ortaya konulmuştur.

Savaş dair çekilen filmlere bakılarak hangi ülkenin Çanakkale Savaşını konu alan filmler ortaya çıkardığı araştırılmıştır. Türk ve Anzakların yaptığı filmlere bakılarak savaşın toplumların gözünde nasıl yansıtıldığı, hangi duygu ve düşünceleri taşıdığına bakılmıştır. Filmlerin tarihsel bütünlük içerisinde yaşanan olayları ne ölçüde yansıttığı da ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOLEKTİF BELLEK VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. BELLEK

İnsanların var olabilmeleri için kültürel, sosyal ve biyolojik olarak yaptıklarını akılda tutmaları sağlayacak bir sisteme ihtiyaçları vardır. İnsanların ve toplumların yaşadıkları anları ve olayları ya da çevrelerindeki kişileri hatırlamaları ve böylece bir iletişim haline girmeleri gerekir. Bu iletişim sistemini sağlayan biyolojik yapı bellektir. Bellek insanların yaptıklarını akılda tutmalarını sağlayan ve akılda tutulan anıların daha sonra tekrar kullanılmasını sağlayan temel bir sistemdir. Bellek; kişinin geçmiş ile geleceğini düzenleyen ve daima canlı tutmasını sağlayan bir süreçtir. İnsanların yaptıkları, paylaştıkları, yazılı ve sözlü olarak aktardıkları her şey belleğin temel yapı taşıdır. Belleğe dair araştırmalar ilk olarak bireysel olarak ele alınmış ve bellek ve kişiler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bellek modern dönemlerin yaşanması ile birlikte felsefi, psikolojik bir boyut olarak gelişimini tamamlamıştır.

20. yüzyılın da meydana gelen dünya savaşları ile birlikte birçok toplumda yıkımlar ve soykırımlar yaşanmıştır. Toplumsal olarak yaşanan bu olaylar belleğe kültürel bir boyut kazandırmış ve geçmişi bir miras haline getirmiştir (İlhan, 2015; 1398).

Toplumsal olarak yaşanan olumsuz olaylar gruplar arasındaki bağları kuvvetlendirmiş ve ulusal kimlikleri meydana getirmiştir. Geçmişten gelen anılar ile birlikte grupların bellekleri anıları daima hatırlayarak canlı tutmayı öğrenmiştir. Bellek, hatırlama ve tekrarlama ile geçmiş ile geleceği arasında bir köprü kurar ve bireysel ve toplumsal olarak var oluşunu tamamlar. Bellek zaman içinde geriye gitmeyi ve anıların korunmasını gerçekleştirir.

Her bağlayıcı yapının temel ilkesi tekrarlamadır. Ortam, deneyimler, beklentiler, eylemler, mekânlar ve kişiler sembolik bir anlam oluşturur ve kişilerin anılarının bellekte yer etmesini ve tekrarlama ile geleceğe aktarılmasını sağlar. Paylaşılan ortak duygular bireyleri birbirine bağlar kurulan iletişimi besler (Assman, 2015:23). Bellek anılarını tekrarlayarak olayların sonsuzlukta kaybolmasını önler. Tekrarlanmayan anılar bellekte bir süre sonra yok olur ve belleğin işlevini kaybetmesine neden olur.

Bellek bir insanın yaşamının her anının saklandığı ve bir koleksiyon haline geldiği bir alandır. İnsan doğumundan ölümüne kadar her anını belleğinde kaydeder ve hatırlama faaliyeti ile geleceğe aktarır. Geleceğe aktarılan her anı, düşünce ve duygu bireyin kişiliğinin tamamlanmasının ve bulunduğu zamana mekâna aidiyetinin bir parçasıdır.

Bellek bir iç olgu olarak düşünülürse belleğin var olduğu yer insanın beynidir. Bellek insanın kapasitesini, yönelimlerini belirleyen ve insanları şekillendiren bir olgudur. Bellek sahip olduğu bilgileri nasıl saklayacağını, ne kadar muhafaza edeceğini ve hangi durumlarda sakladığı bilgileri tekrar kullanacağını kendisi belirler. Bu belirlemeleri yaparken sosyal ve kültürel olmak üzere dış etkilerden yararlanır.

Geçmişin bellekte tekrar kullanılabilmesi için yardımcı unsurlara ihtiyacı vardır. Bunların en temel olanları ise hatırlama ve anımsamadır. Yaşadıklarımızı hatırlayarak anımsayarak geleceğimizi şekillendirir. Hatırlama ve anımsama geçmiş ile gelecek arasında bir köprü konumundadır ve bilgilerin aktarıldığı bir süreçtir. Bir nesne nasıl öğrenilmiş ise hatırlama aşamasında da bellekte saklandığı gibi hatırlanır. Hatırlama faaliyeti bireyin katılımını gerektirir. Her birey bir belleğe sahiptir hatırlayarak geçmişini ve geleceğini koruma altına alır (Çağla, 2007: 220). Anımsama işlemi gizli ya da açık olarak gerçekleşir. Anımsamak geçmişi şimdiki zamana çağırmak ve yaşanan ortak yâda bireysel duyguların değerini korumaktır. Anılar tek tek tekrarlanmak yerine anlamlı bir bütün oluşturarak anımsandığında toplumsal ve kültürel süreçlerde belleğin iletişim faaliyetine katılır. Anımsama eylemi geçmiştir ve anımsamak geçmiş olayları birbiri ile bağlantılı olarak belleğimizde tutar (Connerton, 1999:46).

Bellek bireysel bir organizasyondur ve her birey kendi kişisel belleği ile toplumda var olur. Bir toplumda ne kadar çok birey varsa o kadar kişisel bellek vardır. Kişisel belleklerin paylaştığı ortak duygular, düşünceler de toplumsal ve kültürel belleğin basamaklarıdır.

İnsanlar birbirleri ile iletişim içine girdiği andan itibaren bellek harekete geçer ve yaşanan her anı kodlar. Belleğin hatırlayabilmesi için öncelikle yaşanılan anın belli sembolik unsurlar ile kodlanması gerekir. Kodlanan bilgiler bellekte saklanır ve üzerinden zaman geçse de varlığını sürdürür. Canlılığı devam eden anılar ne zaman tekrar kullanılmak istenirse bellekten çağrılarak aktarımı sağlanır. Bellek sürekli olarak canlıdır ve bireysel iletişim devam ettiği sürece canlılığını ve sürekliliğini korur. Bellek bir

alışveriş faaliyetidir ve kişiler arası aktarım biterse bellekte unutmaya başlar ve alışveriş sona erer. Belleğin canlılığı biterse bireysel ve toplumsal yok oluş meydana gelir.

Bellek geçmişi yeniden kurarak ilerler. Hatıralar olduğu gibi değil içinde bulunulan zamanın sosyal çerçevesinde tekrar inşa edilir. Hatırlamak için belleğe yardımcı olacak somut varlıklara ihtiyaç duyulur. Fotoğraflar, şarkılar, kitaplar, anı defterleri, aile büyüklerinden kalan eşyalar vb. hepsi belleğin bilgileri saklaması ve hatırlaması açısından önemli bir yere sahiptir.

Hatıralar geçmişle bağ kurulmasını sağlar ve ulusların kimliklerini belirler. Toplumlar ya da gruplar aynı anılar etrafında toplanan bireylerin paylaştıkları ile bir ortak bellek oluşturur. Ortak bir geçmişe sahip olan toplumlar anılarını düzenli olarak tekrar etme ihtiyacı duyarlar ve bunu bir ritüele dökerler. Bayramlar ve anma törenleri ile yaşanılan bireysel ve toplumsal anılar tekrarlanır. Anıların kuşaklar arasında dolaşımının sağlanması belleğin görevidir. Bellek bireyin varlığının ispatıdır.

Bellek hatırlama ve anımsama faaliyetini gerçekleştirirken bazı yardımcı ögelere ihtiyaç duyarlar. Bayramlar, anma törenleri, semboller, mekânlar, kişiler anıların aktarımını kolaylaştırmada yardımcı ögelerdir. Bellek konularına göre çeşitli bölümlere ayrılarak bilgilerin aktarılıp değerlendirilmesi kolaylaştırmıştır.

1.1.1. Kolektif Bellek

Kolektif bellek bir toplumda yaşayan bireylerin paylaştıkları ortak bellektir.1920li yıllarda Maurıce Halbwachs, tarafından sosyal bilimlere uyarlanan bir bellek çalışmasıdır. Halbwachs, belleği biyolojik, fizyoloji ya da nörolojik olarak değerlendirmez. Onun bellek anlayışından sosyal çerçeve anlayışı geçerlidir. Belleğin bulunulan sosyal ortam sayesinde var olduğunu ve geliştirildiğini ifade eder. Grupların paylaştıkları olaylar, anılar, belleğin oluşmasını sağlar. Belleğin işlevini yerine getirip hatırlayabilmesi için sosyal çevreye ve gruplara ihtiyaçları vardır. Bellek tek başına hiçbir anlam ifade etmez ve kişilerin kendi bellekleri yok olmaya mahkûmdur. Bellek toplumsal bir boyut kazandığı zaman ölümsüzlüğe ulaşmış olabilir. En kişisel anılar bile sadece sosyal grupların iletişimi ve etkileşimi üzerinden oluşur. Kolektif bellek grup üyeleri arasında aynı duyguları ortaya çıkararak toplumsal bir bütünlük yaratır (Bilgin, 2013:22). Kolektif bellek grupların ortak anıları etrafında ulusal kimliklerinin oluşmasını sağlar.

Gruplar tarafından benimsenen anıların nesilden nesile aktarılma işlevi de kolektif bellek tarafından gerçekleştirilir. Kolektif bellek geçmişin sosyal olarak yeniden inşa edilmesini sağlayan bir olgudur. Geçmişi olduğu gibi aktarmasa da yaşanılan olayların hatırama yoluyla nesiller arasında ki geçişini sağlar.

Kolektif hafıza hayatımızın seyri boyunca içinde yer aldığımız ulusal grup, hatırladığımızı söylediğimiz ama sadece yazılı ve görsel araçlardan öğrendiğimiz ya da başkalarından duyduğumuz olayların tiyatrosudur (Halbwachs, 2017; 46).Bu tiyatro gösterisine şekil veren de grupların için de bulunduğu toplumlardır. Uluslar yurttaşların hafızalarını şekillendirerek gelecek kuşakları da bir çatı altında toplar. Bireysel olarak sahip olunan anıların bir süre sonra yok olmasını önlemek amacıyla bireysel bellekle toplumsal bellek arasında bir bağlantı kurulması toplumsal süreklilik açısından önemlidir.

Bellek canlıdır ve sürekli iletişim içinde varlığını sürdürür, bu alışveriş duraksarsa veya alışveriş içinde olunan gerçekliğin çerçevesi değişir ya da kaybolursa unutma ortaya çıkar. Kolektif hafıza unutma pratiğini önlemek için bireysel hafıza ile bağlantılı hareket eder. Bireysel olarak yaşanılan her olay aynı mekân ve zamanda gerçekleşiyorsa kolektif hafızanın bir parçası olur ve gruplar tarafından sürekli hatırlanır. Kolektif bellek grupların hatırlamasını sağlarken bazı işlevlerden faydalanır ve belleğin gruplar üzerinde ki etkisi artırır. Bu işlevler;

Kimlik Tanımlama: Kolektif bellek grup üyelerine kim olduklarını öğretir. Hangi toplumda var olduklarını ya da hangi gruplarda yer aldıklarını, hangi geleneklere sahip olduklarını ve nasıl bir geçmişleri olduklarını öğretir. Grupların birbirlerini ortak bir geçmiş etrafında tanımaları ile ilgilidir. Yaşanılan geçmiş ve zaman arasında birlik duygusu yaratılarak belleğin sürekliliği sağlanır. Grup üyeleri grupta var olan üyeleri de tanıyarak kendi sınırlarını ve kurallarını belirler. Ortak anılar üzerinde grup kimliği ve ulusal aidiyet duygusu benimsenir.

Kimliğin Yüceltilmesi: Kolektif bellek toplumlara ya da gruplara geçmişte sahip oldukları ortak anıları pozitif açıdan hatırlatır. Grupların birleştikleri anılar etrafında kendilerini övmeleri ve geçmişte yaşananlardan mutluluk duymaları amaçlanır. Savaşlarda gösterilen başarılar, kazanılan zaferler övgü duyulacak anlara dönüştürülür. Geçmişi ile mutlu olan toplumlar bağlarını güçlendirir. Burada genellikle seçici hatırlamadan yararlanılır ve gruplar yaşanılan olumsuzları belleklerinden silerler ve

sadece pozitif anıları belleklerinde saklarlar. Toplumların yüceltilmesi için geçmişleri de başarı yaşamaları gerekir. Türklerin Çanakkale Savaşı'nda gösterdikleri başarı ve günümüzde de belleklerde yer alması kimliğin yüceltilmesini örnekler.

Grubu Meşrulaştırma: Gruplar geçmişte yaşanan olaylara haklı nedenler bularak grubun yapmış olduğu faaliyetleri meşrulaştırmayı tercih eder. Mevcut kurallara uygun bir geçmiş seçilerek grubun yaptıkları haklı hale getirilir. Her grup kendi haklılığını ve doğruluğunu savunarak geçmişini temiz tutmaya çalışır.

Burada da kimliğin yüceltilmesi gibi önce yapılan kahramanlıklardan bahsedilir. Grubun kimliği yükseltilir ya da toplumun yaşadığı kolektif acılar etrafında toplanılarak yaşanan mağduriyetten bahsedilir. Toplumların savaş kayıpları ya da yaşanan soykırımlar karşısında grupların verdiği tepkiler meşrulaştırma çabasıdır. Çanakkale Savaşı açısından bakılırsa Anzak birliklerinin anavatan İngiltere için savaşmasına karşılık Türklerin kendi vatanlarını savunma mücadeleleri iki gurubun da meşruluk arayışının örneğidir.

Grubu Harekete Geçirmek: Geçmiş bir grubu harekete geçiren en önemli unsurudur. Grupların sahip oldukları ortak geçmiş her zaman canlı tutularak grubun varlığı devam ettirilir. Ortak anıların işlevselliği grubun faaliyetleri artırır ve anıların belli dönemlerde anılması sağlanır. Bayramlar, anma törenleri geçmişin iyi ya da kötü olarak anılmasını sağlamak için oluşturulmuş ritüellerdir. Gruplar, geçmişlerine sahip çıkmak adına ulusal bir boyut kazanmaya çalışır. Grupların, hareketliliği varlıklarının devamıdır.

Kolektif bellek toplumları bu işlevler ile bir araya getirir ve her zaman ortak anılar mirasına sahip çıkılmasını önerir. Aynı anları hatırlayan bireyler gelecekleri de daha bağlı olurlar. Kolektif bellek sadece geçmişi yansıtmakla yetinmez insanların yaşadıkları dünyayı anlamalarını da sağlar. Geçmişin, hatırlanabilmesi için gerekli olan sembolik çerçeve grupların yaşadıkları dönemin de aydınlanmasına yardımcı olur.

Kolektif bellek toplulukların geçmiş ve şimdiki zaman arasında ki bağını kurarak topluluk kimliğinin süreklilik kazanmasında rol oynar. Grubun dayanıklı anıları geçmiş, bugün ve yarın doğrusallığını sağlayarak sabit bir dayanak noktası ve referans çerçevesi sağlar. Gruplar kolektif bellek sayesinde zamansal bir bütünlük kazanır (Bilgin, 2013:75). Oluşturulan bütünlük ile gruplar geçmiş ve gelecek zaman arasında bir köprü oluştururlar. Toplumsan boyutta yaşanılan önemli olaylar geçmiş ve gelecek arasında kurulan bağ ile

daima hatırlanır. Anma törenleri, ritüeller, gelenekler, görenekler, müzeler, kütüphaneler bu açıdan kolektif belleğin yardımcılarıdır.

Kolektif bellek geçmişi hatırlatırken somut mekân ve zamana da ihtiyaç duyar. Toplumu ilgilendiren olayların yaşandığı mekân ve zaman gelecek kuşakların hatırlamalarına yardımcı olacaktır. Grupların kimliklerini meşru kılabilmek için olayların yaşandığı mekâna ihtiyaçları vardır. Gruplar, mekân ve semboller ile ortak geçmişi tekrar yaşarlar. Savaşların yaşandığı mekânlar sonraki nesiller için anıların yeniden üretilmesini sağlayan kutsal bir anlam kazanacaktır (Assman, 2015:41). Kolektif bellek grupları ve toplumsal olayları ifade ettiği için başka gruplara devredilemez. Temsil ettiği grupların varlığının ispatı niteliğindedir. Gruplar yok olmadıkça kolektif belleğin özgülüğü ve sürekliliği devam eder.

Kolektif bellek geçmişten kalan anılar mirasının kuşaklar arasında aktarılması için daima canlı tutulmalıdır. Geçmişin gizlenmeden hatırlanması toplumların kendilerini tanımasını ve görmesini sağlarken aynı zamanda bir toplumun kendini her zaman temsil etmesini de sağlar.

1.1.2. Kolektif Bellek Çeşitleri

Kolektif bellek toplumsal olan her türlü olayı barındırmaktadır. Bu çerçevede bir olayın toplumsal olabilmesi için öncelikli olarak bireyin belleğinde yer etmesi gerekmektedir. Bireylerin belleklerinde yer alan olayların, anıların, duygu ve düşüncelerin sosyal etkileşim sonucu gruplara yayılması hem kolektif belleği oluşturmakta hem de bireysel bellekleri destekleyerek, toplumsal bir bütünlük yaratmaktadır. Toplumsal bellek yapısı gereği kültürel bir yapının da oluşmasını sağlamakta ve gruplar ortak kültürel değerler etrafında birleşerek iletişimlerini sürdürmektedir. Bu bağlamda kolektif bellek konularına göre ayrılarak incelenmektedir.

1.1.2.1. Bireysel Bellek

Kişisel bellek bir kimsenin yaşam öyküsüdür. Kişinin doğumuyla başlayan ve yaşadığı süre boyunca devam eden bir süreçtir. Kişisel bir geçmişten ve anılardan oluşur (Connerton, 1999:39).

Bireysel bellek bir kişide belli iletişim süreçlerine katılma ile oluşur. Birey acısından bellek, kişinin çeşitli grup belleklerine katılımı sonucu oluşan çok katmanlı bir yığışımdır, grup acısından ise bu bir dağılım sorunudur. Hatıralar gerek birey için, gerekse grup çerçevesinde birbirini destekleyen ve belirleyen unsurlardan oluşan bağımsız sistemlerdir (Assman, 2015:45).

Halbwachs, bu nedenle, bireysel belleği her zaman sosyal bir olgu olarak görse de, bireysel ve toplumsal bellek arasındaki farkın altını çizer. Bu bağlamda bireysel olan, çeşitli grupların ortak belleğinin mekanı olarak toplumsal bellekle kurulan benzersiz ilişki ve bu ilişkilerin her birinin kendine özgüllüğüdür (Assman, 2015:45).

Bireysel belleğin hazinesi kişidir. Anılar bireysel olarak bellekte yer kodlanmış olsa da toplumsal ve kültürel yapılarını kaybetmezler. Michael Schudson belleğin bireysel olmadığını ve her belleğin toplumsal yapıya hizmet ettiğini savunur (Schudson, 2007:180).

Bellek, bireysel insan zihinlerinden çok, kurallar, kanunlar, standartlaştırılmış usuller ve kayıtlar halinde kurumlara yerleşmiş, yerleştirilmiştir. Bu kültürel uygulamalar serisi aracılığıyla insanlar geçmişe borçlu olduklarını onaylar ya da geçmişin manevi devamlılığını ifade ederler. Bu kültürel kalıplar, bireylerin ezberlediklerinin farkında bile olmadan faydalandıkları bilgileri depo eder ve aktarır.

Bellek, bireylerin zihinlerinde konumlanmış olduğu durumlarda bireylerden oluşan grupların kuşakların ya da mesleki grupların ayırt edici özelliği halini alabilir. Bu durumda bellek kişisel bir mülkiyettir ancak geniş bir grup tarafından paylaşıldığı için toplumsal ya da kolektif bellek olarak nitelendirilmesi doğru olacaktır (Schudson, 2007:180).

1.1.2.2. Kültürel Bellek

Kültürel bellek toplumların paylaştığı ortak değer yargılarını temsil eder. Toplumsal gruplar tarafından benimsenmiş ortak deneyimler, olaylar, savaşlar, kazanımlar kültürel belleğin imgeleridir. Toplum kültürü paylaşarak yeniden inşa eder ve bütünlük içerisinde devam ettirir. Kültürel bellek birleştirici yapı ile birlikte toplumda güven sağlanmasını ve geçmiş anıların şimdiki zaman ile birleştirilerek canlı tutulmasını sağlar.

Kültürel hafıza yaşanmış tarihle bağlantılı olarak hareket eder. Tarihi olduğu gibi yansıtmaz yeniden inşa ederek aktarır. Kültürel bellek yaşanmış tarihin efsaneye dönüştürüldüğü bir bellektir. Bugünü geçmişin ışığında aydınlatmayı amaçlayan öykülerdir. Tarih hatırlama yoluyla efsaneye dönüştürülür. Bu dönüşüm tarihi gerçek olmaktan çıkarmaz aksine sürekliliğini sağlar ve düzenleyici, bir araya getirici nitelikler kazandırır (Assman, 2015:61). Geçmişi sembolik ve hatırlatma figürleri ile birlikte yansıtır. Hatırlatma figürleri anıların düzenli olarak tekrarlanmasını sağladığı için olaylar törensel bir boyut kazanırlar. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinin düzenli olarak Hristiyan belleğinde yer alması, ekmek ve şarap gibi sembollerin kullanılması bir örnek teşkil etmektedir.

Gelenekler, kültürel anlamın devredilme ve canlandırılma bicimi olarak kültürel belleğin alanına girer. Bu saptama, anıtlar, mezar taşları, tapınaklar, idoller gibi sadece amaca yönelik olmayan aynı zamanda bir anlam içeren, semboller, ikonlar, temsiller gibi içe dönük zaman ve kimlik dizinini dışa çevirmesiyle nesneler belleğinin sınırlarını aşan her şey için geçerlidir. Kültürel bellek, büyük ölçüde grup içinde anlamlı olarak kabul edilen şeylerle özdeştir (Assman, 2015:28). Hatırlatmayı sağlayan semboller toplumların oluşması ve gelişmesine yardımcı olmaktadır. Kitaplar, müzeler, anma törenleri, kutlamalar, bayrak, mezar taşları kültürel bellek için birer taşıyıcıdır. Toplum bu taşıyıcı ögelerin ışığında şekillenerek bir kimlik kazanmaktadır. Kültürel belleğin canlı kalması gruplar arası iletişime bağlıdır. Grupların iletişimi ne kadar güçlü ise kültürel olayların aktarımı daha sağlam gerçekleşir.

Kültürel hafıza, hatırlama ve unutma edimini içinde barındırır. Toplumsalın inşasında, hatırlatma ve unutturma işlevi, güncel sosyo-politik ve kültürel meselelerin ele alınışı ve sorunsallaştırılmasın da geçmişin bazen doğrudan bir aktör, zaman zaman da bir tanık olarak gündeme gelmesine neden olur (İnce, 2010:16). Geçmişin şimdiki zamana aktarılması sırasında hangi olayları hatırlanıp hangilerinin yok olacağı gruplar tarafından belirlenir. Kültürel olarak bir inşa sağlandığı için toplumsal imaj göz önünde bulundurulur.

Kültürel bellek hatırlama figürleri sayesinde toplumsal aidiyet duygusunu ortaya çıkarır. Bir savaşın geçtiği mekân, kullanılan aletler, kıyafetler, anıtlar olaylar hakkında somut bilgiler verdikleri için dini boyut kazanırlar. Geçmişin kutsal bir tören eşliğinde

hatırlanıp inşa edilmesi toplumun gündelik kimliğinden ayrı bir kimlik kazanmasını sağlar. Bayramlar ve ritüeller sürekli tekrarları ile toplumsal kimliği korumaya, bilgilerin aktarılmasına ve devredilmesine, grupların zamansal ve mekansal bütünlüğünün sağlamasına olanak tanırlar. Toplumlar kültürel belleğin kesin kuralları içerisinde ve zorunlu bir katılım ile sahip oldukları kültürel mirası bir törensellik içinde sürdürürler.

Ölülerin anılması da kültürel belleğin bir parçasıdır. Hayatını kaybetmiş kişilerin yaşarken aktardıkları bilgilerde kültürel devamlılığa katkı sağlamıştır. Bu yüzden ölülerin mezarlarına yapılan ziyaretler ve onlar için yapılan anma törenleri kültürel bellek faaliyetidir. Günümüzde toplumların oluşması sırasında yapılan savaşlarda şehit olan kişilerin anılması da kültürel bir devamlılıktır. Her yıl düzenlenen Çanakkale Savaşı'nın anma törenleri Türk kültürel belleği açısından önemlidir. Şehitliğe yapılan ziyaretler ile birlikte savaşın bir canlandırması yapılır bilgiler gelecek nesillere iletilir.

1.1.2.3. İletişimsel Bellek

Kişiler birbirleri ile iletişim kurarak sosyalleşme ve bir arada yaşama pratiğine sahip olurlar. İletişim kurmak kişilerin toplumsal boyutta devamlılığını sağlayan yapıdır. Dil yeteneği iletişimin temel yapı taşıdır. Dil yeteneğini geliştiren bireyler topluma daha kolay adapte olurlar. İnsan dil yeteneğini ve başkaları ile anlaşma yeteneğini de, bir iç dinamik olarak kendiliğinden değil başkaları ile alışveriş içinde, içeri ve dışarının çevrimsel ve geri dönüşlü etkileşimi ile geliştirir. Bilinç ve bellek bireysel fizyoloji ve psikoloji ile açıklanamaz, bireyin diğer bireylerle etkileşiminin de göz önünde bulundurulması gerekir. Çünkü bilinç ve bellek, her bireyin bu etkileşimde yer alma gücüne bağlı olarak oluşur (Assman, 2015:27). İletişimsel bellek yakın geçmişe ilişkin anıları kapsar. Kişinin kendi grup üyeleri ile paylaştığı anılarıdır. Dahil olduğu grup içinde paylaşılan her an iletişimsel belleği besler ve grubun devamlılığı sağlar. İletişimsel bellek zaman ile sınırlıdır. Grupların yok olması demek belleğinde yok olması demektir.

1.1.2.4. Mimetik Bellek

Bu alan davranış alanıdır. Davranışlar taklit sonucu edinilir. Davranış biçimleri asla tam olarak kodlanamaz. Hala günlük yaşamın birçok alanında davranışlar, taklit etme geleneğine bağlı alışkanlık ve kurallara dayanmaktadır (Assman, 2015:27).

1.1.2.5. Nesneler Belleği

İnsanların doğdukları andan itibaren kullandığı her şey nesneler belleğini oluşturur. Kullanılan her nesne bireyi yansıtan araçtır. Yapılacak işe uygun olarak kullanılan her nesne bir bellek oluşturur. Nesneler birer hatırlatma figürüdür ve geçmişin aydınlanmasına yardımcı olur. İçinde yaşadığı şeyler dünyasının, şimdiki zamanı yaşarken farklı geçmişleri hatırlatan unsurlardır. Mezar taşları, anıtlar, çeyiz sandıkları, tabancalar vb. büyüklerimizden kalan eşyalarda nesneler belleğinin bir parçasıdır (Assman, 2015:27).

1.2. KOLEKTİF BELLEK VE TARİH İLİŞKİSİ

Tarih ve kolektif bellek ortak değer yargılarını ifade eden kavramlardır. Toplumsal olarak paylaşılan geçmişi anlatırlar. Kolektif bellek ve tarih geçmişin şimdiki zamanda yeniden inşa edilmesini sağlarlar. Ortak paydalar etrafında buluşmalarına rağmen tarih ve kolektif belleğin ayrıldığı birçok nokta vardır. Tarih, kolektif bellekten yöntem ve hareket etme tarzı nedeniyle ayrılır. Bir tarihçi olayları incelerken eleştiri yapabilir, yanlış bilgileri düzeltebilir ya da bazı yenilikler getirebilir. Olaylara objektif bakarak inceleme yapar. Kolektif bellek ise olayları daha çok toplumsal aidiyet duygusuna bağlı kalarak inceler. Biz olgusundan hareket eder ve ortak değerlerin inşa edilmesini sağlar. Kolektif bellek daha çok sosyal çevreler üzerinde çalışma yapar ve sosyoloji, psikoloji gibi bilim dallarından yararlanır (Bilgin, 2013:29). Tarih ise tarihçiler tarafından incelenir

Halbwachs'a (2017:82) göre tarih, bellek değildir. Tarih, insanların hafızasında en büyük yeri işgal etmiş olayların bir derlemesidir. Tarihçi araştırmasını yaparken bilgeleşir. Tarih tektir ve başka bir tarih yoktur. Tarih, insan türünün evrensel bir hafızası gibi görülebilir. Oysa evrensel hafıza diye bir şey yoktur. Her kolektif hafızayı, uzamda ve zamanda sınırlandırılmış bir grup destekler. Tarih bir değişimler tablosudur ve tarihçi kendisini toplumların sürekli değiştiğine inandırır. Kolektif hafıza daha çok benzerlikler tablosudur. Grupların her zaman aynı olduğuna ve zamanla aynı kalacağına inanır. Tarihçi olayları incelerken gruplardan etkilenmemeye çalışır. Hiçbir ortak değerin çıkarına göre hareket etmeden varlığını sürdürür. Bir olayın bıraktığı etki grupların sayısına göre farklılık gösterebilir.1915 yılında yaşanan Çanakkale Savaşı Türkler için

vatan savunması ve zafer iken İngiliz birlikleri bir kaybedişti. Tarihçinin faaliyet gösterebilmesi için ortak değerlerin kalkması gereklidir.

Nora, (2006:19)tarih ve bellek arasındaki farka dikkat çekerek iki kavramı keskin bir şekilde ayırmıştır. Hafızanın yaşanan gruplar tarafından yeniden üretilen bir yaşam olduğunu ve bu amaçla hatırlama ve unutma diyalektiğine yatkın olduğunu söyler. Tarihin artık bulunmayan şeylerin yeniden inşası olduğunu öne sürer. Hafıza her zaman günceldir ve canlılığını korur. Tarih ise geçmişin tekrarıdır. Hafıza onu güçlendiren unsurlara ihtiyaç duyar ve duyguları bu şekilde belirler. Tarih daha çok zihinsel ve ayrıştırıcı bir iştir.

Kolektif belleğin ayrıldığı diğer nokta naif sağduyu ve veya günlük düşünce ve uzman düşüncesi arasındaki farktır. Tarihçi geçmişi bilim adamı tarzında yeniden inşa ederken, kolektif bellek geçmişin izlerini gelecek kuşaklara aktarmaya çalışır (Bilgin, 2013:29).Tarihçi tezini ortaya koyarken kolektif belleğe ihtiyaç duymaz. Olaylar belleğe ihtiyaç duyulmadan ortaya çıkarılır. Tarihçi bağımsız hareket eder ve doğruların peşinde koşar. Kolektif bellek ise ortak duyguları ortaya çıkarmak için sürekli bir inşa halindedir.

1.2.1. Tarih ve Kurgu İlişkisi

Tarih, toplumların geçmişini yansıtan bir aynadır. Geçmişte yaşanan olayların geleceğe aktarımıdır. Toplumlar geçmişte yaşanmış ve belli sonuçlar doğurmuş olayların etrafında bir ulus kimliği oluştururlar. Toplumsal bellek de bu sonuçlar doğrultusunda oluşur. Kolektif bellek sembolize edilen geçmişin ışığında şekillenir ve grup üyelerini bilgilendirir.

Kolektif bellek geçmişin kurgulanmasında büyük rol oynamaktadır. Ulus-devlet yapılarının ortaya çıkması ve gelişmesi ile birlikte, bireylerin bir arada tutulmasını sağlamak için kurgulanmış tarihsel öğretiler toplumlara öğretilmiştir. Devlet güçlenebilmek için sabit bir geçmiş bilgisi üretir. Buradaki amaç devletin ve bürokrasinin gelişmesi ve geçmiş olaylar üzerinden bir toplumu bir arada tutma çabasıdır. Keslassy ve Rosenbaum geçmişin kurgulanmasını şu şekilde ifade ederler *:"19.yüzyıldan itibaren uluslar, kurucu ve resmi bir tarihin üretimiyle birlikte hayat bulmuşlardır. Bu üretim bir takım iradi unutma ve gizlemeler (occultation) üstünde ilerlemiştir"* (Bilgin, 2013:33). Buradan anlaşılacağı üzere devlet yapılanması toplumsal belleği de yapılandırmış ve

neyin hatırlanıp neyin unutulacağına karar vermiştir. Siyasal otorite tek bir bellek etrafında toplanılması sağlayarak bireysel düşüncelerin yok olmasını sağlamıştır. Devlet bu yapıyı pekiştirmek için okullardan, müzelerden, kitaplardan, gazetelerden, kütüphanelerden yararlanmış ve yeniden ürettiği geçmişi resmi hale getirmiştir.

Devletin geçmişini kurgulaması ulus kimliğinin de yeniden şekillenmesi demektir. Her ulus temiz ve kahramanlıklara dolu bir geçmişi olsun ister. "*Bireyler gibi toplumlar da, herhangi bir suçluluk ya da utanç duygusu yaşamadan gururla bakabilecekleri, yani özdeğer duygularını şüpheye düşürmeyecek, aksine pekiştirecek dönemleri hatırlamayı tercih ederler"* (Sancar, 2014: 18) Sancar'ında ifade ettiği gibi geçmişinde utanç, kaybediş, yıkım olan her ulus geleceği olumlu etkileyebilmek adına resmi tarihini kurgular. Paul Connerton, (2014:27) tarihin kurgulanmasının daha çok totaliter yapılarda olduğunu vurgular. Totaliter rejimler bireyleri bir tutsak haline getirebilmek için belleklerini siler. Ulusal bilincin yok edilmesi sağlanır. Toplumun aydınları susturulur, karşı çıkanlar bastırılır ya da toplumdan dışlanır. George Orwell' in *1984* adlı romanında devlete karşı gelenlerin ve ayrı düşünce yapısına sahip olanların bellek yitimine uğramaları ve toplumsal düzene baskı ile adapte edilmeleri, toplumsal dışlama uygulanması betimlenmiştir.

Kolektif bellek var olan ulus sayısına göre değişmektedir. Her ulusun sahip olduğu kolektif bellek birbiri ile rekabet halindedir. Bu rekabet kolektif belleğin kurgulanmasını desteklemektedir. Ulusların birbirlerine karşı üstünlük sağlamalarına neden olmaktadır. Bilgin' in tabiri ile "*bellek belleğe karşı dikiliyor"* ve her ulus ulusal tarih içinde kendine daha geniş ve daha güzel bir yer açmaya çalışıyor. Ama birinin genişlemesi diğerinin daralmasına neden olduğu için rekabet çatışmaya dönüşüyor (Bilgin, 2013:36). Bir ulusun tarihin de kahramanlıkların olmasına karşın başka bir ulusun vatana millete ihaneti söz konusu ise geçmiş çatışma alanı haline geliyor. Örneğin Nazilerin Yahudilere karşı uyguladığı soykırım bir taraf için kahramanlık iken diğer taraf için yıkıcı etkisi olan bir olaydır. Ermeniler' in Türk toplumuna karşı kullandığı ve diğer ülkeleri de bu iddia etrafında toplamaya çalışması gibi olaylar kolektif belleğin devlet bazında kurgulanmasıdır.

1.2.2. Tarih ve Mit İlişkisi

Tarih ve mit kavramları yüzyıllardır birbirine zıt olarak ilerleyen iki kavramadır. Yapılan araştırmalarda da görüldüğü üzere tarih her zaman bilimsel ve nedensellik etrafında şekillenirken, mit daha çok efsane hurafe olarak adlandırılan olaylarla topluma sunulmuştur. Modern toplumlar tarihin doğruluğa ve kanıtlanabilirliğine inandıkları için tarihin ışığında hareket etmişlerdir. İlkel yapıda ki toplumlar ise mitlerin doğruluğuna inanmışlardır. Bilimsel olarak bakıldığında bu ayrımın söz konusu olduğu ortaya çıkmaktadır. Toplumların geçmişlerine sosyal çerçeveden bakıldığında toplumsal ve kültürel bellekte bulunan alan anıların birçoğu mitsel kökenli olarak var olmuştur. Mitler geçmişin anlatılması için araç olarak kullanılmıştır.

Assman (2015:85); mitlerin, insanın kendini ve doğayı anlamak için anlattığı öyküler olduğunu ve bizi kendine tabi kılan kuralcı ve talepleri olan, biçim verici bir gücün temsil ettiği hakikatler olduğunu ifade eder. Bakıldığı zaman mitle toplumsal olarak yaşanılan olayların gün yüzüne çıkarılmasıdır. Her toplumun kendisine ait miti vardır ve her mit kendi tarihini yansıtmaktadır. Mitler yaşanmış tarihin efsaneler halinde nesiller arası aktarımını ifade eder. Çanakkale Savaşı'nda Seyit Onbaşı'nın ağır bir top mermisini kaldırışı yaşanmış bir tarihtir ve gelecek zamana efsaneleştirilerek anlatılmış ve bir mit haline dönüşmüştür.

Günümüzde bakıldığında mitlerin yalan, uydurma olduğu görüşü benimsenmiştir. Buna karşılık tarihin doğruların peşinde olduğu ve geçmişi belgelerle kanıtlayabildiği görülmektedir. Mitler daha çok cahillik ya da bağnazlık olarak görülmektedir. Günümüz toplumların da mitler tarihin çarpıtılması olarak algılanmaktadır.

Halen mit niteliğinde, aslı olmayan, uydurma hikâyelere tarih diye inanılıyor olmasının, tarihin toplumda sürekli olarak çarpıtılmasının nedeni, siyasal aktörlerin, yönetenlerin kendi çıkarları uğruna, ideolojik saiklerle toplumu bu tür yalanlara inandırmaları ya da onları cahil bırakmak, gerçekleri onlardan gizlemek suretiyle tarihin doğru bilgisine ulaşmalarını engellemeleridir (Alan, 2012:7). İdeolojilerin toplumlara kabul ettirilmeye çalışılması tarihin çarpıtılmasına ve uydurma mitlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yaşanmamış, gerçekliği bulunmayan olayların eylemlerin halka gerçek olarak sunulması tarihin siyasi ideoloji tarafından mitleştirilmesidir.19.yydan itibaren yeni düzen kurmak isteyen devletler tarihi mitler üreterek modern düzeni

meşrulaştırmak istemişlerdir. Üretilen her mit toplumsal boyutta kolektif bellekleri şekillendirmeye yardımcı olmuştur.

1.3. KOLEKTİF BELLEĞİN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bellek anıları harekete geçirebilmek için hatırlama ve tekrarlama unsurlarına ihtiyaç duyar. Bu bağlamda grupların belleğinin oluşması için olayların geçtiği yer, mekân, zaman vb. somut olarak bulunması gerekmektedir. Belleğin yardımcısı olan hatırlama figürleri somut nesneler zaman, mekân üzerinden ritüeller, anma törenleri, bayramlar ile birlikte kolektif belleği harekete geçirmektedir. Bireyler somut olarak ulaştıkları hatırlama figürlerinin yardımıyla bulundukları topluma ve gruplara olan bağlılıklarını kuvvetlendirerek sembolleştirirler. Olayların geçtiği mekân ve zaman grupların hatırlamalarını kolaylaştırırken geçmişin daha büyük bir anlam kazanmasını sağlarken bulunulan mekanın kutsal bir boyut kazanmasını sağlar.

1.3.1. Kolektif Bellek ve Mekân

Kolektif bellek geçmişin yeniden inşa edilmesini kapsayan bir süreçtir. Bu inşa sürecinde belleğe yardım etmek amacıyla belli mekânlar gereklidir. Toplulukların var olma, gelişme ve yıkılma evreleri birer mekânda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda mekânlar ulusların kimliklerinin bir parçasıdır. Gruplar mekânlara yerleşerek birer yaşam alanı inşa ederler. Bu alanlar bütün olayların yaşandığı yerler olarak karşımıza çıkar. Bir savaş meydanı, kent, ev vb. hepsi birer mekândır ve bellek açısından birer anlam içerirler. Mekânlar grup üyelerinin ortak anılarının oluşmasını sağlar. Mekânın yaşam alanı olarak seçilmesi grubun kendisi için bir geçmiş yaratmasıdır. Her grup seçtiği mekânda kendi kuralları doğrultusunda bir geçmişi paylaşır (Bilgin, 2013:134).

Hatıraların ortaya çıkabilmesi için somut mekânlar gereklidir. Kendisini grup olarak sağlamlaştırmak isteyen her topluluk içsel iletişim biçimlerinin sahnesi olarak aynı zamanda kimliklerinin sembolü ve hatıralarının dayanak noktası olarak bu tür mekanları yaratmak ve garanti altına almak zorundadır (Assman, 2015:47). Grupların aidiyet ve güven duygusunu kazanabilmeleri içi, iletişim kurabilmeleri için mekana ihtiyaç duyarlar. Mekânlar hatıraların canlı tutulmasını ve sürekliliği sağlar. Grup bulunduğu mekânda sürekli bir hareketlilik halindedir. İnsan yaşadığı mekânda biriktirdiği anılar ile

birlikte geleceğe ulaşır. Mekânlar kolektif belleğin oluşmasını ve şekillenmesine yardımcı olan araçlardır. Mekânlar üzerinde yaşayan gruplar için ortak duyguları uyandırmalıdır. Mekân olarak seçilen yerler birer sembol olarak hatırlamayı kolaylaştırır. Mekânlar kaybolursa anılar ve bu anılar etrafında şekillenen gruplarda yok olur. Mekân grupların kimlik kazanmasına yardımcı olur.

Mekânsal imajlar kolektif bellekte önemli bir yere sahiptir. Bir grubun işgal ettiği yer, üzerine rakamların yazılıp çizildiği, sonrada silindiği bir kara tahtaya benzemez. Tahta üzerine yazılanlara karşı duyarsızdır. Oysa mekânlar grubun izlerini taşır. Grup seçtiği mekâna damgasını vurur. Bir mekânın her veçhesinin her ayrıntısının, yalnızca grup üyelerinin anlayabileceği bir anlamı vardır. Bir yerin her detayı grup üyeleri için yaşantıya tekabül eder (Halbwachs, 2017:142).

1.3.2. Kolektif Bellek ve Eşya

İnsanlar yaşadıklarını sürece hayatlarını kolaylaştırabilme için eşyalara gereksinim duyarlar. Kullanılan eşyalar bireyin işlerini hafifletirken duygusal da bir etki yaratır. Kişi ve kullanılan eşyalar arasındaki bağ bellek de etkiler yaratır. Kişi kullandığı eşyasını belleğinde taşır ve yıllar geçse de aralarındaki bağ devam eder. Eşyalar belleğimizin vücut bulduğu hafıza mekânlarıdır. Eşyalar nesiller arası bağ kuran armağanlardır. Geçmişten kalan tabaklar, çatallar, fotoğraflar, mücevherler geçmişin izini taşıyan ve aktaran eşyalardır.

Eşyalar insan bütünlüğünün tamamlayıcısıdır. İnsanı zamana, kimliğe perçinleyen, diğer insanlarla bağları kuvvetlendiren belleklerdir. İnsanlar arasında kurdukları bağlar ile eşyalar yüceltilir, kutsallaştırır, alınır, satılır veya devredilir ya da hoyratça atılır. Zaman içinde bu evreleri tamamlayan eşyalar zamanı ve mekânı betimleyen ve hatırlatan birer belleğe dönüşür (Bilgin, 2013:102).

Eşyalar insanı geçmişe bağlayarak bir aidiyet duygusu yaşatır. İnsanların istikrarlı bir benlik kazanmasını ve geleceğini şekillendirmesini sağlar. Eşyalar kişilerin kimliklerini oluşturur ve geçmiş ve gelecek arasında bir derinlik kurar. Kişisel ve kolektif bağlam da insanların sahip oldukları belleğin şekillenmesi eşyalara bağlıdır. Kullanılan ya da sahip olunan eşya insanın yaşadığı dönemde somut olarak varlığının ispatıdır.

Eşyalar bellekte saklanan anıları daha kolay hatırlamayı sağlar. Geçmişten kalan anılar unutulmaya yüz tuttuğu sırada eskiye ait eşyalar anıları tekrar canlandırır. Eşyalar geçmişe ait kültürel mirastır (Bilgin, 2013:101).

Eşyalar geçmişle kurulan ilişkide onu hatırlama ve anlamlandırma sürecinin önemli unsurlarından birisi olan görsel kodlamanın en temel ayağıdır. Görsel olarak kodlanan eşyalar aradan uzun yıllar geçse de bellekte canlı kalır. Eşyalar gelecekte bir geçmiş kurgulamaya yarayan araçlardır. Eşyalar aile mirası olarak anılır ve kuşak bütünlüğünü sağlar. Büyük dedelerimizden kalan köstekli saat, babaannelerimizden kalan çeyizlikler ya da yöresel olarak kullanılan eşyaların gelecek kuşaklara kalması geçmişin bellekte yaşatılmasıdır (Bilgin, 2013:104).

Eşyalar insanı kuşatarak yok olma ve boşluk duygusunu ortadan kaldırır. Grupların ortak olarak kullandıkları eşyalar da grup kimliğinin şekillenmesine ve grubun aidiyet duygusunun armasına kaynaklık eder. Eşyalar grupların gelecekte paylaştıkları duyguların temellenmesini sağlayarak bir bakıma törensellik etkisi oluşturur. Grup geçmişten kalan eşyalar ile paylaşılan ortak acılar ve sevinçler etrafında toplanır. Eşya belleğin sembolize edilerek sürekliliğini sağlayan ve kuşaklar arasında geçişi sağlayan bir köprü görevindedir.

1.3.3. Kolektif Bellek ve Zaman

Zaman, insanlığın geçmişini belli periyotlara ayırarak şekillendiren bir kavramdır. Zaman bir kültürü niteleyen önemli bir araçtır. Yaşanılan her türlü olayın, deneyimlerin hatırlanması ve tekrar inşa edilmesi zaman kavramının görevidir. Her toplumsal grubun kendine ait bir zamanı vardır ve grupların ya da kültürlerin karakterlerine özgü olarak hareket eder.

Yerel olarak tanımlanmış her grubun kendi hafızası ve zamana dair yalnıza kendisine ait olan bir temsili vardır (Halbwachs, 2017:107). Bir toplum belli bir zamanda yaşar ve zamansal olarak bir bütünlük içinde oluşumunu tamamlar. Zamanın korunması geçmişin, anın ve geleceğin anlamını oluşturur.

Zaman mekân gibi geçmişin hatıralarını şimdiki zamana taşıyan bir hatırlatma figürüdür. Bayramların, geleneklerin, ritüellerin tekrarlanması belli bir zaman aralığını gerektirmektedir. Toplumsal boyutta yaşanmış her olayın zamansal bir anlamı vardır. Her

kültür kendisine özgü zaman anlayışı benimseyerek bir aidiyet yaşar. Çeşitli kültürlerin zaman anlayışları birbirinden zamanın formu, zamanın sürekliliği gibi hususlarda farklılaşabilir (Bilgin, 2013:212). Zaman, bir toplumun neye hakim olduğunu, hangi faaliyetleri de bulunduğunu, nerede yaşadığını vb. bütün bilgileri aktaran bir kavramdır. Kolektif olarak bir birlik sağlanması içinde zamanın incelenmesi gerekmektedir. Zaman daima bir canlılık içindedir. Hareketlidir ve hareketini kaybederse toplumsal ve kültürel unutmalar yaşanır.

1.3.4. Kolektif Bellek ve Ritüeller

Ritüeller, yazının ortaya çıkmadığı ve iletişimin gelişmediği yıllarda toplumsal var olma araçları olarak ortaya çıkmışlardır. Ritüeller yazılı kayıtların olmadığı dönemlerde grupların birbiri ile olan iletişimini geliştirmiştir. Toplulukların kimliklerini korumaları ve gelecek kuşaklara aktarması ritüellerin sayesinde gerçekleşmiştir. Ritüeller toplumu bir araya getirerek bireyler arasındaki geleneksel bağları güçlendirir.

Ritüeller düzenli tekrar ile kimliği koruyan bilginin iletilmesi ve devredilmesi, böylece kültürel kimliğin yeniden üretimini üstlenirler. Ritüel tekrar, grubun zaman ve mekânsal birlikteliğini garanti eder (Assman, 2015:65). Toplumu etkileyen olayların belirli zamanlarda tekrar edilmesi anıların gelecek zamana aktarımını sağlar. Ritüeller düzenli olarak tekrar edildiğinde ve etkisi uzun yıllar sürdürüldüğünde toplumun ayakta kalması sağlanır.

Ritüeller, grup üyeleri arasında aynı duyguları uyandırır. Ortak değerlere vurgu yapması nedeniyle kolektif bir özellik taşır ve kolektif belleği şekillendirir. Temel karakterleri itibari ile kolektif bir nitelik taşıyan ritüeller grubu bir arada tutmakta, dayanışmayı artırmakta, topluluğun kolektif şuurunu güçlendirmektedir. Uyum içinde tekrarlanan ritmik hareketler, grup üyelerinin birliktelik düşüncelerinin pekişmesine katkı sağlar (Karaman, 2010:232). Ritüeller toplumsal organizasyonu sağlar. Toplumun ne etrafında şekilleneceği belirler. Grup kimliklerinin pekişmesini ve diğer gruplar ile aradaki mesafelerin belirlenmesine yardımcı olur. Toplumsal statü ve rollerde ritüeller sayesinde oluşturulur.

Ritüeller birleştiricidir. Toplumun bir araya gelerek unutulmaya yüz tutmuş anılarını canlandırarak grup üyelerini ortak değerler etrafında buluşturur. Ritüele katılan

birey ya da gruplar ortak sembollerin, nesnelerin etrafında birleşirler ve tecrübelerini paylaşırlar. Ritüeller ortak değerleri vurguladığı için kutsaldırlar. Türkiye de kutladığımız her türlü bayram bir ritüeldir. Çanakkale Zaferi'nin yıl dönümü de bir ritüeldir. Ulus olma bilincinin pekiştiği ve toplumsal birlik, beraberliğin sağlandığı, ulusan kimliğimizin sağlamlaştığı bir ritüeldir.

1.3.5. Kolektif Bellek ve Kahramanlar

Toplumlar var oluş süreçlerini tamamlarken birçok olay yaşanmışlardır. Her ulusun oluşmasında bir savaş, kaybediş, kazanma ya da kaybetme unsuru yer almaktadır. Toplumsal boyutta yaşanan her olayın bir kahramanı olmuştur. Ulusu içinde bulunduğu zor süreçten çıkaracak ve yeniden düzeni sağlayabilecek kişilere her zaman gerek duyulmuştur. İnsanoğlu kendi can ve mal güvenliğini sağlayabilmek adına birçok hakkını belli temsilcilere devrederek onları birer kahraman haline dönüştürmüştür.

Devletlerin belli bir düzene ulaşana kadar verdikleri her mücadelenin bir lideri vardır ve ulusu refah ve huzura kavuşturduysa her zaman kahraman olarak kolektif bellekte yer alır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında yaşanan birçok savaşın kahramanı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk' ün yaptığı her türlü inkılap ve kazandığı her zafer Türk ulusunun inşasını sağlamış, ulus kimliği oluşturmuş ve tüm dünyada anılan bir kahraman olmuştur.

Tezimizin konusu olan Çanakkale Savaşı'nda gösterdiği başarılar ile birlikte kahramanlığını perçinlemiştir. Türk kolektif belleğinde sürekli yaşayacak olan Atatürk Çanakkale Savaşı ile birlikte Anzakların kolektif belleğinde de yer etmiştir. Yine Türk kolektif belleğin de yer alan Seyit Onbaşı savaş sırasında kaldırdığı top mermisi ile birlikte kahraman olmuştur. Kahramanlar toplumun bozulan düzenini kurtarmış, toplumu bir arada tutmuş, belli zaferler getirmiş olmakla beraber ulus belleğinde her zaman yer bulmuşlardır.

Yukarıda anlatılanlardan özetle kolektif bellek grupların ve toplumların taşıdığı ortak bir belleği ifade etmektedir. Toplum üzerinde büyük etki yaratmış olan savaşlar, yıkımlar, antlaşmalar, kahramanlar vb. kolektif belleğin konusunu oluşturmaktadır. Özellikle yaşanılan savaşlar ve sonuçları toplumsal belleği şekillendirmektedir. Çanakkale Savaşı da Türk ve dünya tarihi açısından önemli bir yere sahip olarak Türk ve

Anzak kolektif belleğinin oluşmasında etkili olmuştur. Çanakkale Savaş'ı yaşandığı coğrafya ve savaşın boyutları açısından Türk milletinin vatan mücadelesini ortaya koyarken bir yandan da Anzak birliklerinin ulusal kimlik ve toplumsal bütünlüğünün oluşmasını sağlamıştır.

1.4. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Birinci Dünya Savaşı, Avrupalı ülkeler arasında ortaya çıkan çıkar çatışmaları, ulusçuluk, sanayileşme ve emperyalizmin sonucu olarak çıkan ve 1914-1918 yıllarını kapsayan savaştır. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının etkilerinin Avrupalı devletler üzerinde bıraktığı izler Birinci Dünya Savaşı tetiklemiştir. Ülkelerin aşırı ulusçuluk kavgaları ve sanayileşme yarışı beraberinde silahlanmayı getirmiş ve ilişkiler gerilmiştir. Almanya'nın siyasi birliğini diğer Avrupa ülkelerinden önce tamamlamış olması ve kendini üstün millet olarak görmesi İngiltere, Rusya ve Fransa'yı da harekete geçirmiştir. Almanya Germen halkının üstün ırk olduğunu iddia ederek liderlik kurma çabası sonucu, İngiltere Anglo-Sakson yapısını ortaya atarak tüm dünyada yayılmayı hedeflemişlerdir. Rusya da milliyetçilik akımına uyarak tüm Slav halkının üstün ırk olduğunu öne sürmüş ve bu amaçla çalışmaya başlamıştır. Fransa da aşırı ulusçuluk dışında Hristiyanlığa sahip çıkarak yayılmacı bir politika peşine düşmüştür (Karal, 1996; 357).

1.4.1. Savaşın Nedenleri

19.yüzyılda ortaya çıkan sanayi devrimi ile birlikte emperyalizm yayılmaya başlamıştır. Ülkeler arasın da yaşanan ulusçuluk ve üstün ırk olma yarışına emperyalizm de eklenerek ekonomik olarak da savaş ortamı oluşmuştur. Avrupalı ülkeler arasında hammadde yarışı ve pazar arayışı Avrupa'yı Avrupalı devletlere dar etmiştir. Endüstriyel üretimin artması ile birlikte toplumda sanayiciler ve maliyeciler sınıfı ortaya çıkmıştır. Emperyalizm siyasi olarak da yayılarak devlet müdahalelerini artırmıştır. Her devlet daha fazla toprak sahibi olmak, sanayisini geliştirmek, hammadde ve sömürge kazanabilmek için faaliyet göstermeye başlamıştır (Karal, 1996; 358).

Sanayi devriminin getirdiği teknolojik yenilikler ile Avrupalı ülkeler kendi topraklarında olmayan madenlerin peşine düşmüştür. Hammadde yarışı olarak da adlandırılan bu arayış güçlü milletlerin daha da güçlenmelerini sağlayıp güçsüz ülkeleri

ise bir pazara dönüştürmüştür. Hammaddeye sahip olan ülkelerin ellerinde bulanan madenleri işleyecek teknolojiye sahip olamamaları Avrupalı devletlerin sömürgesi olmalarına neden olmuştur. Fabrikaya sahip ve üretim yapabilen ülkelerin fakir ülkelerden ucuza elde ettikleri hammaddeyi işleyerek tekrar o ülkelere ağır fiyatlar karşılığında satması da sömürgecilik faaliyetinin en acı gerçeğidir.

Emperyalizm Avrupalı ülkeleri savaşa sürükleyen en önemli etkendir. Alman emperyalizmi tüm dünyaya hakim olmayı hedeflerken, İtalyan emperyalizmi "İtalya'nın kaderi dünyanın kaderidir. Tanrı tarafından İtalya'ya verilmiş olan görev, batının ve onun aracılığıyla dünyanın moral kaynağını sağlamaktadır" fikrine hizmet etmiştir. Rus emperyalizmi de yine diğer ülkeler gibi üstünlük kurma amacıyla tanrı tarafından Rusya'ya verilmiş bir armağan olarak görülmüştür. Rusya ekonomik yapısının geç tamamladığı için daha dini duygular üzerinden bir emperyalizm politikası geliştirmiştir. Siyasi amaçları aynı olan ama anlayamayan ülkeler arasında daha büyük çıkar çatışmaları yaşanmaya başlamıştır (Karal, 1996; 360).

Avrupa da yaşanan bu gelişmeler Birinci Dünya Savaşı'nın fitilini ateşlemiştir. Almanya ve İtalya'nın pazar arayışlarının yanında Rusya sıcak denizlere inme ve boğazlara sahip olma hayaline devam etmekte ama diğer Avrupalı ülkelerden bir türlü izin alamıyordu. İngiltere, Fransa, Avusturya ve Almanya aralarındaki çıkar savaşları yüzünden karşı karşıya gelmeye hazırlanıyorlardı. Ülkelerin kendi aralarında çıkarların uygun olarak oluşturdukları gruplar Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına ve şekillenmesine neden olmuştur. Fransa, İngiltere ve Rusya'nın ellerinde bulundukları güç ile üçlü uzlaşma grubunu oluşturmuştur. Almanya, Avusturya ve İtalya da üçlü anlaşma grubunu oluşturmuş ve Osmanlı dahil paylaşmak istedikleri ülke topraklarını belirlemişlerdir. Grupları belli olan ülkeler "Hazır ol cenge istersen sükûn ve barış" parolasını benimseyerek birbirlerine gözdağı vermişlerdir. Hem barıştan söz edip hem de savaşın çok yakın olduğunu ve üstünlüğü kabul ettirmeye çalışan iki grup arasında ki rekabet savaşın adım adım yaklaştığını göstermiştir.

Avrupa da yaşanan bu gelişmeler sonunda Avusturya Veliahdı Ferdinand'ın ve karısının 28 Haziran 1914 de Bosna'ya yaptıkları bir ziyaret sırasında bir Sırplı tarafından öldürülmesi 1914 Temmuz'un da Avrupa da savaşı başlatmıştır.28 Temmuz sabahı Avustralya-Macaristan İmparatorlu Sırbistan'a savaş ilan etmiş ve Hz. İsa ümmetinin

tokalaşması değil, yumruklaşması değil, birbirinin boğazına sarılması olayı başlamıştır (Karal, 1996; 370). İki ülke arasında çıkan savaş üçlü anlaşma ve üçlü uzlaşma gruplarını da etkilemiştir. Avusturya Almanya tarafından desteklenirken, Rusya da Sırbistan'ı desteklemiştir. Savaşın gidişatı Almanya ve Rusya'nın tutumuna bağlıydı ve Rusya herhangi bir tehdit olduğu zaman karşılık vereceğini ifade ederek savaşa hazır olduğunu göstermiştir. İngiltere de, Fransa ve Almanya arasında çıkacak herhangi bir çatışmada sessiz kalmayacağını ordularının hazır olduğunu ifade etmiştir. Almanya topraklarının tehlikede olduğunu ileri sürerek 1 Ağustos 1914 de Rusya'ya savaş ilan etti. Fransa'nın tepkisini ölçmek isteyen Almanya üç gün sonra Belçika'ya karşıda savaş ilan ederek bütün Avrupa'yı harekete geçirdi. Belçika'nın savaşa dahil edilmesi İngiltere'nin çıkarlarına ters düştüğü için İngiltere de Almanya'ya karşı savaş ilan ederek Avrupa'yı yangın yeri haline getirmiştir.

1.4.2. Osmanlı Devletinin Genel Durumu

Avrupalı devletler kendi aralarında sömürge yarışına girip savaş başlatırken Osmanlı Devleti kendi sorunları ile boğuşmaktaydı. Çok uluslu bir yapıya sahip olması ve sınırlarının çok geniş bir yapıya sahip olması Osmanlıyı her zaman tehlike altında bırakmıştır.18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan savaşlar Osmanlının büyük toprak kayıpları yaşamasına neden olmuş ve Osmanlıyı "Hasta Adam" olarak dünyaya duyurmuştur. Kaybedilen topraklar devlet ekonomisini yerle bir etmiş ayrıca ganimetlerinde elden çıkmasına ortam hazırlamıştı. Osmanlı Devleti söylendiği gibi hasta, yorgun ve güçsüz bir devlet haline gelmiştir. Önceki yüzyıllarda sahip olduğu ekonomisi, ihtişamı, gücü yok olmuştur. Elinde kalan topraklarını kaybetmemek için uğraşan Osmanlı Devleti son olarak Balkan Savaşlarında yaşanan olumsuzluklar ve Rumeli'nin kaybedilişi Osmanlı'nın ne kadar kötü bir durumda olduğunun göstergesidir. Osmanlı Devleti'nin kendi içinde yaşadığı sorunlardan faydalanmak isteyen Almanya hem Osmanlı'nın jeopolitik yapısından yararlanmak hem de sömürge ve pazar arayışına katkı sağlamak için Osmanlı'yı savaşa çekmeye çalışmıştır.

1.4.3. Osmanlı Devletinin Savaşa Katılması

Osmanlı Devleti Trablusgarp ve Balkan Savaşları'ndan sonra hem ekonomik hem de askeri güç olarak zayıf konumda olduğu için tarafsız kalmayı planlıyordu. İttihat ve Terakki Partisi mensuplarının özellikle Enver Paşa'nın Alman sempatizanlığı ve Almanya'nın Osmanlı'ya karşı takındığı barış yanlısı tavır Osmanlı'nın ittifak grubuna yakınlaşmasını sağlamıştır. İtilaf Devletleri'nin Osmanlı ile anlaşmaya varmak istememeleri ve çıkacak olan bir savaşta Osmanlı'yı paylaşmayı hedefledikleri için, Osmanlı Devleti yalnızlıktan kurtulmak amacıyla Almanya'nın safında olmayı kabul etti ve 2 Ağustos da gizli bir savunma anlaşması imzalamıştır. Salih Halim Paşa ile Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Baron Von Wangenheim arasında imzalanan ittifak anlaşmasının hükümlerine göre;

1. İki taraf, Avusturya ve Sırbistan arasındaki ihtilafa karşı mutlak tarafsızlıklarını muhafaza edecekler.
2. Rusya, bu anlaşmazlığa fiilen ve askeri bir müdahalede bulunur ve bu hareketi Almanya'nın Avustralya'ya fiilen askeri yardımda bulunmasını icap ettirirse ve bundan bir savaş doğarsa, Rusya'nın bu hareketi Osmanlı Devleti içinde savaş sebebi sayılacaktır.
3. Savaş çıkarsa Almanya hususi askeri heyetlerini Osmanlı Devleti'nin emrine hazır bulunduracak. Buna karşılık Osmanlı Devleti bu heyete ordusunun genel sevk ve idaresi hususunda, Osmanlı Harbiye Nazırı ile Alman heyeti başkanı arasında kararlaştırılacak şartlarla, fiili ve kesin bir nüfuz temin edecektir.
4. Almanya, Osmanlı'yı gerektiğinde ve arazisi tehlikeye uğradığı takdirde, silah gücüyle müdafaa etmeyi üzerine alır.
5. Almanya ve Osmanlı İmparatorluklarını mevcut anlaşmazlıklardan doğabilecek milletlerarası kargaşalık ve karışıklıklara karşı korumak gayesiyle akdolunan bu sözleşme, isimleri yukarıda geçen delegeler tarafından imzalandığı andan itibaren yürürlüğe girecek ve benzeri diğer taahhütler gibi 31 Ocak 1918 tarihine kadar yürürlükte kalacaktır (Sertoğlu, 2011; 3519).

Almanya ile imzalanan gizli anlaşmaya göre Almanya kendi çıkarlarına uygun maddeler ile Osmanlı'yı yanına çekmeyi başarmış fakat Osmanlı'nın savaştan yararına olacak hiçbir şeyden bahsedilmemiştir. Osmanlı Devleti imzaladığı anlaşma ile birlikte

resmi olarak Almanya'nın safında savaşa girmiştir. Durumdan haberdar olmayan İtilaf Devletleri Osmanlı'yı savaşa girmemesi konusunda uyarmaya çalışmış hatta topraklarının herhangi bir çatışma ortamında korunacağı sözünü vermişlerdir. Osmanlı Devleti İtilaf Devletleri'nin sözlerine itimat etmediğini belirtmiştir. Almanya Osmanlı'yı yanına çekmesine rağmen Osmanlı Devleti donanmasının güçsüz olduğunu bildirerek sessiz kalmıştır. Savaşın seyrine göre hareket etmeyi ve geçen süre içinde de donanmasını güçlendirerek savaşa hazır hale gelmeyi hedeflemiştir.10 Ağustos 1914 de Almanlara ait iki savaş gemisi Goben ve Breslav'ın İngiliz bombardımanından kaçması ve Çanakkale Boğazı'ndan geçişine izin verilmesi ile Osmanlı açısından siyasi bir bunalıma neden olmuştur. Avrupa, Goben ve Breslav'ın boğazlardan geçişine karşı tepki göstermiştir. Osmanlı Devleti tarafsızlık kurallarına göre ya gemilerin silahsızlanması sağlamalı ya da yirmi dört saat içinde gemileri kara sularından çıkarması gerekmektedir (Sertoğlu, 2011; 3520).

Osmanlı Devleti yaşanan bunalımın çözüme kavuşması için Almanya elçilerine silahsızlanmayı ya da kara sularının terkedilmesi gerektiğini bildirmiş fakat olumsuz cevap almıştır. Almanya da daha fazla siyasi karışıklığa neden olmamak için savaş gemilerinin Osmanlı'ya satıldığını duyurmuş ve Goben ve Breslav zırhlılarının adları Yavuz ve Midilli olarak değiştirilmiş, Türk bayrağı asılmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin üzerine Osmanlı Devleti'nin savaşa girme ihtimalini düşünen İtilaf Devletleri bu durumun kendi çıkarların aykırı olduğunu düşünerek Osmanlı'yı vazgeçirmeyi planlamışlardır. Osmanlı'nın savaşa dahil olması özellikle Rusya için olumsuz olacaktır. Boğazların yabancı gemilere kapatılması ticareti durduracaktır. Osmanlı'nın boğazları daima açık tutması ve her türlü geminin geçişine izin vermesi istenmektedir. Osmanlı Devleti İtilaf güçlerinin baskısından kurtulmak ve bulunan siyasi bunalımdan da faydalanarak 5 Eylül 1914 de bütün kapitülasyonları kaldırmış ve 9 Eylül de kapitülasyonların kaldırıldığını bir nota ile bütün Avrupalı devletin elçilerine göndermiştir. Kapitülasyonların kaldırılması Osmanlı'nın yüzyıllar boyunca bir sömürge gibi görülmesini ortadan kaldırmış ve bir "Kurtuluş günü" olarak kabul edilmiştir (Karal, 1996; 390).

Avrupa özellikle Fransa'nın çıkarlarına ters düşen kapitülasyonların kaldırılması İtilaf Devletleri'nin elini kolunu bağlamıştır. Osmanlı Devleti, kapitülasyonların kaldırdıktan sonra müttefiki Almanya ile de sorunlar yaşamıştır. Alman yöneticilerin

Osmanlı'nın kendilerine danışmadan böyle bir hamle yapmasını uygunsuz bulmuşlardır. Alman yetkililer, kapitülasyonların kaldırılması ile İngiltere, Fransa ve Rusya'nın boğazlar üzerinden birlikte bir saldırı gerçekleştireceğini ifade etmişlerdir. Osmanlı Hükümeti'nin kapitülasyonlar konusunda tavrının net olması Almanları kızdırsa da, Enver Paşa'nın Almanya'ya olan hayranlığı yüzünden Almanya'ya karşı çok sert çıkılmamıştır (Bayur, 1991; 173).

Osmanlı Hükümeti'nin yöneticilerinde Cavit ve Talat Paşa Almanya'nın yanında savaşa girmek konusunda kararsız davranırken Harbiye Nazırı Enver Paşa savaşa girme konusunda çok isteklidir ve hükümet dışında kendi başına kararlar almaktadır.20 Eylül de Alman Hükümeti bir donanmasın Karadeniz de keşif yapmak amacıyla Çanakkale Boğazı'ndan çıkmasını talep etmiş, Osmanlı Hükümeti bu isteği reddederken Enver Paşa'nın izni ile Türk bayrağı çekilen gemiler Karadeniz de kısa bir keşif yaptıktan sonra boğaza geri dönmüştür. İngiltere yapılan bu kesif hareketini düşmanca görmüş ve tekrarı yaşandığı sırada bombardıman yapılacağını belirtmiştir.27 Eylül tarihinde boğazdan çıkmak isteyen küçük bir Osmanlı filosu İngiltere tarafından geri döndürülmeye çalışılmış ve Osmanlı Devleti bu hareket sonucunda boğaza mayın döşedi ve bütün ticaret gemilerinin geçişini yasaklayarak boğazları kapattı (Karal, 1996; 392).

Osmanlı Donanması 27 Ekim de keşif için tekrar Karadeniz'e inmiş ve amiral gemisi olan Yavuz, öbür gemilere "harbe hazır olunuz" işareti vermiştir. Türk donanması Karadeniz de keşif amaçlı dolaştıktan sonra 29 Ekim de Rus donanmasının denize torpil döktüğü haberini alıp Sivastopol üzerinden saldırıya geçmişlerdir. Osmanlı Donanması Rusya'ya ait cephanelikleri vurmuş, telsiz hatlarına zarar vermiştir, bir torpil gemisi batırılmış, bir torpido hasara uğratılmış ve kömür gemisi zapt edilmiş, 3 subay ile 72 er esir alınmıştır. Bu olay ile birlikte Osmanlı Devleti'nin Almanya ve müttefikleri ile savaşa gireceği kesinleşmiştir (Bayur, 1991; 240).

1.4.4. Osmanlı Devletinin Savaştığı Cepheler

2 Kasım da Rusya ile savaşın kesin olarak başladığı tüm dünyaya duyurulmuş, Fransa ve İngiltere elçileri ile de olan iletişime son verilmiştir.5 Kasım da İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Savaş ilanlarının ardından İngilizler Mısır'a 40.000 asker göndermişlerdir. Kafkas Cephesinde bizim 70 bin tüfek, 20 bin kılıç

ve 172 topumuza karşı, Rusların 140 bin tüfek, 17 bin kılıç ve 472 topları vardır. İngiltere deniz donanmasında üstünlüğe sahipti. Bu sonuçlara bakıldığında Almanya'nın ısrarı ve tacizleri ile başlayan savaşın bütün çarpışmaları Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişmiştir (Bayur, 1991; 259).11 Kasım da resmi olarak İtilaf Devletleri ile İttifak Devletleri arasında savaş başlamıştır. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşına girmesi ile birlikte birçok cephede İtilaf güçlerine karşı mücadele etmiştir.

İlk olarak Ruslara karşı Kafkasya da mücadele verilmiş. Rusya Osmanlı'ya karşı ilan ettiği 2 Kasım'dan itibaren Doğu sınırında savaş hazırlıklarına başlamıştır. Savaştan önce Kafkasya da askeri gücü az olan Rusya savaş ilanından sonra bölgeye asker sevk etmiş ve ordusunu güçlendirmiştir. Rusların asker gücü 100.000 bin asker, 15.000 atlı birlik ve 250 toptan oluşurken, Osmanlı'nın asker gücü 190.000 bin asker, 168 toptan oluşmaktadır. Osmanlı ordusu sayıca üstün görünse de ordunun savaş deneyimi yoktur. Rus ordusu Oltu ve Kağızman üzerinden saldırıya geçmiş ve birinci ve ikinci köprü muharebeleri meydana gelmiştir. Bu muharebelerde Türk ve Rus orduları arasında bir üstünlük sağlanamamıştır. Enver Paşa Kafkasya da yaşanan başarısızlığın ardından 3.Ordu Komutanlığını üzerine alarak Kars, Ardahan ve Batum'u geri alma fikri ile Sarıkamış üzerinde Rus ordusuna karşı mücadeleye başlamıştır. Ordunun 90.000 bin kişilik asker gücünü 120.000 bine çıkarılmıştır. Allahu Ekber Dağların da Ruslarla yapılan mücadele sonucunda Osmanlı ordusu 70-80 bin askerini kaybetmiştir (Karal, 1996; 424).

Bu yenilginin ardından kalan birlikler geri çekilmek zorunda kalmıştır. Kanal Cephesi'nde ise İngilizlerle mücadele edilmiş ve Suriye ve Filistin üzerinden saldıran İngilizler, Süveyş Kanalı'nda Osmanlı ordusunu yenilgiye uğratmayı amaçlamış, Mısır'da ki Arapları Osmanlı'ya karşı kışkırtmış fakat başarılı olamamıştır. Ordu Komutanı Cemal Paşa bu cephe saldırıların da Mısır'ı işgal etmeyi istese de başarılı olamamıştır. Osmanlı ordusunun asker sayısı 80 bin kişiydi. İngilizler' in güçlü bir ordusu bulunmasına karşılık bu cephede bir başarı elde edilememiştir (Sertoğlu, 2011; 3530).

Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerden birisi de Irak Cephesi'dir. Burada İngilizlere karşı mücadele edilmiştir. Irak, İngilizler için hem ticaret hem de Hindistan'ın korunması açısından önemli bir bölge olarak görülmüştür. Ticaret yollarına zarar gelmesini istemeyen İngilizler, Irak'ın çoğunluğunu oluşturan Arapları Osmanlı'ya karşı

kışkırtmış ve Kut'ul Amare üzerinden saldırmıştır. Kut'ul Amare de Osmanlı ordusu tarafından kuşatılarak bir başarı elde edemediler. Savaş da açılan cephelerden birisi de Hicaz-Yemen Cephesi'dir. Arap Yarımadası'nın Osmanlı himayesi altında olması, Yarımada'nın güney kısmındaki topraklar ise İngilizlere aitti. Savaşın çıkması ile birlikte İngilizler, Osmanlı'nın kutsal topraklarda ki hakimiyetine son vermek için Mekke Şerifi Şerif Hüseyin ve oğlu Abdullah ile görüşerek savaş sırasında kendi safında yer almalarına karşın toprak bütünlüklerinin sağlanacağı sözünü vermiştir. Bu olaylardan sonra Türklere karşı ayaklanılmış ve halifelik Araplara geçmiştir. Bu cephede de Türkler bir başarı sağlayamamıştır. Balkanlarda bulunan Romanya, Makedonya ve Galiçya da birer cephe açılmıştır. Rus baskısına maruz kalan ülkelere Türk askerlerinden birer tümen gönderilmiştir. Türk birliklerinin desteğiyle üç cephede de büyük başarı sağlanmıştır (Karal, 1996; 500).

Savaşın en büyük mücadelesi Çanakkale Cephesi'nde yaşanmış ve tarihe büyük bir gururla yazılmıştır. Osmanlı Devleti Çanakkale de önce deniz daha sonra kara muharebeleri ile İngiliz, Avustralyalı ve Yeni Zelandalılara karşı mücadele etmiştir. Tarih sahnesinin gördüğü en kanlı mücadeleler burada yaşanmıştır. İtilaf Devletleri boğazlar ele geçirmek için çok mücadele etmiştir fakat Osmanlı Devleti gösterdiği üstün başarı ile düşmanı bozguna uğratmıştır. Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti açısından birçok cephede aynı anda mücadele verilmesi gereken bir savaş olmuştur. Savaş da hükümetin yanlış stratejileri sonucunda ağır kayıplar verilmiştir. Tezimizin ana konusu olan Çanakkale Savaşları sırasında dünya tarihinin en kanlı mücadeleleri yaşanmış ve kahraman Türk ordusunun mücadeleleri ile birçok ülkeye karşı yapılan savaş başarı ile sonuçlanmıştır.

1.5. ÇANAKKALE SAVAŞI

Çanakkale Savaşları dünya tarihini değiştiren en önemli savaşlardan birisidir. Çanakkale Boğazı yıllar boyunca özellikle Ruslar için büyük önem taşımıştır. Akdeniz'den Karadeniz havzasına doğru doğal bir geçiş olan Çanakkale ve İstanbul Boğazı dünyanın en önemli deniz ticaret yollarını oluşturmaktadır. Boğazların Osmanlı'nın egemenliği altında olması ve istendiği zaman ticarete kapatılması Avrupa ülkelerini özellikle Rusya'yı olumsuz etkilemiştir. 1914 de Osmanlı'nın Almanya'nın yanında savaşa girmesi ile birlikte boğazları tüm dünya gemilerinin geçişine kapatması

Rusları harekete geçirmiştir. Rus donanmasının Karadeniz de Osmanlı donanmasına karşı başlattığı bombardımanlar Çanakkale Deniz Savaşları'nın fitili ateşlemiştir (Mühlman, 2004; 38). İtilaf Devletlerinin asıl amacı Osmanlı Devleti'nin stratejik ve jeopolitik olarak sahip olduğu boğazları ele geçirmektir. Boğazların ele geçirilmesi ticaret gemilerinin geçişini sağlamak ve ülkeler arası çıkar savaşını kazanmak demektir. Bu sebeplerden bütün İtilaf kuvvetleri Çanakkale Savaşı'nı boğazlar üzerinden kazanmayı hedeflemiş ve bu amaçla bombardımanlara başlamıştır.

Çanakkale Cephesi'nin açılmasını özellikle İngilizler istemiştir. Çanakkale'yi ele geçirdiklerinde boğazlardan doğan haklara daha kolay ulaşılacağını planlamışlardır. İngilizlerin Osmanlı'yı Kafkaslar da Kanal Cephesin de geri püskürtmesi, Churchill'i umutlandırmıştır. Churchill'in (Çanakkale teşebbüsünün gayesi şu noktalarda toplanmaktaydı:

1) Boğazlar ve İstanbul Müttefiklerin eline geçerse, Osmanlı Devleti için barışı kabullenmekten başka çare kalmaz ve bu suretle Osmanlı İmparatorluğunun açmış olduğu ve Müttefiklerin açtığı bütün cepheler tasfiye edilmiş olurdu.
2) Boğazlar ele geçirilirse Rusya ile yakın temas kurulmuş olur, Rusya'ya silah ve malzeme sevki ve Rusya'nın da buğdayından faydalanma sağlanmış olurdu.
3) Osmanlı Devletinin savaştan çekilmesi ve Müttefiklerin Boğazlara yerleşmeleri, henüz savaşa katılmamış diğer Balkan devletleri üzerinde de etki yapar ve bu devletler merkezi devletler safında savaşa katılmaya cesaret edemezlerdi (Armaoğlu, 2014; 62).

Bu amaçlar doğrultusunda hareket eden İngiliz ve Fransız donanmaları Şubat ayından itibaren Çanakkale kıyılarını bombalayarak Çanakkale Cephesi'nin deniz savaşlarını başlatmışladır.

Çanakkale Savaşları iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşama Kasım 1914 de başlayan ve 18 Mart 1915 de sonuçlanan deniz savaşlarıdır. Daha sonraki aşama ise 25 Nisan 1915 de başlayan ve 9 ay süren kara savaşlarıdır. Osmanlı Ordusu hem denizde hem karada büyük mücadeleler vermiş ve dünya tarihine geçmiştir.

1.5.1. Deniz Savaşları

Çanakkale deniz savaşları ilk aşama olarak başlamış ve İtilaf Devletleri'nin büyük başarı bekledikleri bir savaş olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu savaş öncesi diğer cephelerde gösterdiği başarısızlıklar özellikle İngilizler olmak üzere müttefik devletlerini heveslendirmiştir. Boğazları ele geçirip daha sonra Marmara'ya açılmayı planlayan devletler bu amaçla Çanakkale Boğazına bombardımanlara Şubat 1915 yılında başlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin donanma gücünün yetersiz olduğu bilmeleri müttefik devletleri savaşı kazanacaklarına kesin olarak inandırmıştır. Bu hevesle İngilizler Osmanlı'nın çok uzun süre savaşamayacağını ve boğazların tek hamlede ele geçirileceğini hayal etmişlerdir. İngiliz Bahriye Nazırı Churchill donanmalarının rahatlıkla Çanakkale Boğazını geçeceğine, İstanbul'a ulaşacaklarına emin olarak 19 Şubat 1915 tarihinde ilk bombardımanı başlatmıştır. İngilizlerin de boğazlar üzerindeki emelleri, Osmanlı'nın Almanya'nın yanında savaşa katılmasının ardından alevlenmiştir (Armaoğlu, 2014; 62).

İngiliz donanması Çanakkale üzerine ilk saldırıyı, 19 Şubat 1915 Fransız donanması ile birlikte Türk tabyalarına ateş açarak başlatmıştır. Türk tabyalarına karşı yapılan saldırı da belli noktalarda büyük hasar oluşurken bazı yerlerde mermiler menzile bile girememiştir. Türk tarafının donanmasının ve cephanesinin yetersizliği nedeniyle topları gemilere isabet edememiştir. İngilizler ilk saldırının başarılı olması nedeniyle savaşın kolay kazanılacağı fikrine kapılmışlardır.25 Şubat da gerçekleştirilen taarruzda da ilk saldırıda tahrip edilemeyen yerlerin tahrip edilmesi amaçlanmıştır (Mütercimler, 2005; 113). İngiliz donanmasının 3 Kasım 1914 tarihinde Boğaz'daki tabyaları bombalamaya başlaması ile birlikte Mart ayına kadar geçen süre içerisinde dünyanın en büyük donanması Boğaz önünde toplanmış, keşif uçuşlarıyla mayın alanlarını belirlemeye çalışmış, mayın arama ve tarama gemileri, Boğaz'ın içlerine kadar girip mayınları temizleme çalışmalarını yürütmüşlerdir. Uzun süreli bu temizlik çalışmalarının ardından Birleşik Filo'nun Boğaz'ı geçme girişiminde bulunacağına kesin gözüyle bakılmıştır. Osmanlı Donanması yapılan bombardımanlara karşı herhangi bir taarruz gösterecek güce sahip olmadığı için zararı büyük olmuştur.25 Şubat da başlayan şiddetli bombardımanlar hava koşullarının yetersizliği nedeniyle ara sıra duraklamıştır.

Mart ayına girilmesi ile birlikte İngiliz ve Fransız ordularının kısa süreli bombardımanları devam etmiştir. Osmanlı donanması saldırılara karşılık verebilecek

güçte olmadığı için elinde bulunan son 26 adet mayının Nusret Mayın Gemisi ile 7-8 Mart gecesi İngiliz ve Fransız donanması fark etmeden boğazın belli kesimlerine dökmüştür. Hava şartlarının olumsuz olması nedeniyle fark edilemeyen Nusret Mayın gemisi savaşta önemli bir rol oynamış ve İngilizlere ait üç büyük geminin batmasını sağlamıştır (Atabey, 2010; 157). 18 Mart sabahı büyük İngiliz donanması Çanakkale Boğazı üzerinden bir saldırı hazırlamıştır. Türk donanmasının karşılık verdiği saldırı da İngiliz savaş gemileri Nusret Mayın gemisinin döktüğü mayınları fark edememiş ve büyük kayıplar vermiştir. 18 Mart Perşembe günü öğle saatlerinde başlayıp, akşama doğru biten bu bir günlük Boğaz Savaş'ında savaşa büyük ümitlerle başlayan büyük donanmanın kaybı da büyük olmuştur. Neredeyse İtilâf Donanması'nın savaş gücünün üçte biri yok olmuş, Fransız Bouvet, İngiliz Irresistible ve Océan zırhlıları batmış, İngiliz Inflexible, Fransız Suffren ve Gaulois zırhlıları görev yapamayacak şekilde ağır hasara uğramıştır. Ayrıca 2 muhrip ve 7 mayın tarama gemisi de batmıştır (Atabey, 2010; 175).

18 Mart Deniz Zaferi'nin Türkler tarafından kazanılması İtilaf Devletleri'nin planlarını suya düşürmüştür. Boğazların hâkimiyetinin ele geçirilememesi yeni arayışlar ortaya çıkarmıştır. Boğazların deniz yoluyla alınamayacağının anlaşılması üzerine Çanakkale Savaşları'na karadan asker çıkarılarak devam edilmesine karar verilmiş ve ilk harekât 25 Nisan 1915 de başlamıştır.

1.5.2. Kara Savaşları

18 Mart Çanakkale 'de başlayan savaşlarda başarı elde edemeyen İtilaf Devletleri tarihi emellerine ulaşabilmek için yeni taarruz planları üretmişlerdir. Deniz de yapılan muharebelerde başarılı olamayınca kara da bir mücadele planı hazırlamış 25 Nisan sabahı İngiliz, Fransız ve Anzak birliklerinden oluşan askerler çıkarma yapmak için yerlerini almışlardır. Çıkartma yapılacak bölgeler şu şekilde belirlenmiştir;

1. Boğazın Anadolu kıyısında Kumkale dolaylarında Fransız çıkartması.
2. Gelibolu Yarım adasının batı kıyısında Arıburnu bölgesinde Anzak kuvvetleri çıkartması
3. Yarımadanın güneyin de Seddülbahir bölgesinde İngiliz çıkartması yapılacaktı.

Kumkale'ye çıkarılan Fransız askerleri ilk ilerlemeyi başarmış olsalar da Türk ordunun mücadelesi ile geri püskürtülmüştür. Türklerin karşı koymasını beklemeyen

Fransızlar gündüz yaşanan saldırıda da başarılı olamayıp karanlık çökmesi ile birlikte geri çekilmişlerdir. İki tarafın kayıplarına bakıldığı zaman Türkler 1700'den fazla, Fransızlar ise 200'den fazla asker kaybetmiştir. Arıburnu'na çıkarılmayı bekleyen Anzak askerleri de 24 Nisan gecesi başlayan çıkartma hareketi sonucu 25 Nisan sabaha karşı karaya ayak basmışlardır. Mustafa Kemal'in 19.tümenini çıkarma haberini almış düşmanı Kabatepe Kumsalına püskürtmüştür. Seddülbahir kıyısında da İngiliz çıkarması meydana gelmiştir (Karal, 1996; 464).

Seddülbahir üzerinden yapılan çıkartma harekatında beş ayrı bölgeden birlikler Zığındere kumsalına ilk çıkarmayı yapmış ve Türk Orduları karşı koyana kadar kısa bir ilerleme kaydetmiştir. Türklerin kumsaldan yapılan harekatı fark etmesi ile birlikte başlatılan taarruz sonucu Zığındere kumsalına çıkan İngiliz kuvvetleri bastırılıp tekrar gemilerine çekilmişlerdir. Daha sonra İkiz Koyu, Teke Koyu, Ertuğrul Koyuna yapılan çıkarma harekâtında başarılı olan İngilizler ilerleme sağlayıp sahilde tutunmayı başarmışlardır (Atabey, 2015:257).

Arıburnu'ndan 25 Nisan da başlatılan Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlerden oluşan birliler sabahın ilk ışıkları ile sahile çıkartma yapmaya başlarlar. Arıburnu üzerinden Kaba Tepe ve Gelibolu Yarımadasını ele geçirmeyi hedeflemişlerdir. Savaşın en önemli alanlarından birisi olan Arıburnu'nda düşmanın karşısında Mustafa Kemal Atatürk'ün birliği olan 19.Tümen yer almıştır. Türk birlikleri saldırılan bölgelere destek olarak yetişmiş ve düşmanın Conkbayır'ı ve Sarıbayır'ı alması engellenmiştir. Türk askerinin düşmanın karşısında cephanesiz kalması üzerine Mustafa Kemal "*Cephaneniz yoksa süngünüz var! Ben size taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum*." Sözü ile Türk birlikleri düşman karşısında tüm gücüyle savaşmış ve ilerlemeyi durdurmuştur (Karal, 1996; 464).

Düşmanın fazla olması, kullandığı tüfeklerin ağır tahribat içermesi ve Türk ordusunun gücünün az olmasına rağmen düşman birliklerine karşı verilen mücadeleyi Türk ordusu kazanmış ve savaşın ilk günü genel durumu kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. 26 Nisan sabahı erken saatlerde devam eden savaşta Anzaklar yine bombardıman başlatıp ilerlemeyi hedeflemişlerdir ama Türk Ordusunun direnişi ile Anzakların ilerlemesini durdurulmuştur. Savaş tüm hızıyla ve kayıpları ile devam ederken 28 Nisan günü Arıburnu'nda Anzak ve Türk birlikleri siperlerde dinlenirken

Seddülbahir kıyısında kara muharebelerinin devamı gerçekleşmiştir. İngiliz birliklerinin bombardımanı ile başlayan Birinci Kirte Muharebesi, Türk birliklerini zorlasa da düşmana geçit vermemek için büyük bir çaba harcanmıştır. Fransız birliklerinin de katılımıyla daha da ağırlaşan muharebede düşmana karşı büyük bir mücadele verilerek Türk Ordusu saldırıları geri püskürtmeyi başarmıştır. Türk Ordusu'nun bir günlük kaybı 2.380 kişi, düşman kaybı ise 3000 kişi olarak belirtilmiştir (Artuç, 2015:210).

25 Nisan 1915 de başlayan kara savaşları Ağustos ayının ilk haftalarında da devam etmiştir. Seddülbahir ve Arıburnu'nda başlayan savaş Conkbayırı ve Anafartalar bölgesine yayılmış ve savaşın süresi uzatılmıştır. İngilizlerin 25 Nisan da başlattıkları ve Ağustos ayına kadar devam ettikleri mücadelelerden bir sonuç alınamaması yeni taarruz planlarını ortaya çıkarmıştır. İngilizler, Anzak birliklerine destek amacıyla 70.000 askeri 1-6 Ağustos geceleri Türk birlikleri fark etmeden karaya çıkarmıştır. Karaya çıkarılan askerlerin bir bölümü Kabatepe bölgesinde, bir bölümü de Suvla kıyısından saldıracaklardı. Planlanan saldırı planı ile Türk birliklerine birkaç yerden saldırılacaktır ve boğazların hakimiyeti ele geçirilecektir. Askerlerin karaya çıkarma işlemi bittikten sonra 6 Ağustos günü Seddülbahir üzerinden şaşırtma saldırısı başlatılmıştır. Türk tarafı düşman saldırısı karşısında oldukça zorlanmış bazı bölgelerin kaybedilmesi mümkün hale gelmiştir.10 Ağustos saldırılarında Mustafa Kemal'in komutanlığında ordunun başarılı direnişi ile düşman geri püskürtülmüş, 15 Ağustos da tüm İngiliz, Fransız ve Anzak birlikleri sahil kesimine hapsedilmiştir. Türklerin gösterdiği savunma gücünün kırılmasını hedefleyen İngilizler 21 Ağustos da yeni bir saldırı başlatmışlardır, Ağustos'un sonuna kadar Anafartalar bölgesinde devam eden saldırılardan da bir sonuç alınamamıştır (Karal, 1996; 472).

İngilizlerin deniz de ve kara da başarı elde edememeleri ve kayıplarının giderek artması hükümetin savaştan çekilme kararı vermesini sağlamıştır. Kasım 1915 tarihinde alınan kararla birlikte müttefik devletlerin Çanakkale'den çekilmesi kesinleşmiş ve bu planının uygulanması için çalışmalar başlamıştır. Savaş için getirilen cephanelerin fazlalığı ve kış ayının da bastırması ile birlikte bölgeyi boşaltmakta zorlanan Müttefik Devletler Türk Ordusu'na hissettirmeden tahliliye başlamıştır.17 Aralık sabahı cepheden 50.000 asker tahliye edilip, 17-18 Aralık gecesi 20.000 asker ve 19-20 Aralık da cepheden 20.000 asker tahliye edilerek cepheden ayrılmışlardır (Artuç, 2015:320).

Savaş da tarafların kayıplarına bakıldığında; İngiliz Birlikleri savaşa 459.000 asker getirmiş, 119.000 ölü ve yaralı, 100.000'e yakın hasta asker geri gönderilmiştir.

Fransızların 80.000'e yakın asker savaş da yer almış ve kayıpları 26.000'i aşmıştır.

Türklerin ise kayıpları daha ağır olmuştur. 280.000 asker, kaybolmuş, 66.000 asker yaralanmış, 152.000 asker hayatını kaybetmiştir. Çanakkale Savaşı birçok ulustan insanın savaştığı bir savaş olmuş ve çok büyük kayıplar verilmiştir. Müttefik Devletlerin emellerine ulaşmak için çıktığı bu yolda Türk Ordusu düşmana geçit vermeyerek dünya tarihinde adını duyurmuştur (Karal, 1996; 474).

1.5.2.1. Anzak Ordusu

İngilizler, 1915 Çanakkale kara savaşlarına katılmak için büyük bir ordu kurmuştur. Bu orduda hem çıkarlar doğrultusunda hem gönüllü olarak savaşmak için yüzlerce asker yer almıştır Fransız, Hint, Avustralya ve Yeni Zelandalılardan oluşan büyük İngiliz ordusu Çanakkale de Türklere karşı mücadele etmek için savaşa katılmışlardır.

Avustralya ve Yeni Zelanda birer İngiliz dominyosudur ve İngiltere'nin savaş çağrısına kayıtsız kalamamışlardır. Savaşa katılmak için Mısır kampına getirilen iki ülkenin askerleri tek bir ordu altında birleştirilerek Anzak adını almışlardır.

Anzak (Anzac) sözcüğü, Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu kelimelerinin baş harflerinden meydana getirilmiş bir kısaltmadır. Birinci Dünya Savaşı başlarında bu iki ülkeye ait birliklerin katılmasıyla kurulan kolordu, tarihte yerini Anzak adıyla almış ve Çanakkale ve Ortadoğu ve Avrupa savaş alanlarında önemli hizmetler vermiştir (Karatay, 1987; 34).

Avustralya, İngiltere'nin kendisini yöneten dominyonlarından birisi olarak varlık sürdüren bir ülke konumundadır. Avustralya 1901 yılında küçük bir ordu kurmuş ve zamanla geliştirerek savaşa katılabilecek bir ülke ordusu halini almıştır.1914'te yılında 45.000 askerden oluşan bu düzenli ordu İngiltere'nin çağrısı üzerine savaşa 20.000 asker gönderebileceği belirtmiş ve anavatan için savaşa katılmıştır. Avustralya gibi Yeni Zelanda Devleti de İngiltere'ye bağlılığı göstermek amacıyla 25.000 kişilik birlik oluşturmuş ve göndermiştir (Akköz, 2010:66).

Avustralya ve Yeni Zelanda'nın anavatan İngiltere'ye olan bağlılıkları onları savaşa katılmaya yönlendirse de aslında yaşadıkları bazı güvenlik sorunları nedeniyle de savaşa katılmayı kabul ettikleri bir gerçektir. Avustralya ve Yeni Zelanda'nın yakınlarında ki Alman nüfusu ülkeler arasında bir endişe ortamı yaratıyordu çünkü Avustralya ve Yeni Zelandalılar tarihlerinde hiçbir savaşa katılmamış ve olası bir savaş durumunda nasıl bir strateji yapmaları gerektiğini bilmiyorlardı. Güvenli bir ortamda yaşayabilmek için İngiltere'nin varlığına ihtiyaçları vardı ve onlarla birlikte hareket etmek zorundaydılar. Aynı zamanda Avustralya ve Yeni Zelanda İngiltere'nin sağladığı mali destekler sayesinde ekonomik açıdan gelişme göstermekte böylece toplumsal olarak bir ilerleme sağlamaktaydı. Anavatandan gelen yardımlar iki ülkenin gelişmesi için önemli bir yere sahipti (Tunçoku, 2005; 33).

Avustralya ve Yeni Zelanda'nın toplumsal olarak da dönemin koşullarına göre birçok ülkeden daha fazla geliştiği gözlemlenmiştir. Eğitim açısından bakıldığında da ülkeler bazında okur-yazar oranı %90 seviyelerinde ve sayısı az olsa da üniversite eğitiminin verildiği ülkeler arasında yer alıyorlardı. Avustralya ve Yeni Zelanda genç nüfusun fazlalığı ve sahip olunan tarım alanları ile sadece çiftçilik faaliyeti ile ilgilenmiş ve tarihlerinde hiç savaş görmemişlerdir. Toplum olarak aynı kültürel yapıya sahip olsalar da birbirlerinden kopuk yaşanan Avustralya ve Yeni Zelanda halkı ulusal olarak da bir benlik oluşturamamış sadece anavatan saydıkları İngiltere'nin geleneklerini yaşatmayı seçmişlerdir. Birbirinden kopuk yaşayan ve resmi bir tarihe sahip olmayan iki ülke anavatan İngiltere'nin savaş çağrısı ile bir maceraya atılmışlardır (Tunçoku, 2005; 17).

1.5.2.2. Savaşa Katılma Nedenleri

İngiltere'nin çağrısı üzerine büyük bir heyecanla savaşı katılmayı kabul eden iki ülke toplumsal olarak hazırlıklara başlamış ve bunun için ilanlar ve afisler dağıtılarak savaşa katılımların artması hedeflenmiştir. İki ülke de bulunan gençleri savaşa teşvik etmek için yapılan tüm çalışmalar etkili olmuş ve kısa sürede başvurular beklenenin çok üstünde sayılara ulaşmıştır.

Resim 1. Anzakları Savaşa Çağıran Afiş

Resim 2. Savaşa çağrıda bulunmak için 1915 de basılan afiş. Afiş de "Gençler buraya gelin. Size gereksinim var" ifadeleri yer alıyor.

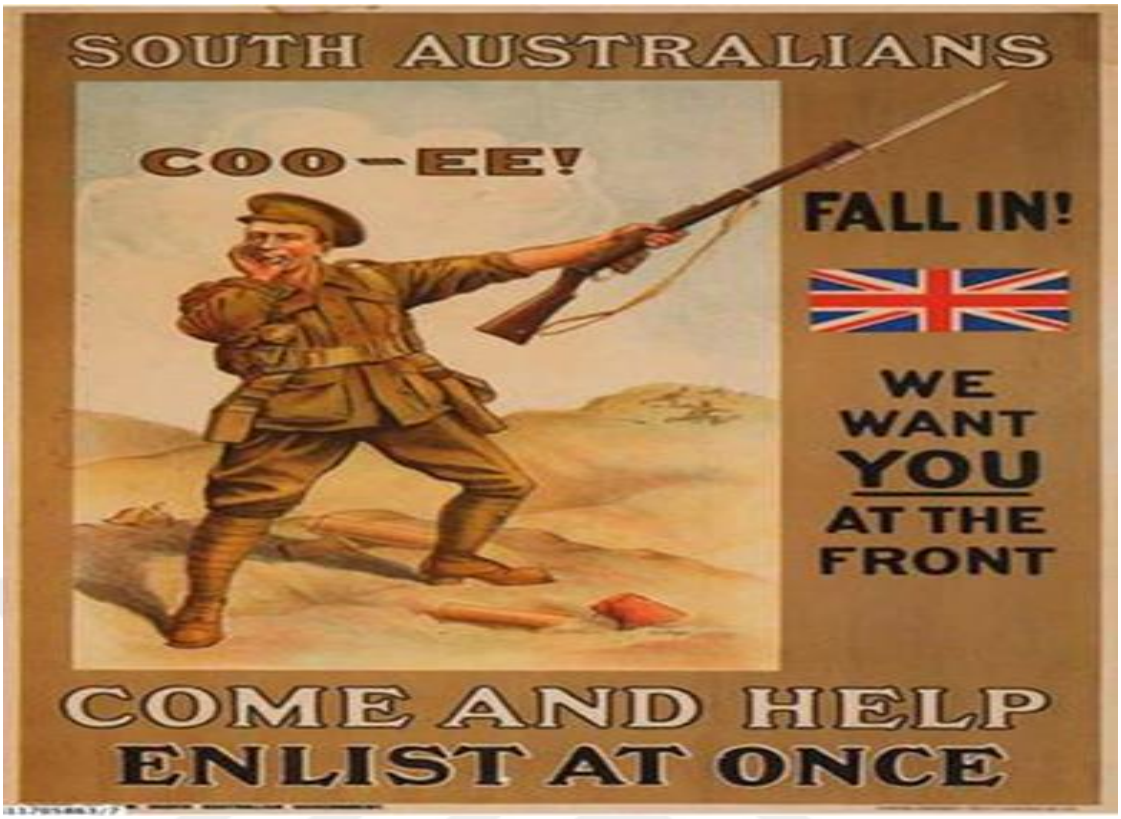

Resim 3. Biz sizi önde istiyoruz. Tek başvuruyla asker ol. Gel ve yardım et" ifadelerinin kullanıldığı afiş 1915

Savaş için oluşturulan merkezler gönüllü askerlerin eğitimleri için hazırlıklar yapmıştır. Savaşa katılanlar arasında doktor, öğretmen, mühendis, gibi eğitimli kişilerinde olduğu belirlenmiştir. Savaşa katılacak gençlerin savaşı onur verici bir olgu olarak gördüğü yapılan araştırmalarda ortaya çıkmış, katılmak istemeyenlerin ise ayıplanacağı düşünülmüştür. Tarihlerinde hiç savaş görmeyen toplumlar olarak heyecan ve coşkuyla savaşa katılmayı tercih etmişlerdir. Savaşa katılma konusunda "gönüllülük" önemli rol oynamıştır .Savaşa katılacak gençler arasında yapılan araştırmaları inceleyen Ahmet Mete Tunçoku'nun aktarımlarına bakıldığında;

1. Bir anlık gaflet ve dikkatsizlik yüzünden,
2. Bill Hughes'in (Avustralya Genel Valisi) kız kardeşimi askere almasına engel olmak
3. Karımın askere gidecek durumu olmadığından
4. Frogilerin (Fransızlar) gerçekten frog (kurbağa) yiyip yemediklerini görmek gibi cevaplar yer almıştır.

Savaş konusunda toplumun bilinçlenmesinin ardından verilen cevaplara bakıldığında ise;

1. Vatan, millet, bayrak için
2. Aile ve sosyal baskılar yüzünden
3. Macera arayışı ve yurtdışına çıkma çabası
4. Almanlara duyulan nefret
5. Kırsal bölgelerde yaşanan işsizlik ve maddi sıkıntılar nedeniyle savaşa katılımın sağlandığı görülmüştür (Tunçoku, 2005; 19).

Araştırmalara bakıldığında Avustralya ve Yeni Zelandalıların savaşın gerçek boyutunu anlamadıkları görülmüştür. Savaşı bir macera, Avrupa'ya açılan bir kapı olarak görmeleri ve İngiltere tarafından Almanya ve Türkiye'ye karşı doldurulmaları savaşa girmeye teşvik etmiştir. Anzakların savaşın soğuk yüzü ile tanışmaları 25 Nisan 1915 de Gelibolu da olmuştur. Savaşa katılmak için hazır olan birlikler bir süre kendi ülkelerinde kurulan askeri eğitim merkezlerinde eğitim görmüşlerdir. Eğitimlerin tamamlanmasından sonra hazır hale gelen birlikler gemilere yüklenerek yola çıkmak için hazır hale gelmişlerdir. Savaşın gerçek boyutlarından habersiz oldukları için bayram gibi düzenlenen törenlerle gemilere binip yola çıkmışlardır.

1.5.2.3. Mısır Kampı

Melbourne Limanı'ndan yola çıkan Anzak birlikleri uzun bir yolculuktan sonra Mısır İskenderiye Limanı'na varmıştır. Getirilen birlikler buradan eğitilmek üzere Korgeneral Birdwood komutasında Kahire yakınlarında kurulan kampta eğitim alacaktır. Kahire'ye geldiklerinde İngiliz subaylar tarafından eğitilmek üzere Kahire'de kurulan kamp alanına alınmıştır. Avustralyalı birlikler Piramitlerin yakınındaki Mena Kampına yerleştirilirken, Yeni Zelandalı birlikler çöldeki Zeitoun Kampına yerleştirilmiştir (Akköz, 2010; 74).

Belirlenen kamp alanlarında savaş için eğitilecek olan Avustralya ve Yeni Zelanda birlikleri gerek olursa Süveyş Kanalında Türklere karşı mücadele edeceklerdir. Avustralya ve Yeni Zelanda birlikleri tarihlerinde ilk kez bir arada bulunma fırsatı yakalamış, ortak bir bağ kurmuştur. İki ülkenin ortak olarak anılmasını sağlayan "Anzak" ordusunun temelleri Mısır da atılmıştır.

Avustralya'dan ve Yeni Zelanda'dan eğitim için Mısır'a gelen askeri birlikler ilk kez farklı insanlarla özelliklede Müslüman olan insanlarla tanışmışlardır. Mısır ve Kahire de geçirdikleri günler onların Müslümanları tanımalarını sağlarken Türkler hakkında da yanlışta olsa bilgi edinmelerini sağlamıştır. Mısır da yaşayan insanların şalvar ve fes gibi kıyafetleri Avustralya ve Yeni Zelandalıların gözünde Türklerin de bu tarz insanlar olduğu fikrini uyandırmıştır. Her Müslüman'ın Türk olduğu fikri ve Mısır da yaygın olarak kullanılan Abdullah ismi Anzaklar için Türklerin "Abdul" olarak anılmasına neden olmuştur. Almanya'nın savaş için Türklerle ittifak yaptığını öğrendiklerinde Almanlar için kullandıkları barbar "*Hans"* ifadesini Türkler içinde kullanmaya başlarlar. Almanların acımasız ve düşmanca tavırlarının karşısında Türklerinde barbar ve acımasız olduğunu fikrine kapılmışlardır. Buradan anlaşılacağı üzere Anzak birlikleri savaş başlamadan Türklere karşı bir önyargı içinde bulunmuşlardır (Tunçoku, 2005; 24).

Mısır da bulundukları süre içinde Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikle Anzaklar Türklere karşı mücadele göstermişlerdir. İlk saldırılarda Türklerin askeri yetersizlikleri ve Balkan Savaşları'ndan yeni çıkmış olmanın verdiği yorgunluk nedeniyle Türk ordusu yenilgiye uğramıştır. Türkler karşısında galibiyet elde eden Anzaklar, Türklerin güçsüz ve hasta bir devlet olduğuna inanarak Gelibolu Harekatı için coşkulu bir bekleyişe girmişlerdir. Kanal Cephesinde savaşın duraksaması ve Çanakkale de patlak veren deniz savaşlarının İngiltere'nin yenilgisi ile sonuçlanmasından sonra İngiltere kendisine bağlı olan Anzak ve diğer birlikleri kara savaşları için Çanakkale'ye sevk etme kararı vermiştir. Çanakkale'ye getirilen Anzakların Kabatepe bölgesini ele geçirmesi planlanmıştır. Kabatepe stratejik olarak önemlidir çünkü doğu ve batı sahillerini birleştiren bölgedir ve Anzakların burayı eke geçirmesi savaşın İngiltere ordusu tarafından kazanılması demektir.

Anzaklar eğitimlerin ardından 29 Ağustos 1914 de Yunan Adası olan Limni'ye varırlar. Burada bir süre kalacak olan Anzak birlikleri diğer birlikle bir arada yapılacak olan 25 Nisan saldırısını bekleyeceklerdir.

1.5.2.4. 25 Nisan Çıkartması ve Anzak Ordusu

İngilizlerin 18 Mart da Çanakkale deniz savaşlarında aldıkları yenilginin ardından yeni bir plan ile karadan saldırı planı geliştirilmiştir. Boğazların ve İstanbul'un hakimiyetini ele geçirmek için İngilizler 'in Savunma Bakanı Lord Kitchener ve Bahriye

Nazırı Winston Churchill Çanakkale üzerinden bir saldırı planı hazırlamışlardı. Çanakkale Savaşından önce hazırlanmıştır. Denizden ağır gemilerle ve toplarla Türk tabyalarına karşı yapılan saldırılan başarılı olmamış ve 18 Mart da Türk donanması İngiliz ve Fransızlar 'a ait olan savaş gemilerini batırmış ve Çanakkale deniz savaşlarını kazanmıştır.

Kara Kuvvetleri komutanı Ian Hamilton, Akdeniz Ordusu olarak adlandırılan İngiliz ve Fransız donanmasının Çanakkale de yenilmesinin ardından Kitchener'a ordunun rolünün "*tabyaları yıkmak için çıkarma yapmaktan çok, donanma için bir geçit açmak üzere özel ve kapsamlı bir askeri operasyon olması gerektiğini*" anlatarak kara savaşlarının planını başlatmıştır (Steel-Hart, 2005; 35).

İngilizlerin Akdeniz Seferi ordusu olarak adlandırdıkları donanmada İngiliz, Fransız, Hint, Anzak askerleri yer almıştır. Hamilton tarafından Mısır da eğitime tabi tutulan bu birlikler gemilerle İskenderiye'den hareket edip 23 Nisan 1915 de son hazırlıkları yapıp karaya çıkmak için filikalarda beklemişlerdir.25 Nisan sabahı Fransızlar, İngilizler ve Anzak birlikleri karaya çıkmış ve Türklere karşı mücadele vermişlerdir. Harekat sırasında 27.000 İngiliz, 30.000Anzak, 16.000 Fransız çıkartma da yer almıştır.

Kumkale, Seddülbahir ve Arıburnu Sahilinden yapılan çıkartma harekatı İngilizlerin beklediği etkiyi yaratmamış ve Mustafa Kemal komutasındaki 19.Tümene bağlı birlikler düşmanı geri püskürterek dar bir alana sıkıştırmıştır. İlk günün kayıplarına bakıldığında Mustafa Kemal'in 57.Alay'ının 2.Bölüğü tamamen yok olurken, Anzaklar 2000 kişilik kayıp vermiştir. Kara savaşlarının ilk gününde başarılı olduklarını zanneden İngiliz birlikleri akşam saatlerinde geri çekilmiştir (Atabey, 2015; 265). Sabah saatlerinde yapılan kara harekatı ile Anzak birlikleri ilk kez Türk birlikleri ile tanışmış ve savaşın gerçek boyutunu görmüşlerdir. Karşılarında güçsüz bir donanma bekleyen Anzaklar verilen mücadeleler sonucunca ilk günden büyük kayıplar vermişlerdir.26-27-28 Nisan da da devam eden mücadelelerde Anzak birlikleri Arıburnu bölgesine tutunmuşlardır. İlk taarruzda başarı elde edemeyen İngiliz ordusu ve dominyoları Mayıs ayının ilk haftasında yeni bir taarruz planlamaktadır. Taarruzun planı hazırlanırken savaş alanında ilk kez tanışan Türk ve Anzak birlikleri savaşın ağır kayıpları karşısında mücadeleye devam etmişlerdir.

Anzakların Mısır kampı sırasında önyargı ile baktıkları Türklere karşı bakış açıları savaş meydanında değişmiştir. Mısır da gördükleri gibi fesli şalvarlı insanların yerini elinde tüfeği üzerinde askeri forması ile Mehmetçik almıştır. Türk askerinin bahsedilenin aksine vatanı için mücadele ettiğini ve barbar ya da acımasız olmadığını görmüşlerdir. 25 Nisan 1915 de başlayan 9 Ocak 1916 yılında sona eren kara savaşlarında Türk ve Anzak askeri çok kez karşı karşıya gelmişlerdir. Türklerin kendi vatanlarını savunmak için verdiği mücadelenin yanında Anzakların bağlı bulundukları İngiltere'ye karşı olan vefa borcu nedeniyle yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir. Savaş sırasında birbirlerini hiç tanımayan iki ordunun askerleri günlerin ilerlemesi ile birbirlerini tanımaya başlamışlardır. Anzak askerinin belleğinde oluşan fakir Müslüman Abdul ya da barbar Türk olgusu yıkılmaya başlamıştır.

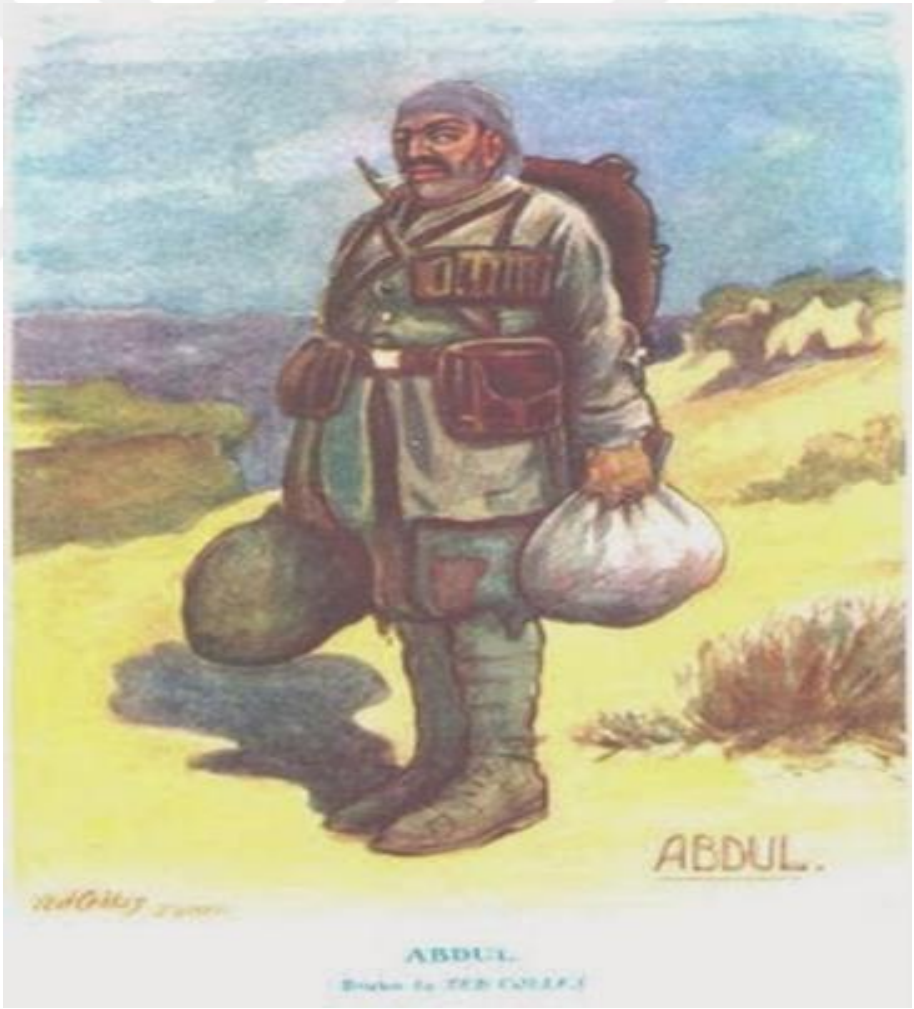

Resim 4. Anzak askeri tarafından çizilmiş olan Türk askeri, Ted Colles

25 Nisan günü başlayan mücadeleler ve sonrasındaki aylarda yaşanan olaylar doğrultusunda verilen kayıplar askerlerin birbirlerine karşı olan fikirlerini değiştirmiştir. Her gün yüzlerce askerin hayatını kaybetmesi ve ölülerin siperlerin arasında duran cansız bedenleri Türk ve Anzak birliklerinin savaşın soğuk yüzünü görmelerini sağlamıştır. Türklerin savaşta hayatını kaybeden askerleri gömmesi, yaralı askerleri tedavi için seferber olmaları ve düşman askerlerin bile yaralılarına yardım etmeleri anlatılanların yalan olduğunu ortaya koymuştur. Türkler kendilerine esir düşen Anzak askerlerinin tedavilerini yapıp onlara yiyecek ikram etmişlerdir.

Aynı zamanda savaşın ateşkes bölümlerinde Türk siperlerine yakın yerde bulunan yaralı düşman askerine siperlerinden çıkarak su verdikleri ve kurtulabilmeleri için Anzak siperlerine yakın bir yere götürüldükleri ve birliklerine teslim edildikleri araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Ateşkes zamanlarında Türk ve Anzak birliklerinin siperlerden birbirlerine yiyecek ve sigara attığı savaştan sağ olarak çıkan askerlerin anılarında yer almaktadır.

Savaş sonrası paylaşılan anılarda da ortaya çıktığı gibi Türk askeri anlatılanların aksine cesur ve adil şekilde savaşmış ve düşmanının da sevgisini, saygısı kazanmıştır. Anzak askerlerden hayatta kalanların anılarına bakıldığında Türklerden her zaman onur verici şekilde bahsettikleri görülmüştür. Yaşanan kanlı savaşın ardından birbirlerine karşı güzel duygular besleyen Türk ve Anzak milletleri arasında sıkı bir dostluk bağı kurulmuş ve günümüzde de bu dostluk bağı devam etmektedir.

Çalışmamızın buraya kadar olan bölümünde kolektif bellek ve kuramsal çerçevesinden daha sonra Çanakkale Savaşı'ndan bahsettik. Üçüncü bölümde kolektif bellek ve Çanakkale Savaşının Türk ve Anzak belleğinde ki yerinden bahsedeceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

KOLEKTİF BELLEK VE ÇANAKKALE SAVAŞI

2.1. KOLEKTİF BELLEK VE ÇANAKKALE SAVAŞI

Bellek bir grubun ya da toplumun aidiyet ve kimlik kazanma süreçlerini etkileyen en önemli faktördür. Geçmiş ile gelecek arasında kurulan her türlü bağ bireyin ya da ait olduğu toplumsal grubun sahip olduğu belleğe dayanır. Yaşanmışlıkların anımsanması ve tekrarlanabilmesi için hatırlama ögesine ihtiyaç vardır. Hatırlanamayan her anı, olay, kişi vb. unutulmaya mahkumdur. Toplumsal devamlılığın temel şartı geçmişin günümüzde de yaşatılmasının sağlanmasıdır. Geçmişin yaşatılabilmesi için sahip olunan kültürel mirasın kuşaklar arası geçişinin sağlanması gerekmektedir.

Toplumların bir kimlik kazanması da kolektif unsurlara bağlı olarak gelişir. Toplumsal kimlik ortak anılar, semboller, törenler, ritüeller, mekanlar, kişiler vb. etrafında birleşerek oluşur. Yaşanılan ortak acılar, savaşlar, kazanımlar, yıkımlar belleğin oluşmasını ve milli bir anlam kazanmasını sağlar. Kolektif bellek ortak olarak yaşanılan her şeyin somutlaştırılarak dışa vurulmasını temsil eder. Uluslarında anlam kazanması kolektif belleklerinin çeşitliliğine göre farklılık göstermektedir. Kolektif bellek bir dil oluşturarak geçmişin tarih yardımıyla yeniden inşa edilmesini sağlar.

Tezimizin bu bölümünde Türk ve Anzak uluslarının kolektif belleğinde yer alan Çanakkale Savaşı üzerinde duracağız. İki ulusun paylaştığı savaş olgusunu ve toplumsal bellek de savaşa dair nelerin yer aldığını inceleyeceğiz.

2.2. TÜRK VE ANZAK KOLEKTİF BELLEĞİNDE ÇANAKKALE SAVAŞI

Çanakkale Savaşı tarihte yaşanmış olan ve dünyaya adını yazdıran en önemli ve kanlı savaştır. Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasının ve boğazların hakimiyetinin ele geçirilmesinin amaçlandığı bu savaş da Türk birlikleri, Alman birlikleri ve müttefik olan İngiliz donanmasını bağlı olarak Anzak birlikleri yer almıştır. Çanakkale de meydana gelen bu tarihi savaş da Türk ordusu kendi vatanını savunurken, müttefik devletler topraklarına yeni yerler katmak için mücadele etmiştir.

Savaşın başladığı 25 Nisan 1915 tarihinden Kasım 1915 tarihine kadar çok büyük kayıplar verilmiş ve savaşın soğuk yüzünün yaşandığı topraklarda farklı anılar, paylaşımlar, duygular ortaya çıkmıştır. Yaşanmış olan her ortak anı, duygu, nesne kolektif belleği oluşturarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Çanakkale Savaşı Türk milleti için tarih değiştiren bir savaş olmuştur. Ülkenin parçalanmasının önlenmesi için verilen her mücadele Türk milletinin şanlı tarihine yazılmıştır.1915 Çanakkale Savaşları da Türk kolektif belleğinde yer alan bir savaştır.18 Mart 1915 de deniz savaşlarının kazanılması ile başlayan süreç 25 Nisan 1915 de en kanlı kara savaşlarına sahne olmuş ve Kasım ayında Türk birliklerinin zaferi ile sonuçlanmıştır.

Savaşın kazanılmasını ardından düzenli olarak anılmaya başlayan Çanakkale Savaşı Türk kolektif belleğinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Vatan toprağının düşman elinden kurtulmasının şerefine her yıl düzenlenen törenlerle savaş tekrar canlandırılmış ve bu bir ritüele dönüşmüştür. Çanakkale Savaşı Türk kimliğinin oluşmasını ve yerleşmesini sağlayan önemli bir savaş olmuştur. Türk ulusunun milli bir yapıya ulaşmasını sağlamış, vatandaşlar arasında geçmişten günümüze ortak duyguların yaşanmasını sağlamıştır.

Her yıl 18 Mart da törenlerle kutlanan Çanakkale Savaşı Türk milletinin geçmiş ile bağ kurmasını sağlayarak toplumsal aidiyet duygusu yaşatmaktadır. Tarihinde birçok savaş gören Türk milleti devamlılığını kolektif belleğinde yer alan anılara borçludur. Ortak bir geçmiş etrafında bütünleşen Türk toplumu oluşturduğu ortak değerleri ile kolektif belleğini şekillendirerek tarihini yeniden inşa etmiştir. Çanakkale Savaşı Türk kolektif belleğinde kazanılmış bir zafer olarak yer almış ve sürekliliği korumuştur.

Savaş da yer alan diğer birlik olan Anzak ordusu Avustralya ve Yeni Zelanda ülkelerinin askerlerinin oluşturduğu birliktir. İki ülke de İngiltere'ye bağlı dominyondur. Ekonomik ve siyasi olarak İngiltere'ye bağlı olan iki ülke Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte anavatan İngiltere'nin çağrısı üzerine bağlılık göstermek amacıyla savaşa katılmışlardır.

Avustralya ve Yeni Zelanda aynı sınırlar etrafında yaşayan ülkelerdir fakat aralarında hiçbir ortak bağ kurulmamıştır. İngiltere tarafından savaşa çağrıldıktan sonra bir araya gelen iki ülke askerleri ortak bir birlik olarak anılmaya başlanmış ve ilk ortak değerler ortaya çıkmıştır. Anzaklar Mısır da başlayan ilişkilerden sonra Çanakkale de

aynı siperlerde Türk tarafına karşı mücadele etmişlerdir. Tarihi bir geçmişe sahip olmayan Avustralya ve Yeni Zelanda savaştan sonra ortak bir milli şuur oluşturmuştur.

Çanakkale Savaşı Avustralya ve Yeni Zelanda ülkelerine millet olma özelliği kazandırmıştır. Savaşın ortaya çıkardığı ortak çaba anılar, duygular toplum olma bilincini uyandırmıştır ve kolektif belleği şekillendirmiştir.25 Nisan 1915 de Çanakkale Gelibolu yarımadasında Türk milletine kurşun sıkan Anzaklar savaşın yarattığı ortak duyguları her zaman canlı tutmuştur. Savaşın ardından 1916 yılından itibaren her yıl 25 Nisan da yaşanan savaşı anmışlardır. Anzak tarihinin en önemli olayı olan Çanakkale Savaşı Avustralya ve Yeni Zelanda da milli bayram ilan edilmiş ve gelecek kuşaklara aktarılmıştır. Türk topraklarında Türk askerleri ile yapılan kanlı savaştan sonra Anzaklar düşman olan Türklere karşı savaş da kurulan ilişkiler sonucunda dostluk bağı ile bağlanılmıştır.

Çanakkale Savaşı dünya tarihinde kanlı bir savaş olarak yer almasının yanında iki düşman ülkenin askerleri arasında dostluk bağının kurulması ve bu ilişkilerin sürdürülmesi açısından da kolektif bir olgu yaratmıştır. Savaş sonrası yapılan araştırmalarda Türk ve Anzak askerlerinin anılarına bakıldığında birbirinden düşman değil dost olarak bahseden askerin anılarına rastlanılmaktadır. Bu sonuçlar göstermektedir ki Çanakkale Savaşları hem Türk hem de Avustralya ve Yeni Zelanda ülkeleri açısından milli şuurun, ortak kaderin, tarihin ve ulusam kimliğin oluşmasında etkili olmuş bir savaştır. Ülkelerin kolektif belleklerinin de oluşmasını ve gelişmesini sağlamıştır. Toplumların devam edebilmesi için kolektif belleklerinin daima canlı tutulması gerekmektedir. Türklerin ve Anzakların da her yıl düzenli olarak yaptıkları törenlerle Çanakkale Savaşı anılmakta ve kolektif belleğin devamlılığı sağlanmaktadır.

Kolektif belleğin toplumlar ve ülkeler bazında devamlılığının sağlanabilmesi için somut unsurlara ihtiyaç duyulmaktadır. Belleğin en önemli özelliği hatırlamak olduğu için hatırlamayı ve canlandırmayı pekiştirici somut unsurlar toplumların devamlılığını sağlamaktadır. Çanakkale Savaşı'nın kolektif belleklerde yer etmesini ve hatırlanmasını sağlayan somut nesnelerde bulunmaktadır. Bunların başında ülkeler arası sözleşmeler, anıtlar, müzeler, fotoğraflar, afişler, filmler vb. yer almaktadır. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde savaşın kolektif belleklerde yer etmesi adına Türk ve Anzaklar tarafından yapılan faaliyetlerden bahsedeceğiz.

2.3. ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN YENİDEN ÜRETİLMESİNİ SAĞLAYAN KOLEKTİF UNSURLAR

2.3.1. Ülkeler Arası Antlaşmalar

Çanakkale Savaşı'nın 1915 Kasım'ında sona ermesinin ardından geçen süreçte Türk ve Anzak orduları Kore Savaşında aynı safta yer almış ve sonrasında ilişkiler son bulmuştur. Anzak ordusunu oluşturan Avustralya ve Yeni Zelanda askerleri ülkelerine döndükten sonraki süreçte de savaş meydanında yaşanan her anıyı ailelerine aktarmış ve savaşı her zaman gurur ve övgüyle anmışlardır.1916 Nisan'ından itibaren her yıl düzenli olarak yapılan törenlerle savaş anılmıştır.

Türkiye ile Avustralya arasında savaşın ardından ilk ilişkiler 24 Temmuz 1923 yılında Lozan Antlaşmasının maddeleri arasında yer alan *"Savaş mezarlıkları"* maddeleridir. Avustralya'nın Büyük Britanya İmparatorluğuna bağlı bir ülke olması nedeniyle antlaşmada şu maddeler yer almıştır;

128. Madde:

Türkiye Cumhuriyeti, Britanya İmparatorluğu, Fransa ve İtalya Hükümetlerine karşı kendi toprakları üzerinde onların savaş alanın da ya da yaralama, kaza ya da hastalık sonucu ölmüş olan kara ve deniz askerleri ile tutsak iken ölen savaş tutsakları ve sivil tutsakların mezarlıkları, toplu ceset çukurları ve adlarına dikilmiş anıtların hepsinin üzerinde bulunduğu arsaları o devletlere ayrı ayrı süresiz olarak bırakacağı yükümlenir.

Bundan başka söz konusu mezarlara, mezarlıklara, toplu ceset çukurlarına ve anıtlara serbestçe girilmesine ve gerekiyorsa, cadde ve yolların yapılmasına izin vermeyi yükümlenir.

Yunan hükümeti, kendi topraklarına ilişkin olarak özdeş yükümlülükler üstlenir.

Yukarıdaki hükümler, verilen arsalar da Türk egemenliği (ya da duruma göre Yunan egemenliğini) zedeleyemez.

129. Madde

Türkiye Hükümeti'nce verilecek arsalar içinde, özellikle Britanya İmparatorluğu için 3 sayılı haritada gösterilmiş olan Anzak adlı kesim (Arıburnu) da bulunacaktır.

Maddenin devamını bakıldığında Anzaklar 'a ait mezarlıkların korunacağı, denetleneceği ve ziyaretçilere açılacağı ifadeleri yer almaktadır (Şimşir, 2004:19).

Türkiye ve Anzak ülkeleri arasından gerçekleştirilen ilk resmi antlaşma olan Lozan'dan sonra ülkeler arasında ilk ziyaret 1924 yılında Avustralya Başbakanı Melbourne Bruce tarafından yapılmıştır. Dönemin başbakanı Bruce Çanakkale Savaşında yer almış eski bir Anzak askeri olarak savaş alanlarını ziyaret ederek anılarını paylaşmıştır (Şimşir, 2004:21).

Bu tarihten sonra Türkiye ve Anzak ülkeleri arasında herhangi bir ilişki kurulmamıştır.1956 yılında ilk kez Türkiye ve Avustralya arasında nota teatisi yoluyla vize anlaşması imzalanmıştır. İki ülke arasında imzalanan vize protokolü ülkeler arasında doğrudan gerçekleştirilen ilk anlaşmadır. Vize anlaşması ile birlikte ülkeler arasında ziyaret kolaylaşmıştır (Şimşir, 2004; 23).

1967 yılına gelindiğinde ilk diplomatik ilişkiler kurulmuş ve Baha Vefa Karatay Türkiye Büyükelçisi olarak Avustralya Kanberra' ya atanmıştır. 1968 yılında da Ankara da Avustralya Büyükelçiliği açılmıştır. Büyükelçi Karatay'ın atanması ile birlikle Avustralya ile sıkı ilişkiler kurulmuş ve Çanakkale Savaşı'nın oluşturduğu ortak duygular etrafında dostluk bağları geliştirilmiştir. Karatay, Kanberra da görev yaptığı süre içinde Anzak Günü kutlamalarına katılmış, savaşta yer almış olan askerleri ziyaret etmiştir. Avustralya da Türk Büyükelçiliği'nin açılmasının ardından ilişkileri daha iyileri taşımak amacıyla 1967 yılın da Türkiye- Avustralya arasında 5 Ekim 1967 de" *İşçi Anlaşması*" imzalanmıştır.1968 yılında ise 169 kişilik Türk vatandaşı Avustralya'ya ayak basmıştır (Şimşir, 2004; 24).

Uluslararasında gerçekleştirilen dostluk bağı zamanla diplomatik ve ekonomik bir boyut alarak devam etmiştir. Savaşın meydana getirdiği kıtalar arası ilişkiler 1988 yılında farklı bir boyut daha kazanmıştır. Çanakkale de savaşan Anzak birliklerinin anılarının ve mücadelelerinin her zaman anılması amacıyla Türkiye-Avustralya-Yeni Zelanda da anıtlar dikilmesi için karşılıklı olarak protokoller imzalanmıştır. Üç ülkede açılanacak olan savaş anıtlarının açılış törenlerinde Türk-Avustralya ve Yeni Zelandalı yetkililer yer almış savaş meydanında düşmanlık ile başlayan ilişkilerin dostluğa dönüştürülmesini sağlamıştır. Uluslararası imzalanan protokoller, anlaşmalar, sözleşmeler hepsi kolektif belleğin somut olarak dışa vurulmasına katkı sağlamıştır.

Resim 5. Türk Büyükelçi Baha Vefa Karatay ile Avustralya Genel Valisi Lord Casey 5 Ekim 1967

2.3.2. Anıtlar

Kolektif bellek hatırlama ve canlandırma eylemini gerçekleştirmek için somut unsurların yardımına ihtiyaç duyar. Eskinin hatırlanması, tarihin yeniden inşası nesnelere bağlıdır. Toplumda yer alan anıtlar, taşlar, mezarlar, şehitlikler de kolektif belleğin devamlılığını sağlayan yapılardır. Bellek geçmişten kazanılan imgelerin, anıların duyguların bir arada harmanlanarak kullanılması sonucunda bir anlam ifade eder. Ayrıca mekânsal ve zamansal bütünlük de kolektif belleğin tamamlayıcı olarak anıların ortaya çıkmasını, yaşatılmasını ve canlılığının korunmasını sağlamaktadır.

Çanakkale Savaşı'nın kolektif unsurlarına baktığımızda anıtların büyük bir öneme sahip olduğunu görmekteyiz. Savaşın yaşandığı mekan da bulunan anıtlar ve savaş da yer alan Anzak askerlerinin ülkelerinde yer alan savaş anıtları, geçmişin kolektif olarak inşa edilmesini sağlamaktadır. Anıtlar milli şuurun yaşatılması ve ulusal kimliğin kuşaklar arasında sürekliliğini sağlayan birer araçtır.

Savaşın ardından Türkiye ve Avustralya arasında diplomatik ilişkilerin ardından kurulan dostluk ortamı Avustralyalı savaş gazilerinin isteği üzerine farklı bir boyuta

taşınmıştır.1981 Avustralyalı gazeteci Frank Granston tarafından Türkler' in Çanakkale de Anzakların çıkartma yaptıkları koya Anzak adının verilmesine karşılık Avustralya da bir bölgeye Gelibolu adının verilebileceğine dair bir haber yapılmıştır (Şimşir, 2001; 639).

"A Priceless İnheritance From Gallipoli" başlıklı yazı ile Gelibolu'dan paha biçilemez miras diye bahseden Granston;

"*Çanakkale de ateş hattında doğan karşılıklı hayranlık duyguları gelip geçici değildir."* ifadelerini kullanmış ve Türkiye ve Avustralya arasında yapılacak olan anıtların temelini atmıştır.

A priceless inheritance from Gallipoli

By FRANK CRANSTON

C. E. W. Bean by George Lambert.

Resim 6. The Canberra Times 1 Ağustos 1981 yılı Frank Granston tarafından yazılan yazı

Savaşın 70.yılının anılacağı 1985 de Anzaklar Gelibolu'da savaştıkları yere Anzak Koyu adının verilmesi için çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Sydney de bulunan "Anzaklar Gelibolu Lejyonu" olarak bilinen ve savaşta fiilen savaşan askerleri Gelibolu'da çıkarma yaptıkları kıyıya Anzak Koyu adının verilmesi için Anzakların başkanı Edward Brooks' un sözleri basın tarafından da duyuruldu.

The Canberra Times Gazetesi'nde Frank Granston tarafından kaleme alınan demeç Anzakların dileklerini bütün ülke çapında dile gelmesini sağlamıştır.

Veterans to recruit PM for Anzac Cove campaign

By FRANK GRANSTON

Resim 7. The Canberra Times Gazetesi 3 Şubat 1984

Frank Granston tarafından kaleme alınan yazıda Anzakların Başkanı Edward Brooks'un şu ifadeler yer almıştır;

"*Çanakkale de can vermiş olanların anısı ebediyen yaşatmak için kalıcı bir anıt yaratmak olağanüstü bir şey olur.1965 yılından beri Avustralya da Türklerle ilişkilerimiz var. Aramız da düşmanlık yok. Biz Anzak geleneğimizle övünüyoruz, onlarda kendilerininki ile övünüyorlar. Bizler artık pek az kişi kaldık ama bizim yaptıklarımızın anısını yaşatmaya değer. Avustralya Hükümeti bir jest yapmaya karar verirse, eminim ki Türk Hükümeti bunu karşılıksız bırakmaz. Bunu gelecek yıl anılacak 70.yıldönümünde gerçekleşmiş görmek ne güzel olur*" (Şimşir, 2001; 640)

The Canberra Times Gazetesi yazarı Frank Granston "*Anzaklara Bir Jest*" başlıklı bir yazı kaleme almış ve Türk Hükümeti'nden istediklerini dile getirmiştir.

The Canberra Times

Sunday, February 5, 1984

GESTURE TO THE ANZACS

HOPES expressed by the Gallipoli Legion of Anzacs that the Government of Turkey might be persuaded to formally name "Anzac Cove" that part of the Gallipoli Peninsula which young Australians and New Zealanders stormed on April 25, 1915, deserve consideration. So does the idea that Australia offer to name a prominent feature, possibly a suburb of Canberra, after a site of significance to Turkish veterans.

It is nearly 70 years since men of both nations struggled mightily for what they believed to be a worthy cause. The murderous attitude of those young men has blossomed over the decades into a firm friendship between those who survived, and this has influenced the attitudes towards each other of the nations themselves. As Australia's military historian C. E. W. Bean has observed, the men of the 1st AIF and their New Zealand colleagues fought the Turk hard and to their utmost endeavour, and "Johnny" Turk, as they called him, fought back with equal ferocity to defend his native soil. But there never developed beyond the immediate passion of the encounters any ill will between the armies. Each respected the other as a worthy foe, a major factor perhaps in the development of Anzac as a success for Australian and New Zealand arms, rather than a disgrace in their ultimate defeat.

Nor was it a transient feeling. Only a few years later the great President Kemal Ataturk, whose actions on April 25 were instrumental in ensuring that ultimately the Turkish cause would prevail, was able to express it succinctly. "Mothers of Australia", he declared in a memorial address, "stop shedding your tears. By dying on our soil your sons have become our sons as well." To this day the graves are tended and memorials maintained. Each year the Turkish veterans, a declining handful, hold their ceremonials as Anzac veterans do. In an unofficial tribute to the memories of both sides, people living on the Gallipoli Peninsula already refer to "Anzac Cove". There would be no local resentment.

In the urgency of day-to-day affairs, nations can too easily forget the part of their ethos that is fashioned from sentiment and tradition. Governments can erect barriers to simple understanding merely by failing to act in a manner slightly unusual. It would be a great thing if, when he received the letter from the Gallipoli Legion of Anzacs suggesting that the Australian and Turkish Governments pay them and the memories of their colleagues such a unique tribute, the Prime Minister, Mr Hawke, could, with his boundless imagination, see the value of it in the development of relations between the countries. If, as Bean observed, they could fight so intensely without at the same time evoking hatreds perhaps their Governments could honour their memories with a small gesture of peace.

Resim 8. The Canberra Gazetesi 5 Şubat 1984

"*Anzaklara Bir Jest*" başlığıyla yayınlanan yazıda Granston şunları dile getirmiştir;

"*Anzaklar Gelibolu Yarımadasına ayak bastıkları yere resmen Anzak Koyu adının verilmesini istiyorlar. Bu konuda Türk Hükümetinin ikna edilebileceğini umuyorlar. Buna*

karşılık Avustralya da seçkin bir yere, belki Kanberra'nın bir semtine Türk gazilerinin adlarının verilmesini diliyorlar.

İki milletin kıyasıya vuruştuğu o çetin savaşın üstünden 70 yıl geçti. O kanlı boğuşmadan sağ çıkanlar arasında yıllar sonra sağlam bir dostluk çiçeklendi ve bu dostluk onların milletlerinde etkiledi. Arada kötü duygular genişledi. Taraflar birbirlerine karşı asil düşman olarak saygı beslediler.

Savaştan birkaç yıl sonra büyük Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk, o unutulmaz konuşmasında " Avustralyalı analar gözyaşlarınızı dindiriniz. Çocuklarınız bizim topraklarımızda öldükten sonra artık bizim evlatlarımız olmuşlardır diyebilmiştir."

Mezarlıklar ve hatıralar bugüne kadar korunmuştur. Her yıl azala azala sayıları bir avuç kalmış olan Türk gazileri, törenler düzenliyorlar. Aynı şekilde Anzaklar da törenler düzenliyorlar. Gelibolu Yarımadası'nda yaşananlar her iki tarafa saygı göstererek, gayri resmi olarak Anzak Koyu adını kullanıyorlar. Bunun resmen benimsenmesi bir hoşnutsuz yaratmayacak.

Anzaklar Gelibolu Lejyonunun Avustralya ve Türk hükümetlerinin kendilerine ve arkadaşlarının anısına böyle eşsiz bir saygı göstermelerini telkin eden mektubu alınca Başbakan Mr. Hawke, engin hayal gücüyle bunun iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi bakımından taşıdığı değeri görmesi büyük bir şey olur. Anzaklar ve Mehmetçik birbirine kin bağlamaksızın vuruşabilmişlerse, belki onların hükümetleri de onların hatıralarına ufak bir barış jestinde bulunabilirler" (Şimşir, 2001; 642).

Avustralya basınında yapılan bu haberler Avustralya Hükümetini harekete geçirmiştir. Anzakların isteklerine olumlu bakan Avustralya Hükümeti 1984 yılında resmi olarak Türk Hükümeti ile görüşmeye başlama kararı almıştır. Dönemin Türkiye Kanberra Büyükelçisi olana Faruk Şahinbaş ve Avustralya Başbakanlık Dışişleri Danışmanı John Browen bu konuyu konuşmak için bir araya gelmişlerdir. Görüşmede Anzakların çıkartma yaptıkları yere Anzak Koyu adının verilmesi ve buna karşılık Kanberra da bir yere Atatürk adının verilebileceği Avustralyalı yetkili tarafından iletilmiş ve Türk Büyükelçi tarafından da olumlu karşılanmıştır. Büyükelçi Şahinbaş tarafından Ankara'ya iletilen talep Türk basınına da yansımıştır.

Avustralya,
Gelibolu'daki
koylardan birine
"Anzak" adı
verilmesini istiyor

Resim 9. Milliyet Gazetesi 24 Nisan 1984

Avustralya ve Türkiye arasında yapılan yazışmaların ardından 1985 yılında Avustralya, Yeni Zelanda ve Türkiye'de savaşı anımsatacak anıtların yapılmasına ve kurulan dostluk bağının böylece ebedi hale getirilmesi kararı alınmıştır.1981 de atılan bu adımın ardından protokolde anlaşan Türkiye-Avustralya-Yeni Zelanda ülkelerinde karşılıklı olarak anıtların dikilmesine karar vermiştir. Anıtlar üç ülkede aynı tarihte açılmış ve ziyarete sunulmuştur.1985 yılında yapılan anıtların dışında Avustralya ve Türkiye de savaşa dair anıtların yapılmıştır. Avustralya da bulunan Harp Tarihi Müzesi 1922 yılında yapılırken Türkiye de Çanakkale Savaşına dair anıtların yapılması 1930-1940lı yılları bulmuştur.

2.3.2.1. Avustralya Da Bulunan Savaş Anıtları

Avustralya Harp Tarihi Müzesi

Avustralya savaş müzesi Çanakkale Savaşı'nın ardından Avustralya'ya dönen gazeteci Charles Bean tarafından planlanan ve hükümete sunulan bir projedir.1927 yılında açılan anıt müze savaşa dair bütün bilgilerin yer aldığı bir müzedir. Anıt dünyanın en büyük ulusal anıtları arasında yer almaktadır. Anıt savaş kayıtlarının yer aldığı ve resmi anma törenlerinin gerçekleştirildiği bir mabet konumundadır. Anıt Avustralya

toplumunun yapıcı birleştirici yapısını ortaya koymak ve toplumsal bir bütünlük oluşturmak için yapılmıştır. Savaşa dair her türlü nesnenin, resmi kaydın bulunduğu anıt her yıl düzenli olarak yapılan Anzak Günü kutlamalarına ev sahipliği yapmaktadır. Anıt, ülkesine hizmet eden ve dünya çapında ve yurtdışında hizmet eden herkese, 102.000 Avustralyalı kadın ve erkeğin fedakârlığına ve başarısına, ulusun övgüsünün özünü oluşturmaktadır.

Anıt 25 Nisan da düzenlenen Anzak Günü törenlerine ev sahipliği yapmaktadır. Şafak Ayini için gelen binlerce Avustralya ve Yeni Zelandalı anıtın önünde sabahlayarak atalarını anmaktadır. Anıtta ayrıca 11 Kasım'da savaşın sona ermesini ve ateşkes ilan edilmesinin yıl dönümleri de kutlanmaktadır. Avustralya Savaş Anıtı hem bir anıt hem de savaşa dair bütün bilgileri taşıyan bir müze özelliği taşıdığı için toplumsal şuurun oluşmasında büyük önem taşımaktadır.

Avustralya Harp Tarihi Müzesi Çanakkale Savaşı'nın anlaşılması ve kuşaklar arasında aktarılmasın sağlaması açısından yapılmış ilk eserlerdendir. Savaşın Türk topraklarına geçmesine rağmen savaşta önemli bir rol üstlenen Avustralya Anzakları 1927 yılında harp tarihi müzesini inşa ederek Türklerden önce ülkelerinde bir anıt yapmışlardır.

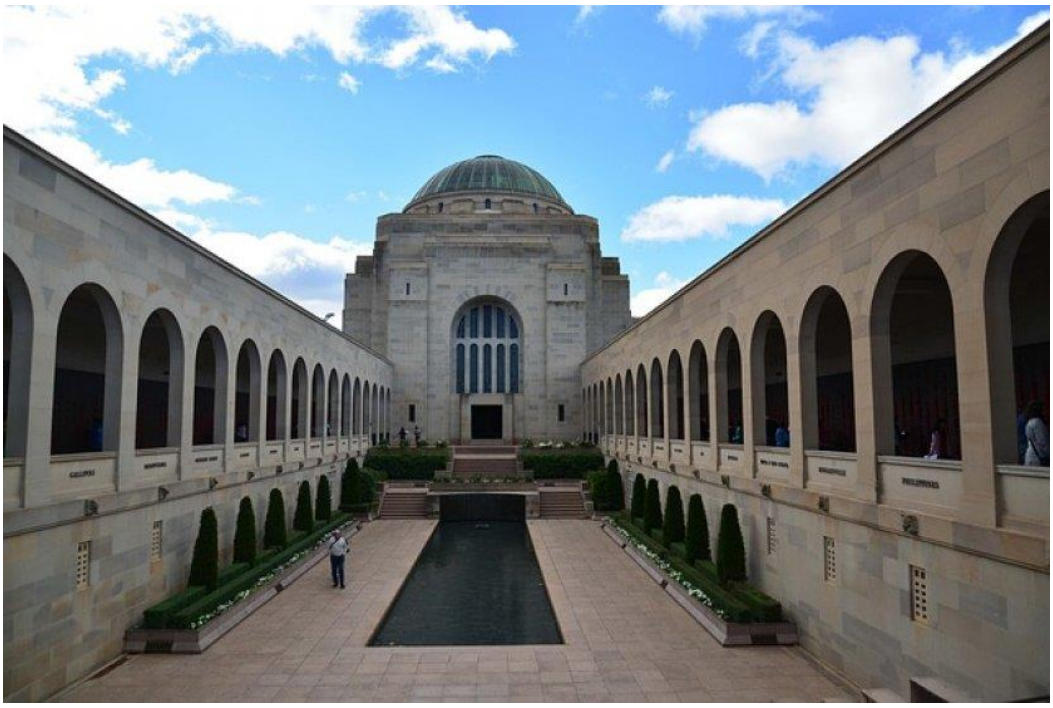

Resim 10. Avustralya'da Bulunan Çanakkale Savaşı'ndan Sonra Yapılan Harp Tarihi Müzesi

Atatürk Anıt Bahçesi (Atatürk Memorıal Garden)

Avustralya Hükümeti ile Türkiye arasında 1981 yılında başlayan anıt protokolleri 1985 yılında Çanakkale Zaferi'nin 70.yıl dönümünde sonuca varmış ve iki ülkenin yetkililerinin katılımı ile 25 Nisan 1985 de Kanberra da Atatürk Anıt Bahçesi'nin açılışı gerçekleşmiştir. Anıt, Avustralya Harp Tarihi Müzesinin karşısında yer alan bölgenin kuzeyinde ki bir parka inşa edilmiştir. Parkın adı Atatürk Anıt Bahçesi olarak belirlenmiş ve parkın içinde yer alan bir bölgeye anıt-taş dikilmiştir. Anıtın olduğu alanda Gelibolu'dan getirilen toprak da yer almaktadır. Mermerden tasarlanan anıtın üzerinde Atatürk'ün silüeti yerleştirilmiş ve alt kısmına Atatürk'ün Anzaklar için söylediği şu sözler yerleştirilmiştir;

"Bu memleketin toprakları üzerinde kanlarını döken kahramanlar!

Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükut içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız, bizim bağrımızda huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır."

Kemal ATATÜRK

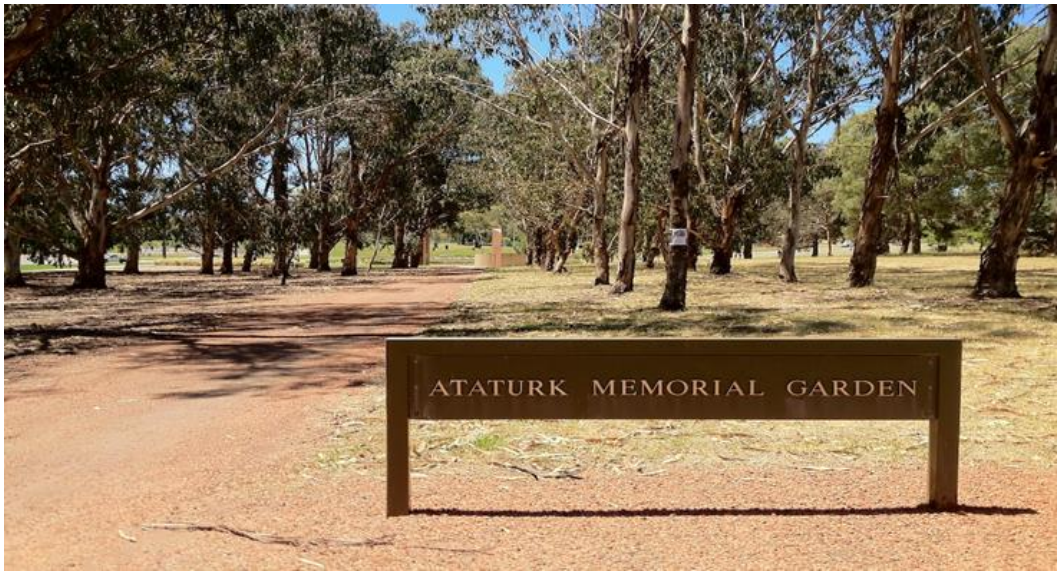

Resim 11. Avustralya Atatürk Anıt Bahçesi Girişi

Resim 12. Atatürk Anıt Bahçesi içerisinde yer alan Atatürk Anıtı

Atatürk Anıt Bahçesinde Atatürk'ün siluetinin bulunduğu anıtın yanında Çanakkale (Gelibolu) 'den alınan toprak Avustralya Kanberra' ya getirilmiş anıtın yanında yapılan plaketin altına yerleştirilmiştir (Şimşir, 2001:677).

Atatürk Kıyısı (Atatürk Foreshore)

Avustralya Hükümeti Türkiye ile yapılan protokolde bir bölgeye daha Atatürk adının verileceğini belirtmiş ve sözünü yerine getirmiştir. Yine Kanberra da Avustralya Harp Tarihi Müzesi'nin güney kısmında yer alan Griffin adını taşıyan suni göle "*Atatürk Kıyısı*" adının verilmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonra ki süreç de Avustralya Hükümeti'nin istediği Atatürk Kıyısı adı Anzaklar için daha çok bilinen haliyle "*Gelibolu Kıyısı"* olarak değiştirilmiştir.

Resim 13. Avustralya Gelibolu Kıyısı

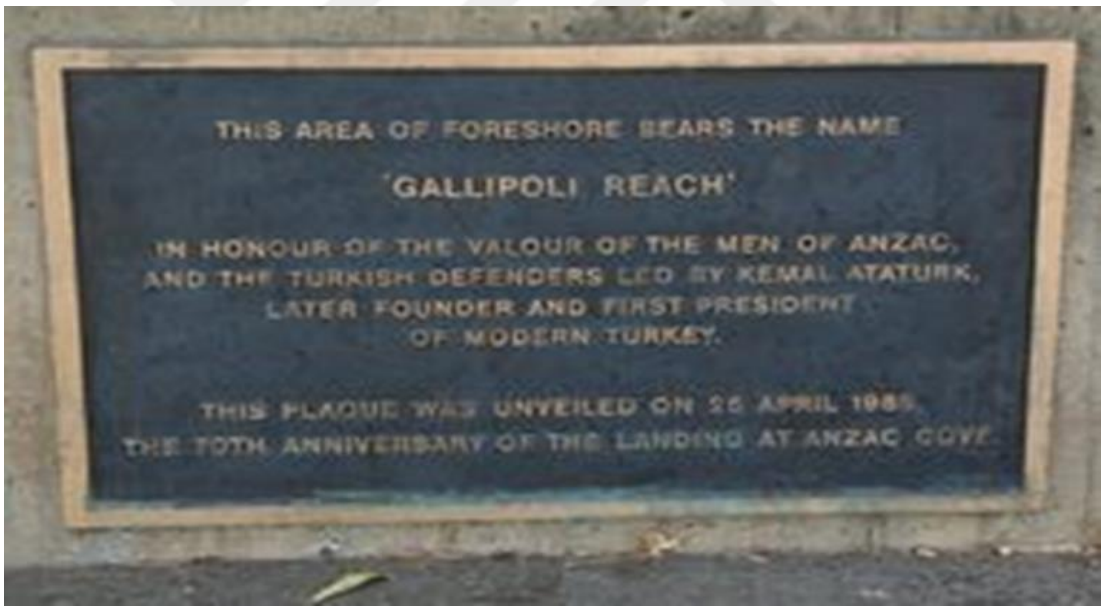

Resim 14. Gelibolu Kıyısı

Kıyıda yer alan plakette şu ifadeler yer almaktadır;

*"Kıyının bu bölümü, daha sonra çağdaş Türkiye'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk komutasında ki Türk müdafilerinin Anzakların kahramanlıkları anısına "Gelibolu Kıyısı" adını taşımaktadır. Bu plaket, Anzak koyuna çıkartmanın 70.yıldönümünde, 25 Nisan 1985 günü açılmıştır" (*Şimşir, 2001; 673).

Atatürk Girişi (Atatürk Entrance)

Avustralya Hükümeti'nin Kanberra da bulunan iki yere Atatürk ve Gelibolu adını vermesinin ardından Batı Avustralya Hükümeti de Albany Limanı'na (Princess Royal Harbour) Atatürk Girişi adının verilmesini Avustralya Hükümetine teklif etmiştir. Batı Avustralya'nın bu teklifi götürmesinde önemli bir neden bulunmaktadır. Albany Limanı Çanakkale Savaşı'nda yer aşacak olan askerleri taşıyacak gemilerin buluştuğu noktadır. Savaşa gidecek askerleri taşıyacak gemiler son kez Albany Limanı'ndan kalkmıştır. Liman Avustralya ve Yeni Zelandalı askerlerin son kez gördükleri vatan toprağıdır. Buradan hareket ettikten sonra birçok asker geri dönememiştir.

9 Ocak 1985 günü Batı Avustralya Hükümeti limana Atatürk Girişi adının verilmesini teklif etmiş, 21 Mart 1985 de Türk Hükümeti'nin onayına sunulmuş ve kabul edilmiştir.25 Nisan 1985 de ise diğer anıtlar gibi açılışı yapılmıştır (Şimşir, 2001; 711).

Resim 15. Avustralya Albany Limanı Atatürk Girişi Anıtı

Albany Limanına Atatürk Girişi adının verilmesinin ardından Atatürk'ün anıt heykeli yapılarak limana yerleştirilmiştir. Anıt da Atatürk'ün ünlü sözü "*Yurtta sulh, cihanda sulh*" yazmaktadır.

Yeni Zelanda Da Bulunan Savaş Anıtı

Avustralya Hükümeti'nin Çanakkale Savaşına katılan Anzak birliklerinin Gelibolu ruhunu ve savaşın anılarını daima yaşatmak adına ülkenin birçok yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün adının ve savaşılan yer olan Gelibolu adının verilmesi üzerine Anzak birliklerinin diğer kolu olan Yeni Zelanda Hükümeti de ülkelerinde bir bölgeye Atatürk Parkı adının verilebileceğini açıklamıştır.

Yeni Zelanda Hükümeti Atatürk'ün adını Wellington Limanı'nın kıyı şeridine vermeyi uygun görmüştür. Bu alan 1914 Birinci Dünya Savaşı öncesinde savaşa hazırlanan Wellington Piyade Taburunun talimgahı olarak kullanılmıştır. Burada hazırlanan askeri birlikler daha sonra Çanakkale Savaşı'nda mücadele göstermiştir. Yeni Zelanda Hükümeti Avustralya ile birlikte 1985 de Atatürk Parkı'nın açılışını yapmış ve park alanına bir anıt-kitabe yerleştirmiştir. Anıtın üzerinde Atatürk'ün Anzaklar için kaleme aldığı mektuptaki ifadeler almaktadır.

"*Bu memleketin topraklarında kanlarını döken kahramanlar!*

Burada, dost bir vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçiklerle yan yana koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve rahat uyuyacaklardır. Onlar bu topraklarda canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır."

Resim 16. Yeni Zelanda Savaş Anıtı

2.3.2.2. Türkiye'de Bulunan Savaş Anıtları

Çanakkale Şehitleri Anıtı

Şehitler anıtı Atatürk'ün 1934 yılında de Çanakkale'yi ziyareti sırasında şehitlerimizin anmak için bir anıt projesi sunması ile ortaya çıkmıştır. Projenin il adımları ise 1944 yılında düzenlenen bir proje yarışması ile 37 proje arasından Doğan Erginbaş, İsmail Utkular ve Feridun Kip tarafından hazırlanan projenin seçilmesi ile 17 Nisan 1954 de anıtın temelleri atılmıştır. Anıt Çanakkale de şehit düşen bütün askerlerin anısına yapılmıştır. Anıtın mimarı Doğan Erginbaş anıt için "*Tüm coğrafyalardan gelen şehitlerimizin toplu bir şekilde göğe yükselişi temsil edilmektedir*" ifadelerini kullanmıştır. Anıt, Gelibolu da bulunan en görkemli anıttır. 1960 yılından sonra yapılan resmi törenlerin hepsi Şehitler Anıtı'nın bulunduğu alanda yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir Anıt içinde ayrıca bir müze bulunmakta ve savaşa dair eşyalar, malzemeler, kıyafetler vb. burada yer almaktadır. Anıtın arka bölümünde 2007 yılında açılan sembolik mezarlar bulunmakta ve muharebeler sırasında şehit olana ve isimleri tespit edilemeyen 59.408 şehidi temsil etmektedir (Eser, Bilgin, 2016; 91).

Resim 17. Çanakkale de Bulunan Şehitler Anıtı

Mehmetçiğe Saygı Anıtı

Anıt Kabatepe ve Conkbayırı mevkisin de yer alan Albayrak Sırtı üzerine Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Müdürlüğü tarafından 1992 yılında yapılmıştır. Savaş sırasında siperlerin arasında kalan yaralı bir Avustralya askerinin Türk askeri tarafından yardım edilerek kendi siperine taşınmasını ifade etmektedir. Mehmetçiğin savaşın ortasında gösterdiği bu davranış dünya tarihinde yer etmiştir. Anıtın üzerinde eski bir Anzak askeri olan ve savaştan sonra Avustralya Genel Valisi olan Lord Casey'in sözleri yer almaktadır (Eser, Bilgin, 2016; 151).

"*Biz Çanakkale yarımadasından Türklerle savaşarak ve binlerce insanımızı kaybederek kahraman Türk Milletine ve onun eşsiz vatan sevgisine duyduğumuz büyük takdir ve hayranlıkla ayrıldık. Bütün Avustralyalılar Mehmetçiği kendi evlatları gibi sever. Onun mertliği, vatan ve insan sevgisi siperlerdeki dayanılmaz heybet ve cesareti bütün Anzakları hayran bırakan yurt sevgisi insanlığın örnek alacağı büyük hasletlerdir*."

Resim 18. Çanakkale Mehmetçiğe Saygı Anıtı

Anzak Koyu ve Kitabesi

Anzak Koyu, Arıburnu Sahilinde yer alan 600 metre uzunluğundaki koydur.25 Nisan 1915 de Anzak ordusunun karaya ilk ayak bastıkları yer olan koy Anzak adını 1985 yılında Avustralya ve Yeni Zelanda ile imzalanan protokolleri sonrasında almıştır. Ülkeler arasında imzalanan protokolden sonra Türk Hükümeti koya "*Anzak Koyu"* adını vermiş ve koyun bulunduğu alana bir kitabe dikmiştir (Eser, Bilgin, 2016; 233).

Resim 19. Çanakkale Anzak Koyu Anıtı

Kitabe de Mustafa Kemal Atatürk'ün 1934 yılında Anzak askerine yazdığı mesaj İngilizce ve Türkçe olarak yer almaktadır.

"Bu memleketin üzerinde kanlarını döken kahramanlar! Burada dost bir vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz! Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra artık bizim evlatlarımız olmuşlardır."

Resim 20. Çanakkale de Bulunan Üzerinde Atatürk'ün Anzak Askerleri İçin Kaleme Aldıklarının Yer Aldığı Anzak Koyu Kitabesi

Anzak Tören Alanı

Tören alanı 2000 yılında Avustralya ve Yeni Zelanda Başbakanları tarafından açılmıştır. Anzak Koyu Kitabesi ile 500 metre mesafede yer alan tören alanı 25 Nisan da Çanakkale'ye Şafak Ayini için gelen Anzakların toplanma alanıdır (Eser, Bilgin, 2016; 234).

Resim 21. Çanakkale Anzak Tören Alanı

Çanakkale de bahsettiğimiz anıtlar dahil şehitlikler, mezarlıklar, kitabeler olmak üzere 108 adet tarihi yapı yer almaktadır. Savaşın yaşandığı topraklarda hayatını kaybetmiş olan 500 binden fazla asker bu topraklar üzerinde yatmakta ve her yıl düzenli olarak anılmaktadır. Yapılan anıtlar, şehitlikler, mezarlıklar vb. aziz şehitlerimizin ruhlarının yad edilmesi ve kolektif belleğin hatırlama özelliğinin yerine getirilmesini sağlayan önemli sembollerdir.

2.3.3. Anma Törenleri

Anma törenleri, bir toplumun milli bilincinin oluşmasını sağlayan olayların düzenli olarak tekrarlanmasıdır. Toplumsal yapının oluşmasını ve ilişkilerin düzenlenmesi sağlayan anma törenleri, toplumsal bütünleşmeyi sağlar. Ortak bir bilinç ve duygu ortamı yaratan törenler geçmiş ile gelecek arasında kurulan bağları oluşturur. Anma törenleri bir tekrarlamaya bağlı olarak sürekli devam ettirilir. Her törenin kendisine ve içinde bulunduğu toplumun geçmişine bağlı olarak kuralları vardır. Törenler kolektif anlamda bir bellek oluşturur. Toplumun ortak değer yargıları etrafında birleşerek geleceğe şekil vermesi kolektif belleğinde oluşmasını ve geleceğe aktarılmasın sağlar. Anma törenleri

kolektif belleğin hatırlamasını ve canlı tutulmasını sağlayan araçsal ve sembolize edilmiş faaliyetlerdir.

Anma törenleri Türk toplumunda daha çok bayram anlamı taşımaktadır. Geçmişin yaşatılması ve geleneklerin korunması adına bayramlar birer anma töreni kolektif belleğin taşıyıcısı olmuştur. Çanakkale Savaşı'nın da her yıl düzenli olarak anılması ve kutlanması bir anma töreni etkinliğidir. Savaşın anma törenleri Türkiye, Avustralya ve Yeni Zelanda farklı tarihlerde de olsa düzenlenen törenlerle kutlanmaktadır.

2.3.3.1. 18 Mart Anma Törenleri

Çanakkale Savaşı Türk toplumunda 18 Mart tarihinde*" Çanakkale Zaferi*" etkinlikleri kapsamında düzenlenen törenlerle kutlanır.18 Mart da deniz savaşlarının kazanılması ve ardından 25 Nisan da başlayan ve Kasım da sona eren kara savaşlarının kazanılması Türkler için Çanakkale Savaşını bir zafere dönüştürmüştür. Her yıl 18 Mart da düzenlenen anma etkinlikleri ile kutlanan zafer Türk milletinin kurtuluşunun ifadesidir. Savaş meydanında verilen kahramanca mücadelelerden sonra hayatını kaybeden 500 bine yakın askerin anısına düzenlenen anma etkinlikleri kolektif belleğin canlı tutulmasını sağlamaktadır.

18 Mart Çanakkale Savaşı'nın anma etkinlikleri ilk kez 15 Mart 1916 da gündeme gelmiştir. Dönemin Genelkurmay Başkanlığı tarafından savaşta hayatını kaybeden askerleri anmak için tören yapılacağı fikrini ortaya atmıştır. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı, 15 Mart 1916 tarihli bir diğer yazı ile de törenin ne şekilde yapılacağına dair ayrıntılı bilgi vermiş ve "*18 Mart 1915 Deniz Savaşı'nda hakkın rahmetine kavuşan şehitlerimizin ve diğer askeri şehitlerimizin aziz hatıralarını yâd etmek için bu Mart'ın on sekizinci günü askeri bir tören yapılacak ve şehitlerimizin ruhuna dua okunacaktır.*" denilmiştir. Farklı bölgelerde yapılması planlanan törenler de aziz şehitlerin ruhlarına dualar okunacak ve resmi geçit törenleri düzenlenecektir. Subaylar, nişan ve madalyalarını takarak, resmi kıyafet ve kalpakla geleceklerdir. Resmî geçit tüfekli yapılacaktır. 17 Mart'ta saat 10.00'da Hamidiye Tabyasında donanmanın resmî geçidi yapılacak, 18 Mart'taki resmî geçitte bulunacak olan askerler, bu törende de hazır olacaktır. 1916 da düzenlenen resmi törenler ile ilk temeller atılmış ve sonraki yıllarda düzenlenen törenler ile savaş alanlarını ziyaretler yoğun ilgi görmüş ve bir ritüel

haline dönüşerek her yıl devam etmiştir. Savaşın sona ermesi ile birlikte törenler 1919 yılında Anzak kuvvetlerinin bulunduğu bölgede mücadele eden Mehmet Çavuş ve 25 askerin anısına inşa edilen Mehmet Çavuş Anıtı'nda yapılmıştır.1919'da inşa edilen anıtta 1960 yılına kadar anma törenleri düzenlenmiştir. 1932 yılında deniz savaşlarının da anılması adına boğazda resmi törenler düzenlenmiş, askerlerin üniformalı katıldığı törenlerde top atışları yapılmıştır (Sönmez, 2015; 178).

Çanakkale Savaşları'nın anma törenleri ilk kez 1916 da başlayıp sonraki yıllarda da halkın yoğun katılımı ile devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile Çanakkale de yapılan anma törenleri daha önemli hale gelmiştir. Atatürk'ün önerisi ile Çanakkale de bulunan savaş alanlarının korunması ve geliştirilmesi için 30 Ekim 1924 de *"Şehitlikleri İmar Komisyonu"* oluşturulmuştur. Komisyon savaş meydanlarında bulunan anıtların bakımı ve korunması ayrıca yeni anıtların yapılması için projelerin hazırlanması için oluşturulmuştur. Komisyon bir süre sonra cemiyet haline dönüştürülmüş ve yurt içi ve yurt dışındaki bütün şehitlik ve anıtların bakım, onarımının yanı sıra yapılacak ziyaretleri de düzenlemiştir (Sönmez, 2015; 180).

Anma törenleri 1932 yılına gelindiğinde dönemin önemli kurumlarından olan halkevlerin de düzenlenen etkinliklerde kutlanmaya başlamıştır. İlk olarak Çanakkale de bulunan halkevinde yapılan anma törenleri daha sonra yurdun geneline yayılmıştır. Balıkesir, Adana, Kayseri, İstanbul Konya da bulunan halkevlerinde de düzenlenen anma törenleri ile Çanakkale Savaşı anıları daima hatırlanmış ve gelecek kuşaklara aktarılmıştır (Ulaş, 2015; 523).

Çanakkale Savaşı'nın anma törenleri 1916 yılından itibaren başlayan süreçle birlikte günümüze kadar gelerek devam etmiş ve ettirilmektedir. 1919 yılında Mehmet Çavuş Anıtı'nda başlayan resmi törenler 1930'lu yıllarda halkevlerinin de desteği ve düzenlediği etkinliklerle devam etmiştir.1960 yılında yapımı tamamlanan Şehitler Anıtı ile birlikte anma törenlerinin resmi bölümleri anıtın bulunduğu bölgede yapılmaya başlamıştır. Her yıl düzenli olarak yapılan 18 Mart Çanakkale Savaşı'nı anma törenlerinde Çanakkale de bulunan savaş anıtının bulunduğu yerde resmi törenler düzenlenmektedir. Devlet erkanı ve ziyaretçilerin katıldığı törenlerde savaş da hayatını kaybetmiş olan bütün şehitlerimiz anılmaktadır. Açılış konuşması İstiklal Marşı ve saygı duruşunun ardından geçit töreni ile birlikte şehitlikler ziyaret edilmektedir. Savaş

alanlarının, savaş müzesinin ziyaretleri yapılmaktadır. Savaşı anlatan hikayeler, anılar, günlükler halka sunulmakta, tiyatro gösterileri, şiir okumaları yapılmaktadır. Çanakkale'nin dışında yurdun her yerinde şehitlerimizi anmak ve Çanakkale Zaferini hatırlamak ve yaşatmak adına programlar düzenlenmektedir. Yurdun her köşesinde çelenk bırakma törenleri, yürüyüşler yapılmakta, okullarda Çanakkale Savaşını anlatan piyesler, şiir yarışmaları ve programları düzenlenerek savaşın kuşaklar arasında kolektif olarak aktarımı yapılmaktadır.

2.3.3.2. Anzak Günü Kutlamaları

Çanakkale Savaşı kazanan Türk milleti dışında savaş da yer alan ve büyük mücadeleler veren Avustralya ve Yeni Zelandalılar tarafından da her yıl düzenli olarak anılmaktadır. Kara savaşlarının başladı 25 Nisan 1915 de Arıburnu sahilinden ilk çıkarma harekatını düzenleyen Anzak birliklerinin Kasım 1915'e kadar Çanakkale de gösterdikleri mücadeleler her yıl Anzak Günü törenlerinde anılmaktadır. Çanakkale Savaşı Avustralya ve Yeni Zelanda için millet olma bilincinin oluşmasını sağlayan bir savaştır. Savaştan önce İngiltere'ye bağlı olarak yaşayan bu iki ülke savaş sırasında milli şuurunu kazanmış ve savaşın ardından kendi tarihsel yapısını oluşmuştur. Aynı sınırlar içinde yaşayan Avustralya ve Yeni Zelanda halkları ilk kez Çanakkale Savaşı'nda tanışmışlar ve ortak bir kültürel yapının oluşmasını sağlamışlardır. Savaşın soğuk yüzünün ortaya çıkması ve askerlerin hayatlarını kaybetmesi ortak acılar ve duygular etrafında bir kolektif bellek oluşturmuştur. Çanakkale Savaşı Anzak ülkeleri için ulusal kimliğin kazanılmasını sağlayan bir olaydır.

Savaşın ardından hayatını kaybeden arkadaşlarının adına kendi ülkelerinde törenler düzenleyen Anzaklar 25 Nisan sabaha karşı Çanakkale'ye ayak bastıkları ilk saatlerde Şafak Ayini düzenleyerek atalarının ruhlarını anarlar. Anzakların ilk anma törenleri 25 Nisan 1916 yılında yapılmıştır. Avustralya da törenler düzenlenmiş, Londra da yürüyüşler ve Mısır kampında Avustralya birlikleri tarafından spor günü düzenlenerek kutlamalar yapıldı. Londra da 2000'den fazla Avustralya ve Yeni Zelanda askısı sokaklarda yürüyüş yapmıştır. Avustralya'da da çeşitli şehirlerde yürüyüşler düzenlenmiş, konvoylar yapılmıştır. Londra da anma törenlerinde gazeteler "*Gelibolu Şövalyeleri"* başlıkları atmıştır. 1920'lerde Anzak Günü, savaş sırasında ölen 60 binden fazla Avustralyalı için ulusal anma günü olarak kutlandı. 1927'de ilk defa, her devlet Anzak Günü'nde resmi tatil

ilan etti. 1930'ların ortasına gelindiğinde, tüm ayinler, şafak nöbetleri, yürüyüşler, anma törenleri, yeniden birleşme gibi etkinlikler Anzak Günü kültürünün bir parçası haline geldi. Daha sonra, Anzak Günü, İkinci Dünya Savaşı'nda ölen Avustralyalıların hayatlarını anmak için de görev yaptı ve sonraki yıllarda, Avustralya'nın tüm askeri ve barışı koruma operasyonlarında hayatını kaybedenleri de kapsayacak şekilde günün anlamını genişletti. Anzak Günü ilk olarak 1942 yılında anma töreninde anıldı. Günümüzde Anzak Günü farklı çeşitlerde anılmaktadır. Her yıl 25 Nisan da gerçekleştirilen törenlerde şafak ayini, asıl iniş zamanı kutlanır daha sonra eski askerlerin şehrin birçok yerinde gerçekleştirdiği yürüyüşler ile devam eder. Savaşın hatıralarının anıldığı törenler ise ulusal ölçekte yapılan kutlamalar ve programlar eşliğinde yapılır. Düzenlenen ulusal törenlerde ise Avustralya Savaş Anıtında açılış konuşması, saygı duruşu, milli marşların okunması ve eski askerlerin, gazilerin anılarının anlatılması gibi etkinlikler düzenlenerek Çanakkale Savaşı anılır.

2.3.3.3. 11 Kasım Anma Günü

Anzak Ülkeleri'nde 25 Nisan Anzak Günü kutlamalarının dışında 11 Kasım 1918 de savaşın sona ermesi ve ateşkes ilan edilmesinin ardından törenler düzenlenmiştir. 11. ayın 11. gününün 11. saati savaş sonrası yıllarda özel bir önem kazanmıştır. Batı cephesinde düşmanlıkların durduğu an, savaşta ölenlerin anısına evrensel bir bağ kuruldu. Savaşta hayatını kaybeden ve mezarı belli olmayan 70 binden fazla askerin anısına anma törenleri düzenlendi.1919 da Londra da düzenlenen törenlerde iki dakikalık sessizlik ortamı yaratılmış ve saygı duruşunda bulunulmuştur.1920'li yıllarda düzenlenen törenler ise daha çok cenaze töreni havasında yapılmıştır. Savaşlarda hayatını kaybeden her ulustan askerin anılması ve hatıralarının yaşatılması sağlanmıştır.1970 ve sonrasında yapılan anma törenlerinde de ulusal çapta 11 Kasım tarihinde 11 dakikalık sessizlik ortamı yaratılmış ve savaş da ölen askerlerin ruhları anılmıştır.

Resim 22. Martin Place de Anma Günü Sydney, NSW. 1918/11/11.

Avustralya ve Yeni Zelanda da günümüzde 25 Nisanda Anzak Günü kutlamaları ve 11 Kasım da hayatını kaybeden askerler için ulusal çapta anma törenleri yapılmaktadır. Avustralya ve Yeni Zelanda'nın çeşitli şehirlerinde düzenlenen anma töreni etkinlikleri Çanakkale de mücadele eden atalarının ruhlarını anmak, savaşın izlerini canlı tutmak ve toplumsal birlik ve bütünlüğü sağlamak için yapılmaktadır. Kendi ülkelerinin dışında Anzak ülkeleri her yıl 25 Nisanda Çanakkale'yi ziyaret ederek savaş da yer alan askerlerin ilk çıkarma yaptıkları saatte ve yerde Şafak Ayini düzenlerler. Türkiye, Avustralya ve Yeni Zelanda arasında kurulan dostluk bağı ile Çanakkale de gerçekleştirilen anma törenlerine onlarca Anzaklar yoğun ilgi göstermektedir. Atalarının savaştığı ve canlarını verdiği toprakları ziyaret etmek Anzaklar için bir gelecek halinde devam etmektedir.

2.3.4. Kitaplar

Çanakkale Savaşı dünya tarihinde yer alan en kanlı savaşlardan birisidir.1915 yılında başlayan 1918 yılında sona eren savaşın bütün safhaları ile anlatıldığı yüzlerce yazılı eser Türkiye ve savaşa katılan diğer ülkelerin kütüphanelerinde yer almaktadır. Savaşa dair Türkiye'de yazılan eserlerin sayısı oldukça fazladır. Çanakkale Savaşı'nın vatan toprağında geçmesi Türk yazınsal eserlerinde Çanakkale'nin önemini artırmıştır.

Tarih, edebiyat, sosyoloji, mimari, sosyal bilimler ve daha birçok alanda araştırmalara konu olan savaş hakkında yazılan eserler ile savaşın bilinmeyenleri de ortaya çıkmıştır.

Kitaplar kategorize edildiğinde tarih, edebiyat, araştırma, günlük, anı, şiir kitaplarının yazıldığı görülmektedir. Tarih kitaplarına baktığımız da savaş kararının alınması ile birlikte başlayan ülkeler arası ittifakların, hedeflerin, projelerin, savaşın başlaması ve kronolojik olarak gelişen bütün olayların anlatıldığı eserler yazılmıştır. Nitel ve nicel veriler eşliğinde yazılan tarih kitaplarda Osmanlı Devleti'nin kayıtlarından, dönemin Genel Kurmay Başkanlığı'nın, askeri birlikler tarafından tutulan raporlardan ve savaş dönemine ait gazetelerden yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra savaşta yer alan erlerin mektupları, günlükleri de savaşın aydınlatılmasında etkili olmuştur. Savaşta sağ kalan askerlerinde savaş hakkındaki anıları da savaşın gerçekliğini ortaya çıkarmıştır.

1915-1918 yılları arasında meydana gelen ve bütün dünya ülkelerini ilgilendiren savaş hakkında tarihi kitapların yanında birçok romanda yazılmıştır. Türk askerinin kendi vatanı uğruna canını feda etmesi Türk edebiyatında önemli romanların yazılmasını sağlamıştır. Bu konuda gösterilebilecek eserler arasında Özakman'ın Diriliş-Çanakkale, Buket Uzuner'in Uzun Beyaz Bulut, Yavuz Bahadıroğlu'nun Bir Devrin Bittiği Yer Çanakkale ve daha birçok eser gösterilebilir. Mehmetçiğin düşman askeri karşısında gösterdiği kanlı mücadeleler bir olay örgüsü etrafında şekillenerek betimlemeler ile birlikte romanları oluşturmuştur. Yazılan eserlerin içeriklerine bakıldığında Çanakkale Savaşı'nın gidişatının anlatıldığı eserler yoğun olarak görülmektedir.18 Mart deniz savaşlarının başlaması ve kazanılması ile başlayan ve 25 Nisan kara savaşları ile devam eden savaşın her aşaması romanların ana temasını oluşturmuştur. Yazılan romanların hemen hepsinde resmi verilerden yararlanılmış ve savaşın önemi vurgulanmıştır. Romanlara konu ola bir diğer unsurda savaş da yer alan ve adını duyuran kişilerdir. Türk toplumunda Çanakkale Savaşı denildiğinde akla gelen ve savaşın seyrini değiştiren Mustafa Kemal, 216 kg top mermisini tek başına kaldıran Seyit Onbaşı, 57.Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey ve Osmanlı'nın savaşa katılmasına neden olan Enver Paşa ve daha birçok isim Çanakkale'yi anlatan eserlerde yer almıştır. Romanların yanı sıra Çanakkale Savaşı çocukların öğrenmesi amacıyla hikaye kitaplarına da konu olmuştur. Çocukların Türk milletinin zaferini ve mücadelelerini öğrenmeleri amacıyla ve tarihin eğlenceli olarak öğrenilmesi için hikaye kitapları yazılmıştır. "*Çanakkale Geçilmez", "Çanakkale Aslanları", "Çanakkale Zaferi"* adlı eserler çocuk hikayelerine örnektir.

Yazılan roman ve hikayeler gibi savaşın duygusal yönünün anlatıldığı şiir kitapları da yazılmıştır. Şiirler de Mehmetçiğin savaş vatan uğruna şehit olması, anaların, eşlerin , çocukların acılarının yanı sıra Türk askerinin kahramanlıkları şiirler de lirik ve epik türde yazılmıştır. Araştırma kitaplarına bakıldığında daha çok savaş da kurulan ilişkileri, askerlerin anılarının, günlüklerinin, savaş sonrası ilişkilerin anlatıldığı kitaplar mevcuttur. Bu konuda en önemli eserler arasın da Ahmet Mete Tunçoku'nun Anzakların Kaleminden Mehmetçik, Baha Vefa Karatay'ın Mehmetçik ve Anzaklar kitabı savaş sonrasını ülkeler arasında kurulan ilişkileri anlatmaktadır. Savaş da yer alan eski Anzak askerlerinin anılarından ve günlüklerinden yararlanılarak hazırlanan kitaplarda savaşın soğuk yüzünün dışında düşman olan askerlerin birbirleri hakkındaki hayranlık içeren düşünceleri de yer almaktadır.

AVUSTRALYA VE YENİ ZELANDA DA YAZILAN KİTAPLAR

Çanakkale Savaşı'nı anlatan kitaplar Türkiye de olduğu kadar Avustralya ve Yeni Zelanda da bulunmaktadır. Savaşa katılan ve 8 ay boyunca Mehmetçiğe karşı mücadele eden Anzakların tarihini ve anılarının anlatıldığı eserler yazılmıştır. Anzaklar için milli şuurun ve toplumsal kimliğin kazanılmasını sağlayan savaşa dair eserlerin en önemlisi Avustralya Savaş muhabiri Charles Woodword Bean Avustralya savaş tarihi yazan kişidir. Bean, , Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte ceplerde yer alarak savaşı takip emiştir.25 Nisan 1915 de Anzakların Gelibolu'dan yaptığı çıkarma ile karaya ayak basan Avustralyalı Bean, savaş da elde ettiği bilgileri bir kitap haline dönüştürerek resmi bir tarih ortaya çıkarmıştır. Askerlerin anılarının, günlüklerinin yer aldığı 23 binden fazla sayfa ve 280 adet günlükten oluşan kitap Avustralya'nın savaşı nasıl yaşadığını, savaşın blançosunu, kazanımlarını, askerlin duygu ve düşüncelerini, resmi raporları ve daha birçok bilgiyi taşımaktadır.

Avustralyalı tarihçi Jonathon King'n kaleme aldığı "*Gelibolu Günlükleri"* kitabı, Anzakların Gelibolu da yazıkları mektup ve günlüklerden alıntılar yaparak oluşturulmuş bir kitaptır. Savaşı yaşayan erlerin anılarının anlatıldı eser de Türk askerinin cesareti, kahramanlığı ve vatan severliğinden bahsedilmiştir.

Avustralyalı yazar Kevin Fewster de Birinci Dünya Savaşına yönelik yaptığı araştırmalar sonucu *Gelibolu Muhabiri: C.E.W Bean'in Cephe Notları* adlı kitabın

editörlüğü yapmıştır. Yirmi yılı aşkın süre savaşa dair araştırmalar yapan Fewster, Türkiye'den Avustralya'ya göç eden ve Çanakkale Savaşı hakkında araştırma yapan Vecihi Başarın ve Hatice Hürmüz Başarın ile birlikte 1983 yılında *Gelibolu 1915: Savaşla Başlayan Dostluk* kitabını yazmışlardır. Kitap da savaşın Anzaklar için öneminden, savaş sonrası Türkiye ve Avustralya arasında kurulan ilişkilerden, Avustralya da düzenlenen Anzak Günü kutlamaları ve Türklerin de kutlamalara katılması ve dostluk bağından bahsedilmektedir. Savaş sırasında tanışan Türk ve Anzak askerlerinin birbirleri ile kurdukları dostluk bağı ve neticesinde Anzakların Türklerden bahsederken "*Cesur ve inatçı bir düşman"* ifadelerini kullandıkları kitap da yer almaktadır. Kitap Türk ve Avustralyalı yazarlar tarafından kaleme alınarak Çanakkale'de düşman olan iki milletin şimdi dost olduğunun bir kanıtıdır.

Yeni Zelandalı tarihçi Chrıstopher Puhsley de 1984 de kaleme aldığı "*Çanakkale: Yeni Zelandalıların Öyküsü*" kitabı ile savaşa katılan Yeni Zelandalı askerlerin karaya ayak bastıkları ilk andan son ana kadar yaşadıklarını bir eser haline getirmiştir. "*Gelibolu'yu Hatırlama, Anzak Deneyimleri: Yeni Zelanda, Avustralya"* ve *İmparatorlu Birinci Dünya Savaşı'nda*", "*İmparatorluk için Mücadele: Yeni Zelanda ve 1914-1918 Büyük Savaş"ı* Puhsley tarafından Çanakkale Savaşı'nda yer alan Yeni Zelandalıları anlatmak için yazılan eserlerdir. Yeni Zelandalıların kaybedilmiş bir savaşı zafer haline dönüştürmeleri ve savaş da Türklere karşı gösterdikleri kanlı mücadeleler yazar tarafından resmi kaynaklardan yararlanılarak yazılmış ve Yeni Zelanda kütüphanelerinde yer almıştır.

Çanakkale hakkında Türkiye, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın dışında İngiltere İmparatorluğu tarafından da kitaplar yazılmıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açan ve Avustralya ve Yeni Zelanda'yı kendi safında savaşa sokan İngiltere savaştan çekilerek emellerinden vazgeçmiştir. Savaşın ardından Britanya tarihçileri ve yazarları tarafından birçok eser yazılmıştır. Britanyalı askeri tarihçi Peter Hart'ın yazdığı "*Gelibolu"* savaşın planlanmasından başlayıp, sonuçlanmasına kadar olan bilgileri içermektedir. Savaşın her anının yazıldığı eserde Avustralya ve Türk kaynaklarına başvurulmuş ve resmi bilgilerden yararlanılmıştır. Askerlerin notlarının ve anılarının da yer aldığı kitap İngiltere'nin savaş da gösterdiği mücadele sonucu aldığı yenilgiyi anlatmaktadır. Peter Hart ve Nigel Stell'in yazdığı "*Gelibolu: Yenilginin Destanı"* kitabı da Anzakların Gelibolu'da ki mücadelelerin kaleme alındığı eserdir. Anzakların Türk askeri karşısında

gösterdiği onurlu ve destansı mücadelesinin anlatıldığı eser, Çanakkale Savaşı'nın Türk ve dünya tarihi açısından önemini ortaya koymaktadır.

Çanakkale Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte başlayan ve Türklerin kendi topraklarını savunmak amacıyla çarpıştığı, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın tarihi emellerine ulaşmak için mücadele ettiği bir savaştır. Savaş da Türk askerinin karşısında yer alan Anzak orduları ile hem savaş alanında hem de savaş sonrasında kurulan dostluk bağları savaşı daha önemli bir hale getirmiştir. Düşman ülke askerlerinin dost olması ve günümüzde de bu ilişkilerin sürdürülmesi dünya savaş tarihi açısından bir önem teşkil etmektedir. Savaşın aydınlatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması adına birçok eser yazıldığı görülmektedir. Özellikle Türk, Avustralya ve Yeni Zelanda kaynaklarında savaşa ilişkin birçok kitap mevcuttur. Türk eserlerine baktığımızda savaşın kazanılması nedeniyle daha çok kahramanlık duygusunun ağır bastığı, vatan mücadelesinin yer aldığı eserler bulunurken Avustralya ve Yeni Zelanda da daha çok tarihi yapının oluşmasını sağlayan ve pekiştiren kitaplar vardır. Anzak askerlerinin anılarının ve günlüklerinin yer aldığı kitaplar da savaşın soğuk yüzünün ortaya çıkarılmasına karşın Türklere duyulan saygı ve hayranlıkta da bahsedilmektedir. Türk eserlerinde ise daha çok olarak kendi başarıları ve düşmanın uğradığı yenilgi ön planda tutulmuştur. Mehmetçiğin olumsuz şartlar, yetersiz mühimmat ve teknolojiye rağmen düşmana yaşattığı yenilgiler hem tarih hem de edebi kitaplarda yer almaktadır. Sonuç olarak Çanakkale Savaşı hem Türk hem de Anzaklar tarafından yaşanmış ve sonrasında üzerinde birçok çalışmaya konu olmuş bir savaştır. Savaşa dair Avustralya, Yeni Zelanda ve Türkiye de yazılan her türlü eser savaşın önemini vurgularken, gerçeklerin, yaşananların ve anıların kuşaklar arası aktarımını sağlayarak kolektif belleği beslemektedir.

2.3.5. Mektuplar

Çanakkale Savaşı'nda yer alan erlerin savaş süresi boyunca tuttukları günlükler ve yazdıkları mektuplar savaşın resmi ve kanlı boyutunun dışında, kişisel duygu ve düşüncelerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türk ve Anzak askerlerinin ailelerine yazdıkları mektuplara bakıldığında savaşın ciddi boyutlarda olduğu ve her askerin ölümü kabullendiği görülmektedir. Yazılan mektupların hepsinde ortak olarak yaşanan acılar, korku, özlem öne çıkmaktadır.

TÜRK ASKERLERİN MEKTUPLARI

Türk askerlerinin mektuplarına bakıldığında anne-babasından, eşinden, çocuğundan ayrılarak savaşa katılan erler yazdıkları mektuplar da anne-babalarına layık olabilmek için verdikleri kahramanca mücadelelerden, eşlerini ve çocuklarına olan hasretlerinden bahsetmişlerdir. Allah inancının da öne çıktığı mektuplarda askerlerin ailelerine şehitlik mertebesinin yakın olduğunu bildirdikleri görülmektedir.

"*Bu günlerde her zamankinden daha önemli muharebelere gireceğiz. Bilirsin, her muharebeye giren ölmez. Fakat eğer ben ölürsem sakın gam yeme...Beni ve seni yaratan Allah nasıl dünyada birbirimize nasip etti ise, benden şehitlik rütbesini esirgemediği taktirde elbette ruhlarımızı da birbirine kavuşturur. Vatan yolunda şehit olursam bana ne mutlu. Ancak, sana bir vasiyetim var: Birincisi benim için katiyen ağlama... İkincisi, eşyamın listesi ilişikte. Bunları sat , ele geçecek paradan "mihr-i muaccel " ve "mihr-i müeccel " ini al , üst tarafı ile bana bir mevlüt okut. Eğer bunlar sana borcumu ödemezse hakkını helal et ve ilk gece aramızda geçen sözü unutma... Bu vasiyetimi aldığınız zaman yüksek sesle ağlamanıza razı değilim."*

Üsteğmen Zahid

Mektuplar da savaşın her geçen gün artan çatışmalarından bahseden askerlerin yaralanma, vurulma, tedavi süreci ya da herhangi bir ölüm durumunun ailelere bildirildiği görülmüştür. Askerin ailelerine yazdıkları mektupların dışında cepheden komuta bölgesine, hastaneden karargaha ve komutanlara yazılan bütün mektuplara bakıldığında askerlerin vatan uğruna kanının son damlasına kadar savaştığı anlaşılmaktadır. Yaralanan askerlerin tedavi edilip tekrar cepheye dönmek istemeleri, cephedeki, askerlerinin ailelerine yazdıkları mektuplarda helallik istemeleri Türk askerinin kahramanlığını ortaya koymaktadır.

"*Baba, Hasan şehit oldu. Üç gün önceki muharebede yiğitçe çarpıştıktan sonra şehit oldu. Düşerken yanında idim. Hakkınızı helal etmenizi rica etti. Bir kurşunla şakağından, iki kurşunla göğsünden yaralanmış, gülle de sağ elini götürmüştü. Kendi elimle gömdüm kardeşimi. Toprağa girerken çehresi gülümsüyordu. Onu, senin hediyen olan yatağanla (hançer) beraber defnettim. Kınını da taş yerine başucuna diktim. Ah babacığım, düşmana ne şiddetle saldırdık, bir görseydin. Düşman karabulut gibi*

geliyordu. Biz iki bölükten ibarettik. Yıldırım gibi bir hücum gösterdik. En önde, çarıkları çözülmüş, fesi düşmüş, baş açık ve yalınayak Hasan koşuyordu. Kuş gibi, rüzgar gibi, alev gibi koşuyordu. Elinizden öperim, duanıza muhtacım. Beni soranlara selam ediyorum..

Oğlunuz Onbaşı Hüseyin

ANZAK ASKERLERİNİN MEKTUPLARI

Anzak askerlerinin yazdığı mektuplara bakıldığında savaş meydanında yaşadıklarını kaleme aldıkları görülmektedir. Savaşın elverişsiz koşullarının, verilen kayıpların, yaralanan arkadaşlarının acılarını paylaşan Anzakların savaş da neden olduklarını sorguladıkları da mektuplarda görülmektedir. 10 Ağustos 1916 da Anzak askeri tarafından yazılan bu mektup savaşın ciddiyetini ve savaşın gereksizliğini ve savaştıkları toprakların Türklere ait olduğunu kabullendikleri görülmektedir.

Sevgili ve bir zamanlar mutlu ailem. Gelibolu cehenneminden hepinize merhaba! Bu mektubu size yazmak niyetinde değildim. Aslında ben artık kimseyle konuşmak kimsenin, kimsenin yüzünü görmek istediğimden de emin değilim. Hem siz benim buraya cehennem dediğime bakamayın burası hakikaten güzel bir yer. Artık saatlerce hiçbir şey hissetmiyor ve duymuyorum. Bu arada sadece bakıyor, saklanıyor, ateş ediyor, süngü takıyor, düşman öldürüyor, bit ayıklıyor, yemek diye verdikleri kuru bisküvi, kraker, kuru et parçalarını kemiriyor, zaman olursa yatıyor, çok ender olarak da uyuyorum. Ben artık sadece bir Anzak askeriyim. Ne sevdiğim şarkılar, yemekler, kokular ne de sevdiğim insanlar... Ben artık bir sayıyım. Yaşayan bir sayı. Ölürsem o zaman da bir sayı olacağım. "Vatan uğruna kahramanca" ölmüş bir sayı. Kahramanca ve vatan uğruna! Kahramanlık mı? Hadi ya. Kahramanlık zorla olmaz. Vatana gelince... Burası Türklerin vatanı ve bu savaş bizim savaşımız değil. Bizler İngilizlerin de söyledikleri gibi sadece "hevesli oğlan çocuklarıyız. Asıl kahraman olan Türkler. "Johnny Türk" dediğimiz Türkler vatanlarını savunmak için bize karşı çok ağır şartlar altında direniyorlar ve kahramanca ölen asıl onlar…

Alistair John TAYLOR

Savaştan sonra hayatta kalan Anzak askerlerinin mektuplarında Türkler hakkında ki düşünceleri ön plana çıkmıştır. Savaşın hazırlık aşamasında Türklere karşı kin ve nefret duyan Anzakların, savaş da tanıdıkları Türklere karşı sempati duydukları ve Türklerden mert ve cesur düşman olarak bahsettikleri görülmektedir.

"*Coni Türk, hepimiz için mükemmel bir asker olduğu kadar, mert ve soylu bir insan olarak da sevilen bir düşmandı. Hiçbir ordunun anayurdunu Türk askerinden daha iyi savunamayacağını kabul etmiştik*"

David Romsey Yeni Zelandalı Anzak Askeri (Karatay, 1987; 84)

"Zamanla anladığım şudur ki, Gelibolu'da biz yurdunu azimle savunan cesur bir millete karşı savaşmıştık"

Henry Alfred Clapson Avustralyalı Anzak
(Karatay, 1987; 93)

"Gelibolu'da gördüklerime de dayanarak söyleyebilirim ki, Türk askerleri ve Anzaklar dünyanın en üstün savaşçılarıdır"

Charles Fredric Williams, Yeni Zelanda
(Karatay, 1987; 103)

Örneklerde de görüldüğü gibi Anzak askerleri Türlerin kahramanlıklarından ve mertliklerinden bahsetmiş ve Türklerin düşman değil dost olduklarını kaleme almışlardır. Kendi vatan toprağını savunan Türklerin haklı olduğunu ve savaşın gereksiz olduğunu, İngiltere tarafından kandırıldıklarını ifade etmişlerdir. Mektupların ortak yanı her askerin aynı acıyı paylaşması, savaşın kaçınılmazlığıdır. Askerlerin ailelerine duydukları özlemin ön planda tutulduğu mektuplarda Anzak askerlerini pişmanlığı da görülmektedir. Sonuç olarak Türk ve Anzak askerleri aynı toprak parçası üzerinde savaşmış ve canını feda etmiş askerlerdir. Yazılan her mektup tarihin aydınlatılması ve savaşın Türk ve Anzak toplumu için önemini ortaya koymaktadır.

2.3.6. Filmler

Tarih geçmişte yaşanmış olayların, olguların, kişilerin veya mekanların araştırılarak gün yüzüne çıkarılması sağlayan bir alandır. Tarihin geçmişi aydınlatmak ve toplumun her kesimine hitap edebilmek için sinemaya ihtiyacı vardır. Sinema tarihin yeniden inşa

sürecine katkı sağlayan en önemli araçtır. Sinema ve tarihin arasındaki ilişki ile birlikte tarihi filmler ortaya çıkmış tarihin sürekliliği sağlanmıştır. (Mersin, 2010; 7)

Sinema ve tarih arasında kurulan ortak dil ile birlikte yapılan filmler toplumların tarih öğrenmesini kolaylaştırmıştır. Manipülasyon ve propaganda aracı olarak kullanılan sinema tarih ile kurulan bağ ile birlikte bir öğretici konumuna gelmiştir. Tarihi filmler toplumlara ya da gruplara kendi geçmişlerini öğretirken ortak bir kültürel yapının da oluşmasını sağlamıştır. Tarihin içinde yer alan olaylar, hikayeler, kişiler, savaşlar, soykırımlar sinema için zengin bir kaynak oluştururken tarihinde bir belge niteliği kazanmasını sağlamaktadır. Tarih ve sinemanın ilişkisi ile ortaya çıkan tarihi filmler belli bir tarihte yaşanmış olan olayları, kişiler ortaya çıkarır ve o dönemin günümüz koşullarında tekrar inşa edilmesini sağlar. Tarihi filmler geçmiş ile gelecek arasında kurulan bağ ile kolektif belleğin oluşmasını sürekliliği sağlamaktadır.

Çanakkale Savaşı Türk ve dünya sinemasına konu olmuş ve savaşı anlatan birçok film çekilmiştir.

TÜRK SİNEMASINDA ÇANAKKALE FİLMLERİ

Türk sinemasında Çanakkale Savaşının ele alındığı dokuz adet tarihi film bulunmaktadır.1915 yılında deniz ve kara savaşlarından oluşan Çanakkale Savaş filmlerinin ilk örneği 1964 yılında çekilen Çanakkale Aslanlarıdır. Ardından Çanakkale Destanı 1915 (2005), Çanakkale 1915 (2012), Çanakkale Çocukları (2012), Çanakkale Yolun Sonu (2013), Sarı Siyah (2013), Son Umut (2014), Son Mektup (2015) filmleri Çanakkale Savaşı'nı konu alan Türk filmlerdir.

2.3.6.1. Çanakkale Aslanları (1964)

Çanakkale Aslanları filmi 1964 yılında savaşın geçtiği Çanakkale topraklarında çekilmiştir. Çanakkale Savaşını konu alan ilk filmdir. Film Fahri Celal Göktulga'nın Keloğlan Çanakkale de (1939) kitabından sinemaya uyarlanmıştır. Yönetmenliğini Turgut Demirağ ve Nusret Eraslan'ın yaptığı Çanakkale Aslanları And Film ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ortak yapımıdır.1915 Çanakkale Savaşı'nın deniz ve kara savaşlarının beyaz perdeye aktarıldığı filmde olaylar tarihsel kronolojiye uygun olarak kurgulanmıştır. Film uyarlandığı eserin ana kahramanı olan Keloğlan lakaplı Mehmet,

Pehlivan, İzmirli ve Adanalı karakterleri üzerinden savaşın süreçlerini anlatmaktadır. Savaş koşullarının zorluğu, Türk askerinin düşman askeri karşısındaki mücadelesi, aileye özellikle eşlere ve çocuklara duyulan özlem filme yansıtılarak Mehmetçiğin vatan uğruna her şeyden vazgeçebileceği gösterilmiştir.

Çanakkale Aslanları filminde Çanakkale Savaşı'nın tarihini değiştiren Mustafa Kemal'in Anafartalar Grup Komutanlığına atanarak savaş da gösterdiği stratejik başarı ve tarihe geçen sözü "*Ben size taarruzu değil ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar gelebilir*" sözü ile savaşın seyrinin değiştirilmesi, düşmanın yenilgiye uğratılması için gösterilen çaba vurgulanmıştır.

Filmin ana karakteri olan Keloğlan lakaplı Mehmet'in savaş sırasında düşman karşısında gösterdiği mücadele sırasında askere su taşımak için düşman askerine esir düşmesi ve düşman askerleri ile olan ilişkide kurgulanmıştır. Askere su taşıdığı sırada eşeği ile birlikte düşman siperine düşen Mehmet yaralı olduğu için düşman hastanesinde tedavi edilmiştir. Bu sırada İngiliz hemşire ile yakın ilişki kuran Mehmet, İngiliz çadır hastanesine düşen bomda sonucu tekrar yaralanmış, kendisi gibi yaralanan İngiliz hemşireyi de kurtarmıştır. Gösterdiği kahramanlık sonucu Anzaklar tarafından hediyelerle kendi birliğine uğurlanışı anlatılmıştır.

Anzak komutanın "*Bir düşmanın dost elini kabul et. En samimi temennim Türkler gibi mert bir millet ile düşman değil dost olmaktır. Yolun açık olsun asker*" sözü Türk milletinin vatanı uğruna mertçe savaştığını gösterilmiştir.

Filmde tarihsel kişiler üzerinden de betimlemeler yapılmış, Çanakkale Savaşı'nın kahramanlarından Seyit Onbaşı'nın 216 kg'lık top mermisini kaldırdığı olay filme Pehlivan karakteri tarafından canlandırılmış ve top mermisi ile düşman gemisi bombalanmıştır. Film de ayrıca Türk kadınının savaş da Mehmetçik'in yanında gösterdiği başarılar da ele alınmıştır. Savaş sırasında basılan bir köyde elinde silahı ile düşmana silah sıkan ve cephede yaralıları tedavi etmek için görev yapan Türk kadını "*Harp de kadın-erkek ayrımı olmaz*" sözü ile temsil edilmiştir.

Mehmetçiğin yetersiz koşullarda, aç, susuz ve düşmanın üstün kuvvetlerine karşın cephanesiz olarak insan gücünün son sınırına kadar kullanıldığı koşullarda ağır kayıplar vererek deniz ve kara savaşlarını kazanmasının anlatıldığı film düşmanın 8 aylık

mücadele sonucu geri çekilişi ile sonlanmıştır. Denizde ve karada bütün imkanlarına rağmen Türk askerini yenemeyen düşman kuvvetlerinin "İnsanlık 550 bin evladını Çanakkale de kaybetti.300 bini bizden, 250 bini Türklerden hepsine yazık oldu. Anlaşıldı ki Çanakkale Geçilemez sözü ile hiçbir düşmanın Çanakkale'yi geçemeyeceği gösterilmiştir.

Filmde Mehmetçiğin savaşı kazanmak için gösterdiği mücadele betimlenmiştir. Filmde kimi zaman komedi ögesinden yararlanılarak kimi zamanda dramatik ögeler ön plana çıkarılmıştır. Askerlerin ailelerine duyulan özleminin de yansıtıldığı filmde aile özleminin yanı sıra Keloğlan lakaplı Mehmet ve İngiliz hemşire arasında duygusal ilişki savaş koşulları dikkate alınarak saf, masum ve imkansızlıkları vurgulanarak verilmiştir. Toplumsal açıdan bakıldığında Çanakkale Aslanları filmi, savaşın Türk milleti için önemini büyük bir özenle ortaya koymuş, milli şuurun ve kolektif belleğin oluşmasını sağlayacak bir bütünlük içinde yapılmıştır.

2.3.6.2. Çanakkale 1915 (2012)

Yönetmenliğini Yeşim Sezgin'in, senaristliğini Turgut Özakman'ın kendi eseri olan Diriliş Çanakkale eserinden esinlenilerek 2012 de çekilen Çanakkale 1915 filmi, 1915 yılında Çanakkale Savaşında yaşanan olayları anlatmaktadır. 1915'de seferberlik ilan edilmesi ve Anadolu da eli silah tutan herkesin cepheye çağrılması ile yaşanan savaşın konu alındığı filmde Boyabatlı Hasan, Çoban Veli ve muallim Mehmet Ali'nin savaşa katılarak yaşadıkları anlatılmaktadır. Filmde savaş da gösterdiği başarılar ile tarihe geçmiş karakterlerde ele alınmıştır. Özellikle savaşın seyrini değiştiren ve kazanılmasını sağlayan Mustafa Kemal Atatürk'ün düşman karşısında gösterdiği başarılar, tarihe geçen sözü "Ben size taarruz emretmiyorum ölmeyi emrediyorum" sözü ön plana çıkarılmış, Anafartalar Komutanı olarak göğsünden yaralanması ve sonrasında düşmanı bozguna uğratan stratejik başarıları tarihi gerçeklik içerisinde ele alınmıştır. Çanakkale Savaşı'nın en çok bilinen olaylarından olan Seyit Onbaşı'nın 216 kg'lık top mermisini tek başına kaldırması, Nusret Mayın Gemisi'nin düşmana yakalanmadan döktüğü mayınların ile 18 Mart da Çanakkale deniz savaşlarının kazanılması filme sahne olmuştur.

Filmde Bigalı Mehmet Çavuş'un karadan çıkartma yapmaya hazırlanan düşman askerlerini, kendi birliği ile "*Üzerinde oturduğumuz bu toprak ata yadigarıdır, vatandır.*

Vatan anamızın ırzıdır, gelecek olanlar da ırz düşmanıdır" ifadelerinden ile savunması savaşın Türk milleti için önemini ortaya koymaktadır.Türk askerinin canı pahasına vatanını savunması bu sözlerle ön plana çıkarılmıştır.

Filmin sahneleri tarihsel bütünlüğe uygun olarak bir bütünlük içinde hikayeleştirilmiştir. Deniz savaşlarının kazanılmasının ardından kara savaşlarının başladığı 25 Nisan 1915 ve sonrasındaki olaylar Boyabatlı, çoban Veli ve Mehmet Ali karakterlerinin yaşadıkları üzerinden anlatılmıştır. Düşmana karşı verilen mücadelenin yanı sıra düşman ile kurulan ilişkilerinde ön plana çıkarılmıştır. Yaralı bir Anzak askerinin Türk askeri tarafından düşman siperine taşınması, Türk askerinin mertliği ve kahramanlığını göstermektedir. Türk ve Anzak askerilerinin savaş meydanında birbirlerine karşı duydukları sempati ve arkadaşlık ilişkisinin savaş ortamında mümkün olmadığı cephede herkesin düşman olduğunu Boyabatlı karakterinin "*Biz şimdi düşmanla birbirimizi gördük, gülümsedik, selamlaştılar, konuşanlar bile oldu. Onlarla tanış olduk. Birbirimize nasıl kurşun sıkacağız"* ifadelerini kullanmasının ardından düşman askeri tarafından şehit edilişi savaş meydanında kurulan dostluğun sadece ateşkes sırasında olduğunu ortaya koymuştur.

Filmde Türk askerinin dini bütünlüğü, askerlerin şehitlik mertebesine ulaşmak adına temiz kıyafetler giymesi ve şehitlerin ölmedikleri tekrar dirildikleri ayetlerden yararlanılarak vurgulanmıştır. Türk kadınının savaş da ki yerine de değinilmiş ve kendi evladını da savaş da kaybeden bir annenin Türk askerine ayakları üşümesin diye çorap örmesi ve Anadolu'nun birçok yerinden gönderilen erzaklar ile birlikte askerin ihtiyaçlarının giderilmesi Türk kadının her koşulda vatanı ve vatan evlatları için mücadele edeceğinin göstergesi olarak filmde yer almıştır.

Film dönemin koşullarının yansıtılması açısından tarihe uygun olarak tarihsel olaylar ve kişilerden yararlanılarak başarılı bir şekilde kurgulanmıştır. Filmde Türk askerinin düşman karşısındaki mücadelesi seyircinin milli duygularını harekete geçirecek şekilde savaş alanında, siperde ve düşmanla kurduğu ilişkiler açısından mertlik ve kahramanlıkları ön plana çıkararak hikayeleştirilmiştir.

2.3.6.3. Çanakkale Çocukları (2012)

2012 yılında yönetmenliğini Sinan Çetin'in yaptığı Çanakkale Çocukları filmi savaşı farklı bir açıdan ele almıştır. Türk bir baba ve İngiliz bir annenin iki erkek çocuğunun savaşa katılmaları ve farklı saflarda yer almasını işleyen filmde aile bağı, kardeşlik, vatan sevgisi ve farklı cephelerde yer alarak birbirine düşman olan iki kardeşin öyküsü anlatılmıştır. Film de aile içinde başlayan Türk-İngiliz karşılaştırması cepheye taşınmış ve iki kardeş olan Osman ve James'in düşman cephelerde yer alarak savaşmaları ele alınmıştır. James İngiltere de eğitim görmeye gittiğinde Anzak ordusuna katılarak Çanakkale'ye gelir. Kardeşi Osman da Türk ordusuna katılarak Çanakkale de düşmana karşı mücadele eder. İki kardeşin birbirlerinden ve ailelerinden habersiz olarak girdikleri savaş ve ailelerinin onları bulmak için gösterdikleri mücadele Türk ve İngiliz bakış açısı altında kurgulanmış.

Filmde düşman cephelerde yer alan iki kardeşin öyküsünün yanı sıra savaşın ateşkes bölümlerinde dost olan Türk ve Anzak askerlerinin kurduğu ilişkiler de filmde anlatılmıştır. Ateşkes sırasında birbirlerine su ve sigara uzatan düşman askerlerinin savaştan sonra birbirleri ile ziyaret etmek için sözleşmeleri, bunun yanı sıra şehit olan askerlerin defin edilmesi sırasında farklı dinsel inançlara rağmen aynı duygular etrafında birleşilerek askerlerin gömülmesi dostluk bağı çerçevesinde kurgulanmıştır. Film tezatlıklar üzerinden duyguların ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Kardeşlerin düşman cephelerde yer almasına rağmen gerçekten düşman olan askerlerin kurdukları dostluk bağının vurgulanması savaş ortamının gerçeklerini ortaya çıkarmaktadır. Türk askerinin mertliğine ve kahramanlığına değinilen filmde yaralı Anzak askerini kurtararak siperine teslim eden Türk askeri motifi kahramanlık vurgusu yapılarak gösterilmiştir

Çanakkale Çocukları filmi konusu bakımından aile içi çatışmalar üzerinden savaş da yaşanan çatışmaların ve iki kardeşin kendi hırsları ve inandıkları değerler uğruna iki düşman olarak birbirlerini öldürmeleri ile sonlanmıştır. Savaşın gerçeklerinin aile kavramı üzerinden ele alındığı filmde "*Toprak kıpkırmızıydı. O kadar ölüyü bir daha tarih yazar mı bilmem. Onlar artık toprağa .. Ne gavurdur ne Türk Onlar Çanakkale'nin Çocukları*" sözleri ile savaşta yer alan herkesin Çanakkale'nin bir parçası olduğu vurgulanmıştır.

2.3.6.4. Çanakkale Yolun Sonu (2013)

15 Mart 2013 yılında Serdar Akar, Kemal Uzun ve Ahmet Karaman tarafından çekilen Çanakkale Yolun Sonu filmi Çanakkale Savaşını iki kardeş üzerinden hikayeleştirmiştir. Film Anadolu da yaşayan Muhsin ve Ahmet kardeşlerin savaş için seferberlik ilan edilmesi ile askere çağrılmaları ve sonrasında yaşananları konu edinmiştir. Köylerinden, analarından eşlerinden ve evlatlarından ayrılarak cepheye savaşmaya giden Muhsin ve Ahmet'in cephede yaşadıklarının anlatıldığı film Türk askerisinin vatanı uğruna gösterdiği mücadele, vatan sevgisi ve aileye duyulan özlem ön plana çıkarılmıştır.

Film Ahmet'in savaşmak için cepheye kaydını yaptırması ve bu olayı ailesi ile paylaşması ile başlar. Muhsin de daha önce Balkan Harbi'nde savaşmış bir Türk askeri olarak kardeşini yalnız bırakmaz ve gönüllü olarak savaşa katılır. Ahmet hamile eşini ve anasını bırakıp cepheye giderken, Muhsin oğlunu ve anasını bırakarak vatan için cepheye gitmek için yola çıkmıştır. Muhsin filmde keskin nişancı olarak düşmanla mücadele ederken Ahmet ise cephe gerisinde yer alır. Muhsin'in hem kardeşini korumak hem de vatanını kurtarmak için gösterdiği mücadelenin anlatıldığı film bir bütünlük içinde kurgulanmıştır. Film de savaşın bütün koşulları, cephedeki hayatın zorlukları, koşulların yetersizlikleri ve askerlerin yaşadığı bütün zorluklar yansıtılmıştır. Cephane açısından yetersiz koşullarda savaşan Türk askerinin düşman karşısında topu, tüfeği ve süngüsü ile gösterdiği başarılar savaşın gerçeklikleri doğrultusunda betimlenmiştir. Düşmanın mermi sıktığı yerlerde Türk askerinin süngüsü ile düşmana geçit vermediği gösterilmiştir.

Muhsin kardeşi Ahmet ile cepheye geldikten sonra komutanı tarafından keskin nişancı olarak en kör noktalardan düşmanı öldürmek için görevlendirilir. Balkan Harbinde de cephede olan ve deneyimlerini Çanakkale Savaş'ın da gösteren Muhsin'in düşman karşısında cesurca mücadelesinin hem komutanları hem de arkadaşları tarafından takdir edilmiştir. Onbaşı rütbesine yükseltilen ve keskin nişancı olarak görev yapan Muhsin'in namı düşman askerine kadar ulaşmış Muhsin askerin korkulu rüyası olmuştur.

Topun, tüfeğin nereden geleceği belli, kendimizi savunabiliyoruz. Ama bu keskin nişancı ödümü koparıyor, neredeyse altıma işeyeceğim. Tepenin ardından ateş etse siperin içindekini öldürüyor diyorlar Tuvalette bile güvende değilsin.

Onbaşı Muhsin'in düşman askerini bir bir öldürmesi üzerine düşman ordusu tarafından karşısına başarılı bir keskin nişancı olan Onbaşı Eagle getirilerek Muhsin'in durdurulması planlanmıştır. İki keskin nişancının mücadelesi savaş koşulları etrafında hikayeleştirilmiştir.

Kardeş Ahmet ise ilk kez savaşa katılarak cephede yer almaktadır. Hamile eşinden ve anasından ayrılarak savaşa katılan Ahmet savaşın zorlukları ile karşılaşacaktır. Köyünden cepheye giderken ki süreçte başlayan yakınmaları savaşa hazır olmadığını gözler önüne sermektedir. Ahmet cepheye vardığında savaşın soğuk yüzü karşılaşmış ve korku ve tedirginlik ile düşmanın karşısına çıkmıştır. Düşmanın karşısında mücadele edemeyen Ahmet, abisi Muhsin'in ricası üzerine cephe gerisinde ikmal eri olarak görevlendirilmiştir. Cephedeyken baba olduğunu öğrenip sevinirken bir süre sonra eşini kaybedecektir. Hem savaşın zorluğu hem de eşinin kaybetmesi Ahmet'in savaş dışında verdiği bir sınav olacaktır.

Filmde cephede canı pahasına savaşarak yaralanana, kolu bacağı kopan, gözü kör olan askerlerin yardımına koşan hemşirelerinde vatan sevgisi ile askere yardım etmesi anlatılmıştır. Türk kadının savaşlardaki başarılarının da anlatıldığı filme hemşirelerin Türk askeri kadar cesur olduğu ve vatan uğruna cephede yer aldıkları vurgulanmıştır. Düşman askerinin tam donanımlı hastanelerde tedavi edilmesine karşın Mehmetçiğin yetersiz koşullarda tedavi edilmeye çalışılması karşılaştırılmalı olarak hikayeleştirilmiştir. Cephede kolundan yaralanan Muhsin'in Behice hemşire tarafından tedavi edilmesi ve aralarında oluşan duygusal bağ da filme ele alınmıştır. Muhsin yaralandıktan sonra gazi olmuş ve artık savaşamayacağı için evine gönderilmek istemiştir. Ahmet' yalnız bırakmak istemeyen Muhsin vatan toprağını düşmana vermemek için kardeşi ile birlikte şehit olmuştur Film Çanakkale Savaşı'nın yaşandığı topraklarda tarihsel çerçeveye bağlı kalınarak çekilmiştir. Türk askerinin kahramanlığı ve mertliği filmde karakterler üzerinden yansıtılmıştır.

2.3.6.5. Son Umut (2014)

2014 yılında Russel Crowe tarafından çekilen ve Türk, Avustralya ve ABD ortak yapımı olan Son Umut filmi Çanakkale Savaşı'nda üç oğlunu kaybeden ve onları bulmak için Gelibolu'ya gelen Avustralyalı bir babanın hikayesini anlatmaktadır. Avustralya da

çiftçilik yapan ve üç oğlunu İngiltere Kraliyet Ordusu bünyesinde oluşturulan Anzak ordusunda Çanakkale'ye gönderen Avustralyalı Connor savaşın ardından oğullarının günlüğünün eline geçmesi ile onları öldüğüne inanır. Karısı ise bir türlü onların öldüğüne inanmaz ve kocasını suçlar. Connor karısı ile yaşadığı sorunların ardından karısının intihar etmesi sonucu çocuklarını bulmak için Avustralya'dan Türkiye'ye gelir. İstanbul'la ayak bastıktan sonra kalacağı pansiyonda ki Ayhşe ve oğlu Orhan ile kurduğu ilk ilişkilerin ardından Gelibolu'ya gider ve elindeki harita ile ölen iki oğlunun kemiklerini bulur. Oğlunun birinin izine rastlanılmaması yaşadığı umudunu doğurur ve Connor Türk subaylarının yardımı ile oğlunu aramaya başlar.

Filmde savaştan sonraki dönemde Türk ve İngiliz askerlerinin Çanakkale Savaşında hayatını kaybedenlerin ya da izine rastlanılamayanların bulunması için ortak yürütülen çalışmalar ele alınmıştır. Tarihsel olaylardan etkilenilerek yapılan film de ana karakterler Avustralyalı Connar, Türk subayı Hasan ve Cemal, Ayshe ve oğlu Orhan üzerinden hikaye kurgulanmış ve Türk ve Avustralyalılar arasındaki savaş da yaşanan düşmanlığın sonrasında dostluğa dönüşmesinin tekrarı yaşanmıştır. Connor önceleri Türk subaylarına karşı düşmanlık beslerken sonra onların yardımları ile oğlunu bulmuştur. Çanakkale de iki oğlunun kemiklerini bulan Connor onları Avustralya'ya götürmek istemesi ve Avustralyalı subay tarafından buna izin verilmemiş ve Çanakkale'nin savaşan her askerin vatanı olduğu "*Burası onların evi. Artık düşman toprağında değil dost toprağındalar…"*sözleri ile vurgulanmıştır.

Film de yer alan Ayshe karakteri eşini savaş da kaybetmiş, oğlu ve babası ile bir otel işletmekte aynı zamanda eşinin abisi tarafından evlendirilmek istenen ama eşini hala seven bir annedir. Connor ile tanıştıktan sonra hayatı değişmiş ve eşinden sonra ilk kez aşık olmuştur. Savaşı anlatan filmlere göre savaş sonrası dönemin koşullarını yansıtmakta ve Türk topraklarında devam eden başka bir mücadeleyi ele almaktadır. İzmir'in Yunan işgalinde olduğu sırada Connor'ın Türk topraklarında olması aslında Avustralyalıların zamanında kendilerine ait olmayan toprakları İngiltere'nin zoruyla ele geçirmeye çalıştıklarını ifade etmiş ve Connor, üç oğlunu savaşa yollamanın pişmanlığını yaşamıştır. Film hem savaş sırasında hem de savaştan sonraki süreç de oluşan Türk-Anzak dostluğunun temsil edildiği ve Avustralya ile ortak yapılan ilk filmdir.

2.3.6.6. Son Mektup Çanakkale (2015)

Yönetmenliğini Özden Eren'in yaptığı 2015 yapımı Son Mektup (Çanakkale), 1915 Çanakkale Savaşlarına gönüllü olarak katılan tayyareci Yüzbaşı Salih Ekrem'in ve arkadaşlarının düşmana karşı verdikleri mücadelenin anlatıldığı bir hikayedir. Film tayyareci Salih Ekrem ve cephede görev yapan Nihal hemşire üzerinden kurgulanmıştır. Salih Ekrem Osmanlı'nın az sayıdaki Hava Yüzbaşılarından birisi olarak savaş da yer alır. Denizde ve karada büyük bombardımanlar ile devam eden savaşın havadan da yapılan saldırılar ile daha ağır bir boyut kazandığı filmde Salih Ekrem yetersiz hava gücüne rağmen tayyareci ile düşmana karşı koymaya çalışır. Nihal hemşire ise İstanbul da görev yaparken harp çıkması ise Çanakkale'ye sevk edilir ve yaralı askerler ile ilgilenmeye başlar. Salih Ekrem'in cephede yaralanması üzerine tedavisini yapan Nihal hemşire ile arasında başlayan ilişkinin anlatıldığı filmde bir yandan savaşın zorluğu vatanın önemi vurgulanırken bir yandan da duygusal ilişkiler ön planda tutulmuştur. Salih Yüzbaşı savaş boyunca havadan düşmana karşı ağır kayıplar yaşatmış ve büyük bir mücadele göstermiştir. Nihal hemşire ise Çanakkale de görevinin bitmesi ile İstanbul'daki hastaneye dönmüş ama aklı Çanakkale de kalmıştır. Birbirleri ile mektuplaşarak aşklarını yaşayan Salih ve Nihal'in mutluluğu Salih Yüzbaşı'nın Şam'a gitmesi ve şehit olması üzerine son bulur ve Nihal hemşire Salih'in kendisine verdiği mektubu yıllar sonra yüzbaşının kızına ulaştırır. Filme adını veren son mektubun yerine ulaşması ile Nihal hemşire yüreğinde Salih Yüzbaşının aşkı ile kavuşacakları günü bekler.

Film Çanakkale de düşmana karşı denizde ve havada verilen mücadeleleri ele almaktadır Düşmanın büyük donanmasına karşı Osmanlı'nın eski bir gemi olan Nusret ile verdiği mücadele ve havadan yapılan saldırılar sonucu yaşanan ağır kayıpların işlendiği film de Türk ordusunun tüm imkânsızlıklara rağmen düşmanı yenmesi ve savaşı kazanması tarihsel kişiler ve olaylardan yararlanılarak kurgulanmıştır. Nusret mayın gemisi ve Hakkı kaptanın tarihe konu olan mayın dökme işlemi filmde aslına uygun olarak işlenmiştir.

İNGİLİZ SİNEMASINDA ÇANAKKALE FİLMLERİ

Çanakkale Savaş'ı hakkında Türk sineması dışında savaşın baş aktörleri olan İngilizler, Avustralya ve Yeni Zelandalılar tarafından da filmler yapılmıştır. Bu konuda ki ilk film 1931 yılında İngiliz yönetmen Anthony Asquith tarafından yapılmış *olan The Battle of Gallipoli: Tell England (Gelibolu Muharebesi: İngiltere'ye Çağrı)* filmdir. Film savaşı İngilizlerin bakış açısı ile anlatmaktadır. İki yüzücü arkadaş üzerinden anlatılan filmde İngiliz ordusunun savaşa katılma fikrini ve bunun için gerçekleştiği askere alma kampanyaları ile toplayarak savaşa gönderilen askerlerin hikâyesini anlatır. Film de daha çok İngilizlerin savaş öncesi planları ve cephedeki faaliyetleri ele alınmıştır. Film Malta'da Çanakkale'ye benzeyen sahillerde çekilmiş ve Türk askerleri de aslına uygun olarak filme konu olmuştur. Yaşanan bombardıman sahneleri ve askerlerin cephedeki durumları savaşın gerçek koşullarına bağlı kalınarak işlenmiş ve Türk askerinin İngilizler karşısında gösterdiği vatan mücadelesi anlatılmıştır. Film Çanakkale Savaşlarını anlatan ilk film olma özelliği ile birlikte savaş da Anafartalar Komutanı olarak görev yapan ve Çanakkale Savaşı'nın kaderini değiştirerek Türk ordusunun savaşı kazanmasını sağlayan Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1932 yılında izlenmiştir. Ayrıca film 1932 yılında İngiliz Uluslararası İnceleme Kurulu tarafından en iyi yabancı film ödülünü almıştır.

AVUSTRALYA SİNEMASINDA ÇANAKKALE FİLMLERİ

1981 yılında Avustralyalı yönetmen Peter Weir tarafından çekilen *Gallipoli (Gelibolu*) savaşta yer alan Anzak birliklerinin maceralarını konu alan filmdir. İngiltere'nin çağrısı üzerine anavatana olan bağlılık nedeni ile savaşa katılan Avustralyalı askerlerin gözünden anlatılan filme yaşanan acılar ve kandırılmış askerlerin pişmanlıkları ve cephedeki mücadeleleri ele alınmıştır.

Film Avustralya da yaşanan ve koşucu olan Archy'nin koşu yarışları için hazırlandığı sırada İngiltere tarafından savaş çağrısı yapması ile savaşa katılmak için yaşadıklarını kurgulamıştır. Archy'nin yarış da mücadele ettiği Frank ile tanıştıktan sonra Avustralya ordusuna katılışı ve önce Mısır'a daha sonra Çanakkale'ye götürülerek yaşadıklarını ele alan filmde tarihsel gerçeklerden yararlanılmıştır. Mısır da eğitim gören Avustralyalı askerlerin savaşı bir eğlence, macera ve heves olarak gördükleri ele alınmıştır.

Mısırda gördükleri eğitimin ardından Çanakkale'ye giden Anzak birliklerinin karaya çıkışlarının ardından yaşanılan savaşın anlatıldığı filmde atlı birlikte yer alan Frank ve Archy'nin savaş boyunca yaşadıkları ele alınmıştır.

Film Anzak birliklerinin anavatana olan bağlılığının yanı sıra savaşa katılmanın pişmanlık olduğunu da vurgusunu yapmaktadır "Bu savaş bizim savaşımız değil ifadeleri" Anzakların duyduğu pişmanlığı göstermektedir. Film Anzak birliklerinin Türk orduları tarafından bertaraf edilmesi ve alınan yanlış kararlar sonucu Archy'i ve yüzlerce askerin hayatını kaybetmesi ile son bulur.

Sonuç olarak Çanakkale Savaşına dair yapılan filmlere bakıldığında savaşın gerçeklerinin her ülke açısından farklı olarak yansıtıldığı görülmektedir.

Savaşı konu alan filmlerde Türk sinemasının daha çeşitli konular etrafında şekillendiği görülmektedir. Türk sinemasında savaşın her boyutunun ele alındığı dramatik ögelerler birlikte tarihsel verilerden de yararlanılmaktadır. Türk ordularının savaşta gösterdiği üstün mücadele filmlerde betimlenmiş ve duygusallık, vatan sevgisi, memleket aşkı filmlerde dışa vurulmuştur.

Türk sinemasında yapılmış olan Çanakkale filmlerinde Türk askerinin mertliğinin yanı sıra tarihe konu olmuş olan kahramanlarda filmlerde ele alınmıştır. Savaşın en çetin düşmanlarından olan Anzak ordularına karşı gösterilen mücadeleler ve kurulan dostluk ortamı da filmlerde gösterilerek Türk askerinin düşmanına bile mert ve dostça sergilediği tavır betimlenmiştir.

İngiliz sinemasında yapılan filme bakıldığında daha çok savaşın gelişim aşaması ve İngiltere'nin savaş sırasında sergilediği tavır filme sahne olmuştur.Film savaşın başlangıç aşamasından itibaren yapılan protokoller ile başlayan süreç gösterilmiştir. İngilizlerin savaş sırasında cephede ki faaliyetleri ve Türk askerine karşı mücadeleleri betimlenmiştir. Filmde Türk sinemasının aksine duygusallıktan, milli duygulardan uzak olarak verilen bir mücadele görülmektedir. Türk askerinin vatan uğruna verdiği mücadelenin yanında İngilizlerin çıkarları için gösterdiği mücadele beyaz perdeye aktarılmıştır.

Avustralyalılar tarafından yapılan Gallipoli filminde ise Avustralyalı iki arkadaşın savaşa katılma hikâyeleri ele alınmıştır. Koşucu olan Arch'nin anavatana olan bağlılığı göstermek istemesi için savaşa katılmak için yola çıkması ve Frank ile kurduğu dostluk anlatılırken Anzakların savaştaki tavırları ele alınmıştır. Anzak askerlerinin bir

bölümünün savaşa katılmak için hevesli olduğu görülürken bir bölümünün ise zorla, aile baskısı ya da dışlanma korkusu ile savaşa katıldığı film de betimlenmiştir. Anzakların savaş meydanındaki koşulları, sahip oldukları imkânlar filmde yansıtılırken Anzak askerlerinin çaresizlikleri, pişmanlıkları da ön plana çıkarılmıştır. Duygusal ögelerinde kullanıldığı film de hayatını kaybeden askerlerin ardından duyulan üzüntü ve Türk askeri ile kurulan iletişimde filmde kısa sürelide olsa gösterilmiştir. Avustralyalılar tarafından yapılan filmde İngilizlere oranla daha fazla duygusal ve dramatik yapı ön plana çıkarılmış.

ÖNERİLER

Çanakkale Savaşı'nın savaşta yer alan Türk ve Anzak milletlerinin kolektif belleğinde savaşın başlangıcından itibaren günümüze kadar aktarıldığını çalışmamızın konusu itibari ile gördük. Türkler ve Anzaklar sosyal, kültürel olarak Çanakkale Savaşı daima canlı tutarak bir ritüel oluşturmuş ve bunu yaptıkları törenlerle, kutlamalarla vb. ile devam ettirmektedir.

Savaşa katılarak ortak bir bellek oluşturan Türk ve Anzak birlikleri kurulan dostluk bağının sürdürülmesi için ülkeler arasında protokollerin yapılması, anıtların dikilmesi, anma törenleri düzenlenmesine rağmen savaşta paylaşılan ortak kaderin yaşatılması adına bu uygulamalar eksiklik göstermektedir.

Türk, Avustralya ve Yeni Zelandalıların Çanakkale Savaşı'nın yaşatılması ve gelecek kuşakların kolektif belleğinde kalıcılığını koruması adına ülkeler bazında yapılan protokollerin, anlaşmaları artırılması kurulan dostluk bağına katkı sağlarken dünya tarihinde ilk kez bir savaştan sonra kurulan sıcak ilişkilerin yaşatılması açısından önemli bir örnek teşkil edecektir.

Ülkeler arasında yapılması muhtemel olan vize protokolleri ile Türk, Avustralyalı ve Yeni Zelandalıların ülkeler arasında gidiş gelişler kolaylaştırılarak dostluk ilişkileri pekiştirilirken genç nesilin birbirini tanıyarak savaşı daha derinlemesine öğrenmesi ve kolektif belleklerinde her zaman canlı tutulması sağlanabilir.

Yapılabilecek olan öğrenci programları ile Avustralya, Yeni Zelanda ve Türk öğrenciler arasında değişim programları gerçekleştirilebilir. Değişimler sayesinde üç ülke öğrencileri Çanakkale Savaşı'nı ve paylaşılan ortak duygu ve düşünceleri somut örneklerle görebilir, savaşta ortaya çıkan anılar ve savaşın sonuçların hem somut olarak görebilir hem de manevi olarak ulusal kimliğin ve benliğin oluşmasını sağlanır. Öğrenciler üç ülkenin kültürlerinde yer alan Çanakkale olgusunu gittikleri yerlere taşıyarak farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına olanak sağlarken, her ülkenin eğitim öğretim müfredatına eklemeler yapılarak Çanakkale uluslararası alanda ders kitaplarında yer alabilir.

Kolektif belleğin taşıyıcısı olarak bir araç olan kitaplar açısından bakıldığında Çanakkale Savaşı'nı yaşayan milletler olan Türk, Avustralya ve Yeni Zelandalı

askerlerden kalan anılar, mektuplar, günlükler, fotoğraflar, haberler vb. kalanlar ile üç ülke tarafından ortak bir kitap yazılabilir. Savaşın gerçek yüzünün, savaşta başlayan dostluk ilişkilerinin, üç ülkenin askerlerinin savaştaki koşullarının ortaya çıkarılması ve savaşın askerler üzerindeki etkilerinin anlaşılması açısından dünyada ilk olabilecek bir eser yazılarak uluslararası tarihine katkı sağlanabilir. Yazılabilecek eserin bütün ülke kütüphanelerinde yer alması sağlanarak sadece Türk ve Anzakların değil savaş tarihlerini araştıran bütün herkes için önemli bir kaynaktan yararlanması sağlanırken Çanakkale Savaşı'nın dünya tarihini ve coğrafyasını nasıl değiştirdiği bütün ülkeler tarafından öğrenilebilir. Ayrıca üç ülkede okullarda ders kitaplarında Çanakkale Savaşı'na detaylı yer verilip savaşın ortaya çıkışı, ülkelerin savaşa katılma nedenleri, savaşın sonuçları, savaş meydanında yaşananlar ve askerlerin birbirleri hakkındaki duygu, düşünceleri objektif olarak anlatılarak üç ülkenin kolektif belleğinin yaşanılan ortak acılar etrafında şekillenmesi sağlanabilir.

Üç ülke tarafından tarihi bir kitap yazılarak savaş tarihinin aydınlatılmasının dışında yine üç ülkenin askerinin günlüklerinden, notlarından derlenerek oluşturulan bir anı kitabı ile askerlerin psikolojik durumlarının yanı sıra savaş meydanında yaşadıkları detaylı olarak yazıya dökülerek uluslararası alanda savaşın somut olarak taşınması sağlanabilir. Türk ve Anzak askerlerinin anılarının aynı kitapta yer alması okuyuculara tarafından da objektif bir bakış açısı kazandırır. Yazılabilecek kitaplar alanlarına göre çoğaltılarak edebiyat alanında da önemli örnekler ortaya çıkarılabilir. Türk ve Anzakların savaşta yaşadıkları ortak bir çalışma ile romana dönüştürüp dünya edebiyatına katkı sunacak bir eser ortaya çıkarılabilir.

Çanakkale Savaşı her yıl düzenli olarak belli tarihlerde Türkiye, Avustralya ve Yeni Zelanda'da düzenlenen törenleri ile anılarak savaşta hayatını kaybeden şehitlerin anılması, ülkelerin yaşadığı anıların hatırlanması, kültürel ve kolektif belleğin canlı tutulması için önemli bir yer tutmaktadır. Her ülke kendi tarihi uygun olarak anma etkinliklerini gerçekleştirmekte ve belli faaliyetler düzenlemektedir. Türkler 18 Mart'ta Çanakkale Zaferi'ni kutlarken Anzaklar 25 Nisan'da Şafak Ayini yapmaktadır. Savaşın geçtiği Çanakkale topraklarında üç ülkenin katılımı ile Çanakkale Savaşı'nı anma etkinlikleri düzenlenebilir. Avustralyalı, Yeni Zelandalı ve Türklerin katılacağı anma töreni savaşın yaşanmış olduğu topraklarda tekrar aynı duyguların oluşmasını sağlarken, ülkelerin toplumsal boyutta farklı bir deneyim kazanmalarını, savaşın ortak acıları

etrafında toplanmalarını sağlayabilir. Aynı şekilde Avustralya ve Yeni Zelanda'da Türklerin katılımı ile birlikte düzenlenebilecek anma törenleri ile uluslararası boyutta bir anma etkinliği yapılmış olur.

Tezimizde de ele aldığımız hatırlama figürleri açısından baktığımızda sinema filmleri kolektif belleğin taşınması açısından önemli bir yere sahiptir. Filmler yaşanılan olayların tekrarlama ve öyküleme yolu ile topluma sunulduğu hatırlama figürleri olarak toplumsal belleğe katkı sağlamaktadır. Çanakkale Savaşı'na dair yapılan filmlere baktığımızda her ülkenin kendi öğretileri doğrultusunda filmler yaptığı görülmektedir. Filmlerin daha çok Türkler tarafından yapıldığı ve Türk milletinin vatan aşkını yansıttığı görülmektedir. Filmlerde Anzak birlikleri ile kurulan ilişkilerinde anlatıldığı, sıcak ilişkilerin ortaya çıktığı yansıtılmaktadır. Avustralyalılar ise savaşı anlatan bir film yaparak savaşın Anzaklar için ne ifade ettiği ve savaşa katılım aşamalarının ve askerlerin durumları filme yansıtılmıştır.

Savaşın unutulmaması, anıların hatırlaması, kolektif bir bellek yapısının oluşması açısından Türk, Avustralya ve Yeni Zelandalılar tarafından gerçek olaylar etrafında, her ülkenin koşullarının tarihi ve objektif olarak yansıtıldığı bir sinema filminin yapılması hem Türk sinemasında hem de dünya sinemasında örnek teşkil edebilir. Ortak olarak yapılacak olan film hem Türk toplumunda hem de Anzak ülkelerinde savaşın doğurduğu dostluk bağını güçlendirici bir film olacaktır. Yapılması muhtemel olan film ile genç kuşaklar görsel ve somut unsurlarında etkisi ile kendi kültürlerin, ulusal birlik ve benliklerini pekiştireceklerdir.

Çanakkale Savaşı'nın yaşatılması ve ülkelerin kolektif belleklerinde canlılığını koruması adına bahsettiğimiz konularda ülkeler arasında sağlanan anlaşmalar ile birlikte projeler hayata geçirilip üç ülkenin 1915 yılında savaş meydanında başlattı dostluk bağı gelecek kuşaklara taşınabilir. Binlerce askerin hayatını kaybetmesine neden olan, dünya tarihi açısından çok büyük öneme sahip olan savaş birbirine kurşun sıkan askerlerin düşmanlığını değil kurduğu dostluk bağını yaşatmakta ve uluslararası alanda kurulan temaslarla bu bağ her geçen gün artırılmalıdır.

SONUÇ

Kolektif bellek toplumsal bilinci, ulusal bütünlüğü ve kimlik inşasını sağlayan önemli bir kavram olarak literatür de yer almaktadır. Grupların var olması ve aidiyet duygusunun oluşması toplumsal hafızanın canlı tutulması ile gerçekleştirilmektedir. Toplumsal hafıza ortak anıları paylaşan grupların ritüeller, semboller, anma törenleri, yazılı ve sözlü unsurlar tarafından desteklenerek nesilden nesile aktarılarak yeniden inşa edilmektedir. Kişilerin kurduğu etkileşim sonucu oluşan ortak duygular toplumsal hafızayı şekillendirmekte ve toplumun sahip olduğu kimliği oluşturmaktadır.

Toplumsal hafıza ortak bir geçmişi, anlatıyı, ortak kaderi ifade etmektedir. Toplumsal bellek tarihin ışığında grupların paylaştığı ortak kaderi aydınlatmaktadır. Toplumların sahip olduğu tarihsel gerçeklik toplumsal belleği şekillendirir. Geçmişe ait her olay bireylerin ve grupların kurduğu iletişim ile sürdürülmekte ve ortak bir tarihsel ve kültürel bütünlük oluşturmaktadır.

Grupların ortak kaderi paylaşmaları ve geleceğe aktarabilmeleri için belli hatırlama figürlerine ihtiyaçları vardır. Hatırlama unsuru var olan ortak değerlerin yeniden canlandırılması ve dönemin koşulları içerisinde gruplar tarafından inşa edilmesi demektir. Toplumsal bellek anlatısal varlığını devam ettirebilmek semboller, ritüeller, müzeler, anıtlar, kitaplar, kütüphaneler, mekanlar, eşyalar, filmler, kişiler vb. gibi hatırlama figürlerinden yararlanır. Hatırlama figürleri oluşturdukları dil ile grupları ortak bir tarih ve kültür etrafında birleştirir. Ritüeller grupların belli zamanlarda gerçekleştirdiği anma törenleri ile tarihte yaşanmış olan olayların anılması ve kutlanmasını ifade etmektedir. Sembollerde ritüellerin birer parçası olarak yaşanılan olayların geçtiği mekanları, olaylara ait eşyaları, kişileri vb. ifade ederek grupların ulusal bilincinin ve kimliğinin oluşmasını sağlamaktadır. Toplumlara ait kitaplar, kütüphaneler, anıtlar ve diğer aracılar toplumsal belleğin canlılığını sağlamakta ve unutma pratiğinin önüne geçerek toplumların yok olmasını önlemektedir.

Çalışmamızın birinci bölümünde kolektif bellek kavramını ele alarak kavramın oluşumunu, gelişimini, türlerini ve toplumların oluşmasına etkileri incelendi. Literatür taraması yapılarak ülkemizde bu konuyla alakalı yapılan örnek çalışmalar araştırıldı. Birinci bölümün ikinci kısmında Çanakkale Savaşına değinilerek savaşın ortaya çıkışı,

Türkiye'nin ve Anzakların savaşa katılma aşamaları, savaşın nedenleri, sonuçları kronolojik sıraya göre incelendi.

Çalışmamızın ikinci kısmında Çanakkale Savaşı'nın toplumsal bellek üzerindeki etkisi Türk ve Anzak milletleri üzerinden araştırılmıştır. Savaşın Türk ve Anzaklar üzerindeki etkileri ve bu iki topluma kazandırdıkları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Türk milleti geçmişinde yaşadığı savaşların etkisi ile ulus olma bilincini kurulduğu yıllarda kazanırken Anzaklar olarak adlandırılan Avustralya ve Yeni Zelanda milletlerinin ulusal bilinç, toplumsal kimlik ve aidiyet duygusunu Çanakkale Savaşı ile kazandığı görülmektedir. Ana vatan İngiltere'ye bağlı olarak varlığını sürdüren Avustralya ve Yeni Zelanda savaşa katıldıktan sonra Çanakkale'nin Türk milletine ait olduğunu ve savaşın Türk milletinin vatan mücadelesi olduğunu görülmüştür.

Çanakkale Savaşı Anzak milletlerinin sahip olduğu en önemli tarihi olaydır. Savaş Avustralya ve Yeni Zelandalıları yakınlaştırmış ve ortak bir kültürel miras etrafında toplayarak toplumsal belleğin oluşmasını sağlamıştır. Cephede kurulan ilişkiler savaş sonrasında da sürdürülmüş ve Yeni Zelanda ile Avustralya milli birlik ve beraberlik duygusu kazanmıştır. Çanakkale Savaşı sırasında Türk ve Anzak askerleri arasında da aynı acı ve kederin paylaşılması sonucu dostluk ve arkadaşlığı bağı kurulmuş ve elde edilen kaynaklar kurulan ilişkilerin doğruluğunu ortaya koymuştur. Birbirine düşman olan iki ülke askerlerinin cephede kurdukları ilişki askerlere ait günlüklerde, mektuplarda ortaya konulmuş ayrıca savaştan sağ olarak ayrılan askerlerin de anlattıkları kurulan samimi ilişkilerin gerçek olduğunu kanıtlamıştır.

Çanakkale Savaşı Türk ve Anzak toplumsal belleğinin oluşmasını sağlamış ve savaşın gerçekliklerinin gelecek kuşaklara aktarılması ortak bir tarihsel ve kültürel bir yapı oluşturmuştur. Hatırlama figürleri her yıl savaşın belli dönemlerde anılmasını sağlamakta ve geçmişin kuşaklar arasında yayılmasını sağlamıştır. Savaşın ardından ülkelerine dönen Avustralya ve Yeni Zelandalı askerlerin anlattıkları, savaşın ortaya çıkan gerçek yüzü ve kaybedilen onlarca askerin anısına Anzakların Çanakkale topraklarına çıkarma yaptıkları 25 Nisan Anzak Günü olarak ilan edilerek anma törenleri ile kutlanmıştır. Her yıl düzenlenen törenlerle Anzaklar savaşta hayatını kaybeden atalarının ruhlarını anmak için bir araya gelerek savaşın toplumsal bellekte canlı kalmasını sağlamıştır. Ayrıca Avustralyalı ve Yeni Zelandalılar Türkiye ile kurulan

dostluk bağının da göstergesi olarak her yıl 25 Nisanda Çanakkale Gelibolu'yu ziyaret ederek düzenlenen Şafak Ayinine katılarak atalarının savaştığı topraklarda ortak duyguları paylaşmak için bir araya gelmektedirler. Türkiye de ise savaş deniz savaşlarının yapıldığı ve kazanıldığı 18 Mart'ta tüm yurtta anma törenleri ile kutlanmaktadır. Çalışmamızda yaptığımız inceleme sonucu Anzakların savaşı ortak milli duygularla yaşadığı ve anılarına sahip çıktıkları ve toplumsal belleklerinde savaşın daima canlı tutulduğu ulaşılan bulgularla kanıtlanmıştır. Türk milletinin de savaşı milli şuur ve bilinç etrafında her yıl düzenli olarak kutlanan anma törenleri yaşadığı görülmüştür.

Savaşın toplumsa bellekte hatırlanmasını sağlayan unsurlar incelendiğinde Avustralya da 1927 yılında savaş müzesinin yapıldığı ve savaşa dair bütün belgelerin burada toplandığı ve savaşın anma törenlerinin hem müze hem de savaş anıtı olan alanda yapıldığı görülmüştür. Türkiye de ise savaşa dair ilk anıtın temelleri 1934 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatı ile hayata geçirildiği ve 1944 yılında temelleri atılan anıtın 1960 yılında hizmete açıldığı kanıtlanmıştır.1985 yılında ise Türkiye, Avustralya ve Yeni Zelanda arasında gerçekleştirilen protokol ile üç ülkede Çanakkale Savaşı'nın hatırlanması ve toplumsal belleklerde yer alması savaşa katılan, hayatını kaybeden askerlerin anısına savaş anıtları yapılarak savaşa verilen önem ve kurulan dostluk bağının sürdürüldüğü resmiyet kazanmıştır.

Askerlere dair ulaşılan mektuplara bakıldığında savaşın Türk ve Anzak askerleri için aynı duyguları ifade ettiği görülmüş ve savaşın iç yüzü daha iyi anlaşılmıştır. Türk askerlerinin ailelerine yazdıkları mektuplarda daha çok Allah inancı, vatan sevgisi ve aileye olan hasretin vurgulandığı görülmüştür. Anzak askerlerinin mektuplarında ise savaşın beklediklerinin dışında olduğu, savaşın onların savaşı olmadığı, Türk askerinin haklı olduğu ve Türk askerine karşı duyulan sempati mektuplara yansıtılmıştır. Ulaşılan mektuplara bakıldığında Anzaklar ailelerine Türklerin anlatılanın aksine kendi topraklarını korumak için gösterdikleri mücadeleyi anlattığı ve Türklerden kahraman olarak bahsedildiği ulaşılan örneklerde incelenmiştir. Savaş hakkında yazılan kitaplara bakıldığında Türkiye'de sayısız kaynağın bulunduğu aşikardır. Savaşı anlatan tarih kitaplarının, romanların, şiir kitaplarının, savaşa dair mektupların yer aldığı kitapların, çocuklar için masal kitaplarının ve sayısız birçok eser kütüphanelerde ve kitapçılarda yer almaktadır. Anzak uluslarına bakıldığında ulaştığımız kaynaklar itibari ile savaşa dair

Anzak Kitabı'nın yer aldığı görülmüştür. Ayrıca iki ülkede de okul kitaplarında savaş resmi tarihin parçası olarak öğrencilere aktarılmaktadır.

Çanakkale Savaşını beyaz perdeye aktaran filmler incelendiğinde Türkiye'de savaşı anlatan birçok filmin yapıldığı görülmüş ve filmlerde tarihsel gerçekliğe uygun olarak olaylar ele alınmıştır. İncelenen altı filmden hareketle yapılan filmler Türk askerinin kahramanlığını, vatan toprağının önemini ve vatan sevgisinin her şeyin üstünde olduğu gözler önüne serilmiştir. Filmlerde askerlerin kahramanlığının yanı sıra Mustafa Kemal'in askeri stratejisi ile kahramanlığı da ele alınarak toplumsal bellekte kurtarıcı olarak yer etmesinin sağlandığı görülmektedir. Avustralyalılar tarafından yapılan filmlere bakıldığında ise savaşa katılım aşamaları ve Çanakkale'de gösterilen mücadeleler beyaz perdeye yansıtılmıştır.

Çalışmamızda incelediğimiz bütün unsurlardan hareketle Çanakkale Savaşı'nın savaşı yaşayan Türk ve Anzak milletleri için önemini ortaya koymuş olduk. Savaşın Türk ve Anzak toplumsal belleğinde canlılığını koruduğunu yapılan uygulamalarla, yazılı ve görsel her türlü aracı ile devam ettirildiğini ve ortak duygular, kültürel değerler ve ortak bir miras olarak kuşaklar arasında aktarıldığı görülmüştür. Birbirine düşman ülkelerin cephede kurşun sıkarken kurdukları dostluğun günümüzde sürdürülmesi ve genç kuşaklara da öğretilmesi de toplumsal belleğin bir parçası olarak sürdürülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Armaoğlu, Fahir, (2014). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Artuç, İbrahim (2015). *1915 Çanakkale Savaşı*, İstanbul: Kastaş Yayınları.

Assmann, Jan (2015). *Kültürel Bellek (Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik)*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayur, Hikmet Yusuf, (1991). *Türk İnkılabı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bilgin, Nuri (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Connerton, Paul (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Draaisma, Douwe (2014). *Bellek Metaforları*, (Çev.: Gürol Koca) İstanbul: Metis Yayınları.

Eser, Sıdıkı, Bilgin, Tekin (2016). *Gelibolu Tarihi Alanları,* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Halbwachs, Maurice (2017). *Kolektif Hafıza,* (Çev.: Banu Barış) Ankara: Heretik Yayıncılık.

Karal, Ziya Enver, (1996). *Osmanlı Tarihi, Cilt IX, (İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karatay, Vefa Baha, (1987). *Mehmetçik ve Anzaklar*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Mühlman, Carl, (2004). *Çanakkale Savaşı: Bir Alman Subayının Notları*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Mütercimler, Erol (2005). *Korkak Abdul'den Coni Türk'e: Gelibolu 1915*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Nora, Pierre, (2006). *Hafıza Mekânları*, (Çev.: Mehmet Emin Özcan), Ankara: Dost Kitabevi .

Sancar, Mithat (2014). *Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Sertoğlu, Midhat (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi, Cilt VI,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Steel, Nigel, Hart, Peter, (2005). *Gelibolu "Yenilginin Destanı"*, (Çev.: Mehmet Harmancı). İstanbul: Epsilon Yayınları.

Tuncoku, Ahmet Mete (2005). *Anzakların Kaleminden Mehmehçik: Çanakkale 1915*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Tezler

Akköz, Hakan (2010). *Gelibolu Savaşı ve Anzaklar* (Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Alan, Aykut Ozan (2012). *Mitos-Tarih İlişkisi: Siyasal Bir İnceleme.* (Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atabey, Figen (2010). *Çanakkale Savaşları'nın Deniz Cephesi*, (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bendaş, Kadir (2016). *Cumhuriyet Kentlerinin Semiyotiği: Atatürk Evlerinin Türk Kolektif Belleğine Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnce, G. Başaran, (2010). *Toplumsal Hatırlama/Unutma Sürecinde Basın: Kolektif Siyasi Belleğimizdeki Cumhuriyet Tasavvuru*. (Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elektronik Kaynaklar

Atabey, Figen, (2015). "İtilaf Kuvvetleri'nin Gelibolu Yarımadasına Çıkarma Harekatı (25 Nisan 1915)", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı:18, 249-270.

Çağla, Cengiz (2007). "Bellek Üstüne Düşünmek", *Cogito Dergisi*, Sayı:50, 217-230.

İlhan, M, Emir (2015). "Gelenek ve Hatırlama: Belleğin Kültürel Olarak Yeniden İnşası Üzerine Bir Çalışma". *Turkish Studies*, Sayı:10/8, 1395-1408,

İnce, G. Başaran (2010). "Medya ve Toplumsal Hafıza". *Kültür ve İletişim Dergisi,* Sayı:13, 9-29.

Karaman, Kasım (2010). "Ritüellerin Toplumsal Etkileri". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 21, 227-236.

Mersin, Serhan (2010). "Azınlık Filmleri: Tarihin Yeniden İnşası ve Kolektif Bellek", *Sinema Araştırmaları Dergisi,* Sayı:1, 5-29.

Schudson, Michael, "Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri", *Cogito Dergisi*, Sayı:50 179-200.

Sönmez, Cahide (2015). "Çanakkale Savaşlarını Anma ve Kutlama Etkinlikleri (1916-1938)", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı:19, 173-195.

Şimşir, N. Bilal (2001). "Kanberra da Atatürk Anıtı Tasarısı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Sayı:51, 633-725.

Şimşir, N.Bilal (2004). "1915 Çanakkale Savaşı ve Türkiye-Avustralya İlişkileri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı:2, 17-59.

Ulaş, Tayfun (2015). "1930'lu Yıllar Türkiyesi'nde Çanakkale Savaşları'nı Anma Etkinlikleri ve Halkevlerinin Rolü", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı:18, 519-532.

İnternet Adresleri

https://www.awm.gov.au/commemoration/remembrance-day/traditions), Erişim Tarihi: 03.02.2018,

https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/canakkale_ mektuplari/3, Erişim Tarihi: 04.02.2018.

http://www.canakkalemuzesi.com/, Erişim Tarihi: 10.01.2018.

https://www.awm.gov.au/, Erişim Tarihi: 08.01.2018.

https://www.awm.gov.au/commemoration, Erişim Tarihi: 07.01.2018.

https://www.awm.gov.au/learn, Erişim Tarihi: 06.01.2018.

https://www.awm.gov.au/commemoration/anzac-day, Erişim Tarihş:20.01.2018.

https://www.awm.gov.au/advanced-search, Erişim Tarihi: 24.01.2018.

https://www.awm.gov.au/advanced-search?articles=true, Erişim Tarihi: 12.02.2018.

https://www.awm.gov.au/collection/C1377970, Erişim Tarihi: 15.02.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c016/b096/tbmm170160960190.pdf, Erişim Tarihi: 05.03.2018.

http://www.cihanharbi.com/category/arsivler/, Erişim Tariihi:01.03.2018,

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150421_anzak_gunu, Erişim Tarihi: 25.02.2018.

https://nzhistory.govt.nz/media/photo/ataturk-memorial-wellington, Erişim Tarihi: 10.05.2018.

http://www.milliyet.com.tr/-canakkale-1915--geliyor--pembenar-detay-kultursanat-1558988/, Erişim Tarihi: 20.06.2018.

http://canakkalesavaslari.comu.edu.tr/1930lu-yillar-turkiyesinde-canakkale-savaslarini-a.htm, Erişim Tarihi: 20.05.2018.

http://canakkalesavaslari.comu.edu.tr/makaleler.html, Erişim Tariihi:10.05.2018.

http://www.atam.gov.tr/atam-dergisi/page/5, Erişim Tarihi: 19.12:2018.

http://www.geliboluyuanlamak.com/, Erişim Tarihi: 15.09.2018.

https://canakkalemuharebeleri1915.com/haberler/205-geliboluyu-anlamak, Erişim Tarihi: 07.07.2018.

http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/canakkale-savasi-1915-1916-826, Erişim Tarihi: 10.07.2018.

https//trove.nla.gov.au/newspaper/article/127057882/13928965, Erişim Tarihi: 20.08.2018.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	CANSU ÖZTÜRK
Doğum Yeri ve Tarihi	ORDU-1990
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü
Y.Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetler	
İş Deneyimi	
Stajlar	2013-Ordu Altaş Tv
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Ordu Büyükşehir Belediyesi Karadeniz Tiyatrosu Ordu Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın Dairesi Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	cns_oztrk52@hotmail.com
Tarih	15.03.2018